

Reidun Aambø

Je, kukosa nidhamu ni kawaida kwa Wanorwe?

Typisk norsk å være uhøflig?

Reidun Aambø

Je, kukosa nidhamu ni kawaida kwa Wanorwe?

Typisk norsk å være uhøflig?

HØGSKULEN I VOLDA

MØREFORSKING

2010

Author	Reidun Aambø
Translator	Joseph Akonga
Publisher	Volda University College
ISBN	978-82-7661-289-9
Type set	Joseph Akonga / Bente Lien
Illustration	From the book <i>Is Rudeness Typically Norwegian?</i> , illustrated by Akin Düzakin.
Distribution	Fagbok Volda e-mail: fagbok@hivolda.no tel.: 70 07 53 85

JE, KUKOSA NIDHAMU NI KAWAIDA KWA WANORWE?

Utangulizi	5
Hadithi mbili zilinipa wazo la kuandika kitabu hiki	7
Nidhamu – kutoka kasrini hadi kibandani.....	8
Nidhamu inazungumzia matarajio, wala sio kuwa au kutokuwa sahihi.....	9
Kwa nini tunataka kuwa na nidhamu?.....	9
Je, Wanorwe wanaweza kukosa kanuni za kirasmi, ilihali wawe na nidhamu kwa wakati mmoja?	10
Tamaduni ”moto” na ”baridi”	13
Maneno madogo ya heshima – je, ni maneno yasiyo na maana, njia ya kujigamba, au njia ya kuwa na nidhamu?	14
<i>”Kumaanisha kwa kweli”?</i>	14
Ni rahisi mno kugundua mizigo yako ya kitamaduni unapokutana na wageni	16
<i>Ni njia ipi bora ya kusema hapana?</i>	17
<i>Njia ya kinorwe ya kuwa na nidhamu yaweza kupokelewa na watu wengine kama ukosefu wa nidhamu</i>	18
Wanafunzi wa kigeni na wakaaji wa Norwe kutoka nchi zingine wanaisifia sana njia ambayo wanorwe wanajitaadabu.....	21
Ile hali ya kuzihukumu tamaduni na mazoea ya kinorwe inategemea macho yanayotazama	26
Ni vigumu kukosa nidhama kwa ”njia sahihi”	30
<i>”Wageni wenye tabia mbovu”</i>	30
Hali ya kuwa na imani na watu	33

Utangulizi

Kitabu hiki kina maandishi ya kiswahili na kinorwe. Wazo limekuwa kufafanua kwa njia bora zaidi kanuni za nidhamu za kinorwe – kama zinavyotumika kati ya marafiki na majirani, maisha katika jamii, kazini na katika safari.

Kikundi kinacholengwa haswa ni wageni waliokuja Norwe kusoma, kufanya kazi, au kama wageni tu. Maandishi haya pia yatasaidia sana wale wanaojifunza kinorwe kama lugha ya kigeni. Wasomaji wanorwe wataweza kupata fahamu kuhusu jinsi utamaduni wa kinorwe na njia za kujitaadabu zinaonekana na kueleweka na wageni, kwa kuwa maandishi yana mifano mingi ya jinsi wanafunzi wa kigeni na wakaaji wa kigeni wanavyowatazama Wanorwe walio Norwe na ng'ambo. Maoni yao yameongezewa pia na maarifa ya mwandishi yanayotokana na kusoma, kufanya kazi, na kusafiri katika nchi zinigine. Ni matarajio yangu kuwa utafurahia kitabu hiki!

Natoa shukrani kubwa kwa mwenzangu Humphrey Joseph Akong'a wa Chuo Kikuu Cha Volda, Norwe, kwa kutafsiri katika lugha ya kiswahili.

Volda, Januari 2010

Reidun Aambø

Hadithi mbili zilinipa wazo la kuandika kitabu hiki

Miaka michache iliyopita, mwanafunzi mwethiopia katika Chuo Kikuu Cha Volda aliandika insha kuhusu msaada unaopatiwa nchi yake kutoka Norwe, na akaandika yafuatayo katika kitabu kizee cha wageni katika kituo cha kimishonari: ”Mwanamume mwenye rangi pinki kutoka Norwe alikuja kututembelea jana. Alizunguka akitubughudhu sisi sote.”

Mwanafunzi kutoka Mongolia alieleza hadithi ifuatayo kutoka mji anakotoka, Ulan Bator: ”Ili wakutane na wenyeji huku, wafanyikazi wa misaada ya dharura kutoka Norwe waliwaalika watu wote kwenye karamu, na watu wengi walikuja, vijana kwa wazee. Tulikula chakula na kufurahi. Ilipokaribia mwisho wa karamu, Wanorwe walipatia familia zote zawadi: kijisaduku la huduma ya kwanaza kutoka Red Cross iliyokuwa na mipakato, tambaa, chachi na vifaa vingine vya kimatibabu. Wamongolia waliwashukuru Wanorwe na kuenda nyumbani. Walikuwa wamepigwa na butwaa – na wamekasirika. Sisi vijana hatukukubaliwa kujihusisha na maandalizi yoyote zaidi ya kikundi kile, na watu waliendelea kuongea juu ya kisa hicho miaka mingi mbeleni.”

Ni kipi kiliwaendea mrama wale Wanorwe waliokuwa Uhabeshi na Mongolia? Hakuna anayejua kwa hakika jambo ambalo ”mwanamume pinki” kutoka Norwe alisema na kufanya katika kituo cha kimishonari kule Uhabeshi. Labda alionyesha nidhamu katika njia ya kinorwe kwa kuwaamkia wanaume na wanawake kwa njia sawa, labda bila ya kufikiria cheo, umri au kanuni. Bila shaka alijaribu kusema jambo zuri, labda alingusa mtoto kichwani kama ishara ya urafiki. Na wafanyikaza Wanorwe kule Mongolia walitaka kupatia kila familia zawadi yenye manufaa, kitu ambacho wangeweza kutumia, na walichagua zawadi kwa njia iliyokuwa bora zaidi kwa maoni yao. Lakini zawadi zinaweza kuwa na maana ya kisiri. Wazo linalofuata lilikuwa kwa kweli jipya kwa hao Wanorwe waliokuwa na kusudi zuri: mipakato na tambaa kama zawadi ilimaanisha kuwa waliwatakia Wamongolia siku za usoni zilizojazwa na ugonjwa na matukio mabaya.

Labda tunaweza kusema kuwa ikiwa Wanorwe watabaki Norwe, hawatawahi kutoeleweka kama wenzao kule Uhabeshi na Mongolia. Hadi miaka ya 1970 katika nchi ya Norwe, tunaweza kuzungumzia utamaduni wa kijumla ambapo watu walikuwa na hali sawa ya elimu, dini sawa, vipeo sawa na kanuni sawa. Tulisikiliza vipindi sawa kwenye redio, tulisherehekea sikukuu sawa na tulienda likizoni na kufanya kazi katika nchi yetu. Siku hizi Wanorwe wanasafiri sana na mbali, katika likizo, katika kazi na katika safari za kielimu. Kuwa Mnorwe leo haimaanisha kama vile ilivyomaanisha katika miaka ya 1970. Katika miaka hiyo, idadi kubwa ya watu ilikuwa Wanorwe halisi na wafanyikazi wageni kutoka Pakistani. Katika mwaka wa 2007, tunaweza kupata zaidi ya nchi 200, na tamaduni na lugha nyingi zaidi katika mipaka ya Norwe.

Katika nyakati zilizopita, ilikuwa labda kweli kusema kuwa Wanorwe walikuwa na nidhamu iliyowatosheleza kuishi katika jamii iliyokuwa na mchanganyiko mdogo wa kitamaduni. Kile ambacho sisi katika nchi ya Norwe tunaita nidhamu hakiwezi kutajwa bila ya migongano. Katika jamii ya mchanganyiko, kuna hatari ya kutoelewa wengine na kutoeleweka

mwenyewe, kwa sababu watu wana kanuni tofauti tunapozungumzia nidhamu na tamaduni za kuishi katika jamii.

Nidhamu – kutoka kasrini hadi kibandani

Kulingana na Falk & Torp katika kitabu chao *Etymologisk ordbok* (1992), neno *nidhamu* lina uhusiano na maneno mazee ya kijeremani kama *høvelik* na *höflich*. Lugha ya kinorwe pia imehifadhi *høvisk* (na *det som høver seg*) ambayo yamekopwa kutoka eneo la kati kule Ujeremani *hovesch*. Katika lugha zee la kinorwe, tunapata neno *kurteiss* ambalo lina uhusiano na maneno ya kifaransa *courtois*, *la courtoisie* (yaani, njia fulani za kujitaadhabu katika nyumba ya mfalme, *à la cour*). Katika maneno mengine, nidhamu ni kitu kifalme, kinachojengwa, chenye upole, chenye mafunzo, chenye ustaarabu na alama ya malezi mema.

Ni wachache mno ambao wanaweza kudai kukwa Wanorwe ni wenye nidhamu, haswa kwa kuonyesha tabia za kirasmi na kuonyesha kauli tofauti zinazoafikiana na kila sherehe. Wanorwe wenyewe wanajua kuwa Waswidi wana nidhamu zaidi ya wao. Wenye nidhamu zaidi, wenye kufana zaidi, na wenye madhubuti zaidi, wengine huongezea. Kama tutalinganisha nchi mbili zenye tamaduni zinazofanana kama Norwe na Swidi, itaonekana jambo la jawabu kudhani kuwa Waswidi wana mifano bora zaidi ya nidhami ambayo imetiwa nguvu zaidi na utawala thabiti wa kifalme, vibwana vya kifaransa, vibwana ambavyo vilileta ladha zao binafsi na njia zao za kujitaadhabu kutoka kwa makasri kule Ufaransa. Ni dhahiri shahiri kuwa kukutana na tamaduni geni, historia ya nyumbani na ya kigeni pamoja na majukumu ya kijinsia, hali ya maisha, namna za kutafuta riziki, pamoja na njia za kuonyesha nidhamu, zote zinachangia katika kutengeneza tamaduni za kuonyesha nidhamu katika jamii fulani. Lakini njia hizi hubadilika kila wakati.

Hali ya kuwa na nidhamu inaonelewa kuwa jambo zuri. Nidhamu huonekana katika njia zetu za mazungumzo, na katika njia zetu za kujitaadhabu. Lakini nidhamu pia yaweza kumaanishi kutosema au kutofanya jambo fulani. Na kile ambacho kinaonelewa kuwa cha nidhamu, chenye mafunzo, chenye malezi mema na chenye kukubalika, kinatofautiana kutoka utamaduni mmoja hadi mwingine.

Kila hali inahitaji kanuni tofauti. Tuna kanuni za kuamkuana, za kutembeleana, za kula na wakati wa kula, za kupeana na kupokea zawadi, na kadhalika. Tunachagua kanuni tofauti za kujitaadhabu na njia za kuwasiliana kulingana na kama tuko kwenye jumba la densi, kwenye darasa, au kwenye ibada ya mazishi. Tunatumia njia tofauti za kujitaadhabu na kauli tofauti pia katika familia na kazini ili tuonyeshe kuwa sisi ni wenye nidhamu, na kuwa sisi ni rafiki. Tuanaathirika pia tunapozungumza na marafiki au wageni, na mambo kama jinsia, umri na cheo yanachangia katika viwango tofauti.

Kwa hivyo tunachagu maneno na njia za mawasiliano kulingana na hali, mtu ambaye tunawasiliana naye, jambo tunalozungumzia na hali yetu sisi binafsi. Tunafanya haya yote bila kufikiria tunapotumia lugha ya mama na tulipo katika nchi zetu, lakini katika tamaduni geni tunakumbwa na ugumu wa kutumia kanuni na makonyezo sahihi. Lugha ya kimwili na makonyezo ya uso zina uhusiano na nidhamu na ukosefu wa nidhamu na zinaweza kutafsiriwa kwa njia tofauti. Muda tunaotumia kumtazama mtu, eneo la mwili wake ambalo

tunatazama, ishara tunayofanya na mikono, mdomo na pua na kadhalika, zinaweza kuwatumia watu habari fulani. Hatuzaliwi na njia hizi za kuonyesha nidhamu, lakini twajifunza kama gawo la utamaduni tunaolelewa nao. Kwa kawaida, kanuni hizi hazijaandikwa, wala hazisemwi waziwazi. Ni kanuni hizi tofauti ambazo zinatufanya tuhisi kwamba tumekosea au tujipate tunasitasita, na kutupatia hisia za kutokaribishwa. Ikiwa utatoelewa kanuni hizi, itaathiri kiwango ambacho utaelewa na utahisi kuwa kuna kuvunjika kwa mawasiliano.

Nidhamu inazungumzia matarajio, wala sio kuwa au kutokuwa sahihi

Utamaduni wetu unatufunza tuwe na nidhamu. Ni jambo la kawaida kuwa kila mtu anakusudia kuona ishara zile zile za kuonyesha nidhamu na urafiki zinazopatikana katika utamaduni wake, kwa sababu twazifahamu ishara hizi vyema. Tunapokosa kuona ishara hizi tunapozitembelea nchi geni, ni rahisi kudhani kuwa watu huko wana ukosefu wa nidhamu. Kuelewa kile ambacho kinaonyesha nidhamu inahusu kutosheleza matarajio yetu kulingana na kile ambacho utamaduni wetu unafahamu kama njia nzuri na ya kirafiki ya kujitaadhabu. Tunaponelea kuwa mtu ana tabia mbovu isiyotamanika, inakuwa rahisi kudhani kuwa mtu huyo alikusudia kujitaadhabu vivyo hivyo kutoka mwanzoni. Lakini kuna uwezekano kuwa njia yake ya kujitaadhabu inaonyesha tofauti za matarajio ya kitamaduni. Kwa kawaida, ile hali ya kujihisi mgeni na kusitasita huwa katika pande zote mbili: kama ninahisi kuwa mtu au eneo fulani ni tofauti na geni, basi itakuwa sawa kudhani kuwa *mimi* pia naweza kuonekana kama mwenye tabia geni na tofauti.

Ni nani anayechagua kanuni za kuonyesha nidhamu? Mtu au utamaduni unapoonekana kuwa wenye nidhamu au wenye kukosa nidhamu, ni jambo la busara kuuliza swali: kulingana na nini au nani? Mfano mzuri ni Muamerikani aliyedhani kuwa Wakuba ni wakosa nidhamu. Ndio, tunaweza kudai hivyo ikiwa tutaongeza yafuatayo: ikiwa tutatumia ufafanuzi wa Muamerikani, kuwa ni adhabu njema kusema *niwie radhi* au *pole* kila mara mtu anapita kando yako au anapokugonga kwenye foleni, basi Wakuba wote ni wakosa nidhamu. Lakini kama wageni katika nchi ya Kuba, tunapata kuona nidhamu na urafiki kwa njia zingine, katika njia za kikuba. Tunapata hisio kuwa watu ni wenye urafiki, wenye jitihada, wasaidifu, wenye nia ya kukutana na wageni na wenye tabasamu za kupendeza. Zaidi, haiwezekani kuwazungumzia Wakuba au watu wa mataifa mengine kwa ujumla.

Kwa nini tunataka kuwa na nidhamu?

Tunaweza kuwa na sababu tofauti, tunazofahamu na tusizofahamu, ya kutaka kuwa na nidhamu. Kwa mfano, tunaweza kuwa na sababu nzuri ya kutaka mtu fulani awe na fikira nzuri juu yetu, tunaweza taka kuonekana kama wenye kujali, kuonyesha kuwa tumepata malezi mema na labda hatutaki kujiaibisha sisi binafsi na labda wazazi wetu. Lengo moja la kuonyesha nidhamu laweza kuwa kuhakikisha kuwa uhusiano na watu wengine zinadumu, na kuwa yule tunayewasiliana naye anajihisi mtulivu, kuwa anaheshimiwa na kuonyeshwa shukurani, na labda kuwa mtu huyu atafurahia malengo yetu maishani. Kwa sababu tukijifunza kile kinachotakikana na kile kinachovutia, itakuwa kidato cha kwanza katika kujenga kuaminiana, na kuelewana kunarahisisha mno mawasiliano na maelewano. Ni

kawaida katika maisha kuwa kutahitajika kuwasiliana, kufanya kazi, kuelewa, na kueleweka katika njia tunayokusudia.

Lakini kuonyesha nidhamu sio kuonyesha mapenzi au urafiki peke yake; nidhamu yaweza kuwa njia ya kutengeneza umbali kati ya watu. Kuonyesha nidhamu kupindukia yaweza kusababisha kushushwa hadhi, kinaya na dharau.

Je, Wanorwe wanaweza kukosa kanuni za kirasmi, ilihali wawe na nidhamu kwa wakati mmoja?

Mwandishi wa kitabu hiki sio mtaalamu katika masomo ya utamaduni, lakini ni mtu mwenye kiu ya kutaka kujua zaidi, aliyeyapata maarifa masomoni, kazini na kutoka kwa safari katika nchi zingine. Mifano yangu ambayo ni muhimu zaidi ni vikundi vya wanafunzi wa kigeni ambao nimefunza katika Chuo Kikuu Cha Volda katika miaka 17 iliyopita, jumla ya takriban wanafunzi 430 kutoka nchi 77 tofauti. Maandishi kutoka kwa wakaaji wa kigeni na watoto wao yamekuwa pia changa moto kwangu na yameniwezesha kuendelea na kazi hii. Ile hali ya kupatana na watu kutoka tamaduni mbalimbali imeniwezesha kulinganisha na kuweza kuona kwa makini zaidi kuliko hapo awali. Lakini kama Mnorwe na sehemu ya utamaduni wa kinorwe, sio rahisi kuitathmini sehemu za utamaduni wa kinorwe bila mapendeleo. Kwa hivyo nitakapozungumza kuhusu njia fulani za kinorwe za kujitaadhabu, msomaji anaweza kuhisi kuwa maoni yangu yanatolewa kama ufafanuzi na njia ya kujitetea.

Watafiti wanadai kuwa watu kutoka nchi zilizo Ulaya Kaskazini wana fikira nzuri sana ya usawa au ujamaa. Utawala mrefu wa ujamaa na demokratia umeacha alama zake katika nchi ya Norwe (hata kama kufikiri kama mtu binafsi, inayoonelewa kuwa kitu spesheli, hupatikana sambamba na ujamaa). Ndio maana inaonelewa kuwa jambo lisisilopendeza au jambo la kijinga mtu anapojaribu kujigamba kwa kuonyesha wanzake mali yake au cheo chake. Huenda ni jambo hili linalofanya kule kumwuliza Mnorwe kuhusu mapato yake lichukuliwe kama utovu wa nidhamu.

Kama ilivyo desturi, Wanorwe matajiri na waliojulikana sana hupendwa na watu wanapoonyesha kuwa hao ni watu wa kawaida, na kwa kawaida wanaishi kwa njia ambayo ni kinyume na maisha ya utajiri (wanavalia nguo zilizochakaa, wanaendesha motokaa kuukuu) – kwa maneno mengine, wanaonyesha kipimo katika sehemu fulani za maisha yao ili wathibitishie kuwa wao ni watu wa kawaida. Hata Wanorwe matajiri huwa nadra na wafanyikazi nyumbani, na mmojawapo wa wanaume tajiri sana nchini Norwe anaweza kuvua samaki na kuziua bandarini mwenyewe. Vijana katika familia tajiri hawapatiwi kila kitu wanachotaka, na inawabidi wafanye kazi katika wikendi na likizoni ili waweze kujinunulia vitu vya ziada. Aina moja ya tajiri katika nchi ya Norwe anaweza kuwa na jumba la kukodisha katika eneo la milimani linalo bafu 15, ilihali aina nyingine anaweza kuishi katika kibanda kibovu milimani iliyo na choo cha nje, avalie jaketi kuukuu na atumie vifaa vizee katika spoti za kuteleza kwenye theluji. Kwa kawaida, Wanorwe huzipaka nyumba zao rangi, hushona, huchuma matunda na kujitengenezea jemu ya kupaka kwenye mkate, hutayarisha vyakula vyao na kuvipalilia vijishamba vyao, hata kama wao hupata mishahara mikubwa. Ndio maana hatufurahii wageni kutoka nchi zingine wanaotangaza bila ya haya kuwa

hawajawahi kuchafua mikono yao, ama kuwa wana wafanyikazi ambao hutayarisha vyakula vyao.

Upole ni sehemu yetu na kitu kinachotamaniwa sana kati yetu. Tunajivunia kisa kimoja katika kipindi cha ukosefu wa mafuta katika muda wa mwisho wa miaka ya 1970, ambapo Mfalme Olav alisafiri kwa gari moshi (hata ingawa ni wakati mmoja tu, ambao umekuwa maarufu). Waziri mkuu anaishi katika nyumba ya kukodisha na anaweza kutembea bila walinzi wake, watoto katika familia ya mfalme walisoma katika shule za serikali pamoja na watoto wengine, na makanisa na mijengo ya serikali sio yenye marembo kupindukia. Wageni kutoka ng'ambo, kwa mfano, wamedhani mara nyingi kuwa kasri ya mfalme kule Oslo ni kituo cha gari la moshi. Mdadisi mmoja wa kigeni alidai katika kipindi cha runinga muda mfupi uliopita kuwa "upole" wa kinorwe ndio sababu muhimu zaidi inayofanya nchi hii ndogo ipate heshima nyingi sana ya kimataifa, na ikabidhiwe na kuheshimiwa na hadhi ya mleta-amani katika sehemu zingine za dunia. Lakini tunaweza kuona kuwa katika miaka iliyopita, "upole" wa kinorwe na kule kuungana na vikundi vinyonge kumepoteza umuhimu wake. Na ile hali ya Norwe kujulikana kama nchi inayopenda amani inatafsiriwa leo kama hali ya kutaka kujitoshleza; kuwa Wanorwe wanaamini kuwa wao wanajua kile kinachofaa, na kuwa njia ya kinorwe inafaa kuchukuliwa kama mfano bora na dunia yote.

Wazo la umoja na usawa linamaanisha kuwa sio jambo zuri kujigamba mbele ya watu wengine kuhusu watoto wako (ingawa ni kawaida kuwasifu watoto wetu). Maisha ya shule pia yanaonyesha wazo hili. Hadi sasa, masomo hayajatilia mkazo mashindano kati ya wanafunzi: katika shule ya msingi katika nchi ya Norwe, wanafunzi hawapati alama katika mitihani (miaka 7 ya kwanza), mwalimu hataji majina ya wale waliofanya bora zaidi katika mtihani, na matokeo ya mtihani yanapotolewa katika mafunzo ya elimu ya kiwango cha juu, majina hayaonyeshwi waziwazi kwenye orodha.

Kama ilivyo desturi, ile hali ya kuwa Mnorwe haihusu nafasi ya mtu kwenye jamii, lakini inahusu jiografia, yaani mahali ambapo tulilelewa. Mtu ambaye ameishi Bergen kwa miaka 40 atasema kuwa yeye anatoka Voss kama alilelewa huko. Wanorwe wanapokutana na wageni, swali lao la kwanza kwa kawaida huwa: "Unatoka wapi?" Ni baadaye tu ndipo tunaweza kuuliza kuhusu ajira na mahali ambapo mtu hufanya kazi, kwa sababu hatuna haja ya vyeo vya watu, au kuweka watu kwenye viwango tofauti tofauti. Uwezo wa kimaarifa unathaminiwa zaidi ya utajiri.

Wageni hugundua haraka kuwa Wanorwe huwa na njia isiyo ya kirasmi tunapozungumzia lugha yao na njia zao za kujitaadhabu. Wao hukosa urasmi kwa kiwango kikubwa mno kinachoweza kuwafanya watu wengine kuwachukulia kama wakosa nidhamu. Kwa sababu sisi wenyewe hutumia vyeo kwa nadra, sisi husahau umuhimu wa vyeo hivi tunapozungumza na watu kutoka tamaduni zingine. Niliwahi kumkaribisha (katika lugha ya kiingereza) balonzi kutoka nchi ya kigeni kwa Wanorwe wengine. Ingawa tulikuwa kwenye mkusanyiko wa kawaida, alikasirika kwa sababu nilisema *Bwana* na sikutumia cheo chake kabla ya kutaja jina lake. Kwa yeye binafsi, cheo chake na ile hali ya kuifanyia shirika fulani kazi ilikuwa sehemu muhimu ya utu wake.

Kuvaa nguo nzuri ni njia ya kuonyesha nidhamu na heshima kwa wale tulio pamoja nao. Wanafunzi kutoka nchi za kigeni kwa kawaida huvalia nguo za kupendeza mno kwenye karamu yao ya kwanza katika nchi ya Norwe, huvalia suti na tai, au rinda ya kupendeza na viatu virefu. Lakini baadaye, hao huvalia nguo za kawaida, kama wanafunzi Wanorwe, hata ingawa wao huonyesha mshangao wao kwa Wanorwe "matajiri" wanaovalia kwa njia isiyo rasmi. Inawezekana kuwa kanuni za mavazi zinaanza kubadilika nchini Norwe sasa, lakini hadi sasa, imekuwa jambo la aibu kwa mwanamke wa kinorwe kuwa mtu aliyevalia vizuri zaidi kuliko wengine wote kwenye karamu. Mwanafunzi mmoja kutoka Romania alitoa maoni yake, "Hata mabinti-wafalme katika hadithi za kinorwe ni wapole. Hawana rinda za kupendeza wala mapambo, na mfalme ni mkulima bashasha anayesimama mlangoni akiwawazia wanaye."

Kanuni hii isiyo ya kirasmi inaonekana pia katika mahali pa kazi. Wanorwe nchini Norwe hawavalii kwa njia inayovutia wakiwa kazini, hata katika mahali pa kazi ambapo wao hukutana na wateja. Ni vigumu kujua nani ambaye ni bosu na wale ambao ni wafanyikazi wa kawaida kwa kuangalia jinsi walivyovalia. Mwalimu mkuu kwenye chuo cha mafunzo, mkurugenzi wa benki au daktari hospitalini hawahitaji kutokea kwenye mahojiano kwenye televisheni wakivalia suti na tai. Wageni nchini Norwe pia wanaweza kushangazwa, na wakati mwingine kupigwa na butwaa, kwa jinisi Wanorwe wanavyowazungumzia waajiri wao, wakubwa wao, wazazi na waalimu: mpokeaji kwenye kampuni anaweza kumkashifu mkurugenzi mkuu, muuguzi anaweza kumkemea daktari, binti anaweza kumpinga na kumkemea babaye, na mwanafunzi anaweza kutokubaliana vikali na mhadhiri au mwalimu. Katika maoni ya Wanorwe, kama hauwezi kukubali kusahihishwa au kukubali maoni ya watu wengine, basi wewe sio bosu au mwalimu mzuri.

Ni vigumu kupata ishara za vyeo katika njia zetu za maamkuzi na mawasiliano, iwe tunazungumza na mwajiri wetu, mchungaji kanisani, karani au mwalimu (matarajio ya pekee ni kwa familia ya kifalme na raisi wa Bunge La Norwe – Stortinget – wakati yeye yupo kazini katika majengo ya bunge). Njia ya kawaida ya kumwashiria mtu siku hizi ni kusema *du* (njia isiyo ya kirasmi ya kusema *wewe*) kwa kila mtu, na sanasana tunatumia jina la kwanza la mtu au majina yake mawili. Sio jambo la kawaida kutumia vyeo. Kule kutumia maneno ya kuonyesha heshima na njia spesheli za mawasiliano kwa watu walio na mamlaka ni ishara ya kumshusha mtu hadhi, na haiendi sambamba na wazo la usawa. Waajiri wanaowasimamia na kuwalinda wafanyikazi wao, au wanaotoa maagizo mazito katika mahala pa kazi (isipokuwa kwenye jeshi) hawavumiliwi, kwa sababu mtu aliye mamlakani hapaswi kuonyesha uzito wa mamlaka yake kwa wale walio chini yake. Haitoshi kuwa msimamizi kazini ana ujuzi au maarifa ya kufanya kazi yake, msimamizi mzuri lazima awe na uwezo wa kuwasikiliza wengine, awe na huruma, aweze kukubali mawaidha, awe na uwezo wa kujenga timu, aweze kuyatatua migongano na aweze kuwasiliana na kufanya kazi vizuri na wale anaowaongoza. Mfanyikazi wa viwandani kule Ujeremani alitoa maoni yake kuhusu namna ya kufanya kazi ambayo ni kawaida katika nchi ya Norwe na nchi zilizopo Ulaya Kaskazini: "Mwajiri katika nchi zilizopo Ulaya Kaskazini hugawa kazi – na majukumu – kwa wafanyikazi, bila kuwachunguza wakati wote. Wafanyikazi wa kinorwe hupewa jukumu kwa kazi

wanayopaswa kufanya, jambo linalosababisha kuridhika kwa wafanyikazi, na kutengenezeka kwa mahala pazuri pa kufanyia kazi.”

Ingawa sijafanya utafiti wowote unaoweza kuthibitisha madai yangu, ninaweza kusema kuwa tamaduni zilizo na miundo ”iliyonyooka” kama Norwe, zinahitaji kanuni chache zaidi zisizo ngumu kuelewa, kuliko tamaduni zinazotilia mkazo mfumo wa vyeo. Wanorwe hupenda kuamini kuwa wao, hata kama ni juujuu, hawana mfumo wa vyeo ulio waziwazi, lakini huamini kuwa kila mtu ni sawa na anapaswa kuchukuliwa na kuzungumziwa kama mtu sawa. Kwa watu wanaotoka ng’ambo, inaweza kuwa vigumu kuelewa jinsi mfumo huu hufanya kazi.

Tamaduni ”moto” na ”baridi”

Katika utamaduni mgeni, hali ya kutojua kanuni za kijamii inaweza kusababisha kutoelewana, kutoridhika, na inaweza kufanya mtu ahisi kuwa anaonelewa. Kwa kawaida, Wanorwe huamkua kila mtu na *hei, god dag* ama (*go*) *morn* (*Hujambo, u hali gani?* au *siku njema!*). wanafunzi wengine, haswa wale kutoka Marekani Kusini na nchi za kiafrika wametoelewa aina hii ya salamu za juujuu. Baada ya jioni ya kufana na wanafunzi wa kinorwe, wanashushwa wanaposalamiwa siku inayofuata na Wanorwe na *hei* (*hujambo*) ya haraka bila hata ya kusimama. Wengine wanapata ugumu wa kuelewa jambo hili na wanadhani kuwa wanafunzi Wanorwe wanawachukulia hivyo kwa sababu wao ni wageni au kwa sababu wanawadharau. Kwa hivyo inapaswa kufafanuliwa kwa wanafunzi wa kigeni kuwa *hei* (*hujambo*) sio ukosefu wa nidhamu au ukosefu wa urafiki, lakini ni njia ya kawaida ya kinorwe ya kusalamia watu – alama ya kawaida ya nidhamu. Wanafunzi hawa wanatoka kwenye tamaduni ambapo mtu kwa kawaida husimama na kupiga soga kidogo anapokutana na mtu unayefahamu, na hii ni moja wapo ya sababu zinazofanya zijulikane kama tamaduni ”moto”, na si utamaduni ”baridi” kama ule wa kinorwe.

Katika safari ya kikazi katika nchi moja ya kiafrika miaka michache iliyopita, nilipotembelea boma 15-20 pamoja na mwanamume mmoja mwenyeji, nilipata kushuhudia jinsi watu kutoka kwa tamaduni hizi ”moto” huamkuana. Tulipowasili kwenye boma, tulipokelewa mlangoni na memba mmoja wa familia hiyo, na kila wakati kulikuwa na mazungumzo yaliyoendelea zaidi ya dakika chache. Ilikuwa kitu kama hiki: *U hali gani? –Mimi niko salama, ahsante, labda wewe? –Niko salama, ahsante, na mkeo anaendeleaje? –Salama, ahsante, na mkeo je? –Na mamako, na mwanao, na kadhalika.* Kila wakati jibu lilikuwa *salama, ahsante*, hata ingawa mwanamke mkongwe alikuwa anakaribia kuaga dunia katika mojawapo ya nyumba katika boma hilo. Mimi na mazoea yangu ya njia za maamkuzi za kinorwe, niliona haya yote kuwa upuuzi na kazi isiyo na sababu. Majibu yalitoka bila kufikiria na hayakuwa ya kweli, mambo yote yalikuwa kupoteza wakati. Lakini lazima niongezee kitu kimoja ambacho ni muhimu sana; ilikuwa kupoteza wakati kwa *njia yangu ya kufikiria*. Kulingana na matarajio yangu kuhusu jinsi watu huamkuana, na muda na maneno yanayotumika, haya yote yalikuwa bila thamani. Kwangu, njia ya kuamkuana haikuonyesha utamaduni ”moto”, lakini kwa wale watu wawili waliosimama mlangoni, jambo hili lilikuwa la kirafiki, lenye maana, na njia ya heshima ya kuzungumza na mtu – njia ya kuendeleza mazungumzo, labda sawa na jinsi

Wanorwe hujadiliana kuhusu hali ya anga! Swali ni: tunaweza kuzungumza bila mapendeleo kuhusu tamaduni ”moto” na ”baridi”?

Maneno madogo ya heshima – je, ni maneno yasiyo na maana, njia ya kujigamba, au njia ya kuwa na nidhamu?

Tunapotembelea au tunapoishi katika nchi geni, tunaweza kukosa kuyafahamu vyema yale maneno madogo yanayoonyesha kuwa sisi ni wenye nidhamu. Mfaransa anaweza kuhisi kuwa watu wasiosema *bon appetit* kabla ya kula hawajapata malezi bora, na pia kwa mtu anayepita katikati ya watu bila ya kusema *tafadhali nipishe*, hata ingawa ni katikati ya sebule nyumbani, kama tutapindukia kidogo. Na bila shaka kuna sababu kadhaa zinazowafanya wafanyibiashara wa kifaransa kudai kuwa wakurugenzi wakuu kutoka nchi za Skandinavia hufanya kazi nzuri mno, lakini hawana ustaarabu. Wamarekani wametaja kuwa Wanorwe wanaweza kukiacha kikundi cha watu waliokuwa wakizungumza nao bila ya kusema *niwie radhi*, na Waingereza husema mara kwa mara kuwa Wanorwe hujifikiria wao tu. Kwa sababu tunapoulizwa swali *u hali gani?*, tunazungumza juu yetu kwa muda mrefu bila ya kufikiria kuuliza *Na wewe u hali gani?* Na tunaweza kwa urahisi kuongezea mifano mingi zaidi.

”Kumaanisha kwa kweli”?

Wageni wengi wana maoni kuwa Wanorwe ni bahili wa kutumia maneno ya kuonyesha nidhamu. Wanorwe wanaposema na kufanya kitu kinachoonyesha urafiki, hufanya hivyo na nia nzuri na humaanisha kwa kweli. Kama siyoy, hawajisumbui. Chukua barua za kirasmi za kinorwe kama mfano. Wanorwe wanapowasiliana kwa njia hii, kwa kawaida huwa ni na watu wasiowafahamu binafsi. Ilivyo desturi, barua hizi huanza katika lugha ya kiswahili na *Mpenzi Bwana/Bibi*. Lakini barua za kirasmi za kinorwe huondoa maneno kama *mpenzi*, kwa sababu hatuna uhusiano wa karibu na mpokeaji wa barua katika hali kama hii. Na tunapowataja watu siku hizi, tunatumia *Bwana* na *Bibi* kwa nadra sana. Tunapotumia majina haya, huwa ni kama kichekesho: ”Bibi angependa kahawa?” *Bibi* katika lugha ya kinorwe ni neno linalo uhusiano na mwanamke mnene, mwenye umri wa makamu na mwenye kuonyesha uzito wa mamlaka yake. *Bwana* ni jina linalotumika kumtaja Yesu Kristo. Kichekesho kizuri katika nchi ya Norwe ni kutafsiri yafuatayo katika masomo ya lugha ya kifaransa: *Je vais aller à Paris pour chercher le Monsieur qui habite là* hadi yafuatayo: *ninasafiri hadi jiji la Paris kumwona Bwana ambaye anaishi kule*.

Ikilinganishwa na tamaduni zingine, ni bila shaka kuwa, kama inavyodaiwa na wakaaji wengi wa kigeni, kuwa Wanorwe wana maneno machache mno ya kuonyesha urafiki na nidhamu. Lakini ukweli ni kuwa Wanorwe wana maneno fulani yasiyopatikana katika tamaduni zingine, kwa mfano: *takk for maten* (*Ahsante kwa chakula*), inayosemwa mtu anapoondoka mezani. Mwenye nyumba kwa kawaida hujibu: *vel bekomme* (*natumai kuwa ulifurahia*). Mgeni anaporudi nyumbani, ni tabia nzuri kusema *takk for meg, takk for i kveld* (*Ahsante kwa jioni ya kufana*) kwa wenye nyumba, na *takk for laget* (*nimefurahia sana jioni hii pamoja na nyinyi*) kwa wageni wengine ambao amekuwa pamoja nao. Mgeni na mwenye nyumba watakapokutana mara nyingine, au wageni wawili, ni kawaida kusema *takk for sist* (*nilifurahia sana ile jioni ambapo tulikuwa pamoja*). Katika mahali pengine, watu wenye umri wa makamu watasema (*Gud vel-*)*signe maten* ama *signe arbeidet* (*Mungu abariki*

chakula na aibariki kazi yako) wanapokutana na mtu anayekula ua anayefanya kazi. Na kila siku wanafunzi na waalimu huambiana *takk for i dag (Ahsante kwa leo)* kabla ya kuenda makwao. (Kinorwe, kama lugha zingine, inaweza kuonyesha nidhamu kwa njia ya moja kwa moja: *kunne jeg få snakke litt med deg?*) – Tafadhali, ninaweza kuzungumza nawe kidogo?)

Wanorwe wana utamaduni mrefu ya kutumia haya maneno ya kuonyesha nidhamu. Lakini kama wengi walivyosema, tunaogopa kidogo kutumia maneno mapya, haswa kama yanagongana na ile hali ya kumaanisha kile ambacho mtu anasema. Haswa pia kama maneno haya yana mizizi yake katika utamaduni wa kimarekani. Tunayachukulia kama maneno matupu, na maneno ya upuuzi yanayoonyesha udanganyifu na ujinga. *Vizuri kukujua*, ndivyo Wamarekani husema wanapokutana na wewe kwa mara ya kwanza. ”Sawa,” wanorwe hufikiria, ”lakini itakuwaje watasema hivyo, ilihali hawajui chochote kutuhusu?” Ikiwa Wanorwe watasema jambo, lazima kuwe na kusudi, kwa hivyo inaweza kuchukua muda kabla tuzoe maneno mapya ya kuonyesha nidhamu. Lakini tumekuwa na mwanzo mzuri, na ni wale wanaoishi jijini wanaoonyesha wengine wetu njia. Siku hizi ni kawaida kabisa kwa muuzaji dukani kujibu maneno ya mteja *takk for hjelpen (Ahsante kwa usaidizi)* na *bare hyggelig (Ilikuwa raha yangu)* na kumuaga mteja na *ha en fin dag (Kuwa na siku njema)*. Njia hii ya kuonyesha nidhamu inasambaa haraka sana, hata katika maeneo ya mashambani nchini Norwe. *God helg (Kuwa na wikendi njema)* ilikubalika kitambo sana. Lakini wauzaji madukani katika maeneo ya mashambani pia wameanza kusema *ha en fin dag (Kuwa na siku njema)*. Watu wengine hawapendi jambo hili kamwe na husema kuwa ni kujigamba na kuonyesha mapenzi ya kuhadaa, na wakati mwingine huweza kufikiria: ”Hayo hayakuhusu!” au ”Haumaanishi unayoyasema – unasema hivyo tu kwa sababu unazitaka hela zangu.” Pia tunahisi kuwa wauzaji huwa wadanganyifu wanapotumia majina yetu ya kwanza na kuuliza *hvordan har du det? (Waendeleaje?)*, bila ya kuwahi kukutana nasi. Tunadhani mara moja kuwa nia ya muuzaji ya kujaribu kuonyesha ”urafiki” ni kujaribu kutufanya tununue kile ambacho anauza. Mara nyingi, majaribio kama haya huwa na matokeo ambayo ni kinyume na matarajio; urafiki huu wa uwongo unawakasirisha sana Wanorwe, na wengine hata hukata simu.

Hata kama sisi Wanorwe tumeanza ”kugusana” katika miaka kumi iliyopita, bado ni kawaida kuwa hatumkumbatii wala kumbusu mtu ambaye tumekutana naye kwa mara ya kwanza. Tunafanya hivyo tu na watu tunaowapenda kwa kweli na marafiki wa karibu. Na tunapofikiria kumbusu mtu, inatosha kabisa kushikanisha mashavu. Kuamkuana kwa mikono ni kawaida tunapokuana na mtu kwa mara ya kwanza, tunapokaribishwa kama wageni na tunaposema ahsante kwa jioni nzuri pamoja. Katika siku za hivi majuzi nchini Norwe, ni wazi kuwa imekuwa jambo la kawaida miongoni mwa vijana kuamkuana kwa mikono wanapokutana. Jambo hili linaweza kufafanuliwa na kule kukutana na wakaaji wa kigeni na ile hali ya vijana wa kinorwe kutazama filamu nyingi za kigeni.

Tumeshataja kuwa Wanorwe husema *unnskyld (pole/niwie radhi)* kwa nadra. Lakini tunaweza kusema *om forlatelse (niwie radhi)* na *tilgi meg (nisamehe)* ambazo ni aina za kidini za matamshi (tusamehe dhambi zetu). Wakristo Waprotestanti, kama tunavyojua, hawafikii ufalme wa mbinguni kwa sababu ya matendo yao mazuri, lakini kwa sababu ya rehema na

msamaha. Sio vigumu kufikiria kuwa kulipiza kisasi kulikuwa vigumu zaidi kwa wanajeshi wa kale kutoka Ulaya Kaskazini kuliko kumsamehe mtu, tunapojua kuwa ukristo uliletwa miaka 1000 iliyopita. Mtazamo wa binadamu katika dini hii inahusu kukubali kuwa ni kawaida kwa binadamu kufanya makosa, na kwa hivyo anahitaji msamaha. Mwandishi mwislamu aliwahi kutaja mara moja kuwa wakristo wana bahati kuwa na sehemu hii katika dini yao; kulingana na yeye, kule kuonyesha rehema na kuwasamehe watu wanaokiri makosa yao kumekubalika zaidi katika tamaduni za kikristo.

Kuomba msamaha au kuomba radhi hadharani kumefanywa kwa kiwango cha kupindukia nchini Norwe siku hizi: kanisa, waziri mkuu, wabunge, wanasiasa, viongozi na maafisa wengine wa serikali wana tabia ya kuomba msamaha na uelewano kutoka kwa watu – kwa ajili yao na kwa ajili ya makosa yaliyofanywa katika jamii ya kinorwe muda fulani uliopita. Kukiri makosa yao inaamanisha kuwa hawapotezi sura zao, kama Waasia wanavyosema. Wakurugenzi wa makampuni na mawaziri wa serikali huomba, na hupatiwa, rehema na msamaha mara kwa mara, na waandishi wa magazeti na wanahabari wanaweza kuongezea kwa orodha ya makosa ambayo hufanywa. Ni kana kwamba Wanorwe huwahurumia zaidi wale walio mamlakani wanapoonyesha uhafifu wao, kwa sababu hatuna matarajio ya kwamba viongozi na wabunge watakuwa na maadili na uadilifu kuliko watu wengine katika jamii. ”wao ni binadamu tu,” sisi husema.

Ni rahisi mno kugundua mizigo yako ya kitamaduni unapokutana na wageni

Wanorwe hutarajia kuwa sekta ya umma itakuwa tayari kuwasaidia katika njia mbalimbali wanapohitaji msaada. Watu wengine wanaweza kusema kuwa Wanorwe ni wenye bahati sana – na kuwa twatarajia mengi, kwa sababu sisi huwa na fahamu nzuri sana ya haki zetu, na twahisi wakati wote kuwa wenye mamlaka – nchini na katika maeneo madogo – ”wanapaswa kutenda jukumu lao”.

Kwa sababu ya kazi yangu ya ualimu katika chuo kikuu kimoja kilichopo katika jiji moja kule Ulaya Mashariki, ilinibidi niandamane na wanafunzi kwa chakula cha jioni. Kulikuwa na giza nje, kwa sababu nguvu za umeme zilikuwa ghali, kwa hivyo hakukuwa na mataa nje wala katika madirisha ya maduka. Mara ghafla bin vuu, mwanafunzi mmoja akaanguka katika shimo lililokuwa barabarani. Shimo lenyewe lilikuwa na urefu wa karibu futi mbili na halikuwa limezingirwa na ukigo wa aina yoyote. Nilikasirishwa sana, hata ingawa yule msichana aliweza kuendelea na safari akiwa amekasirika kwa njia yake. Katika akili yangu ya kinorwe, nilijiuliza swali: ni nani aliye na jukumu hapa? Nilipokuwa nikifikiri kuhusu maafisa wa trafiki, utawala wa eneo hilo, serikali, kampuni za bima na malipo, yule mwanafunzi wa kibulgaria akanijibu: ”ni sisi tunao jukumu – ni sisi tunaotembea barabarani.”

Kukosa kujua lugha labda ni sababu kubwa ya kutoelewana. Lakini wakaaji wa kigeni wanapoelewa maneno ya kinorwe vizuri sana – vizuri hata kuwaliko Wanorwe wenyewe – mambo yanaweza kuenda mrama. Lugha ya kinorwe ina maneno mengi ya kukopwa kutoka kwa maneno ya kijeremani yaliyotafsiriwa moja kwa moja kutoka kijeremani; ndio maana Wajeremani hujifunza kinorwe kwa haraka, na pia kwa sababu kinorwe na kijeremani zipo katika familia moja ya lugha. Lakini yawezekana kuwa maneno yaliyokopwa kutoka lugha ya

kijeremeni yatakuwa na maana tofauti katika lugha ya kinorwe. Neno kama hili ni *middag* (*chakula cha mchana*) ambalo linamaanisha *midt på dagen* (*saa sita za mchana*). Neno hili pia linatumika kutaja chakula ambacho kililiwa saa sita za mchana na jamii za wakulima. Siku hizi wasichana na wanawake wa kinorwe husoma na kufanya kazi nje ya nyumba, kwa hivyo hakuna wanaotarajia mabawana wao kurudi nyumbani kwa chakula moto katikati ya siku. Kama ilivyo desturi, mahala pengi pa kazi leo yana dakika thelathini za mapumziko ya chakula cha mchana, na chakula hicho huliwa kazini. Kwa hivyo ni kawaida zaidi kwa familia za kinorwe kula chakula chao cha jioni baada ya kazi, kutokea saa kumi na saa kumi na mbili za jioni, na sio saa sita za jioni, lakini bado twakiita chakula hiki *middag*.

Familia ya kijeremani ambayo ilizungumza lugha ya kinorwe vizuri ilialika wachumba wawili wa kinorwe kwa *middagsmat* (*Mittagessen* – chakula kinacholiwa kati ya saa sita za mchana na saa nane za mchana nchini Ujeremani). Chakula kilitayarishwa kati ya saa sita na saa saba, lakini wageni wao wa kinorwe waliwasili saa kumi za jioni, huku wakiwa na furaha wakisema: ”Tulimaliza kazi mapema mno, hata tukawa na wakati wa kuosha gari tukiwa njiani.” Ingawa hawakusema neno, wale Wajeremani waliwatazamia wale Wanorwe kama wakosa adhabu, na Wanorwe hawakujiwia radhi kwa kufika saa kumi za jioni.

Wanorwe wengi hujisifia ile hali ya ”kusema mambo jinsi yalivyo”, na sio kupiga vijembe, kusema kile unachomaanisha bila ya kusita. Kwa Wanorwe wengi, sio kukosa nidhamu unapoulizia *toalett* au *doen* (*choo*). Twadhani, kwa mfano, kuwa Wamarekani hugeza maana wanaposisitizia kusema *bafuni* au *kwenye chumba cha mapumziko*, ilihali wanachomaanisha ni *choo*. Mnorwe mmoja ambaye hakuwa anafahamu jambo hili aliwasili katika jiji la New York, na akuchukuliwa na gari kwenye kituo cha ndege na marafiki wake. Walimuuliza: ”Wahitaji kuenda kwenye chumba cha mapumziko?” naye akajibu: ”Hapana ahsante, naweza kufanya hivyo papa hapa kwenye gari”.

Ni njia ipi bora ya kusema hapana?

Haitakuwa kweli kudai kuwa Wanorwe wana njia moja tu ya kusema hapana, na hiyo ni kwa kutumia neno *nei* (*hapana*). Kwa kawaida tunapotaka kuonyesha nidhamu, sisi husema *nei, dessverre* (*hapana, naona haitawezekana*), lakini tuna shida ya kuelewa njia bora ya kusema *hapana* bila ya kutumia neno *hapana*. Wanorwe wanaofanya kazi ng’ambo hurudi nyumbani na kusema kuwa watu huko hawawezi kuaminika, wao huahidi kutenda jambo lakini hawatimizi yale waliyoyasema. Lugha ya kimwili, na matamshi yanayoonyesha nidhamu na labda heshima na wema kwa wageni kutoka nchi zingine, yanaweza kufanya majibu yaonekane kama yasiyoeleweka na ya kiajabu – kwa Wanorwe – hata ingawa majibu haya ni sahihi, yenye nidhamu na yanayoeleweka haraka na ”wenyeji”.

Ninakumbuka vizuri sana mfano mmoja wa kutoelewana. Katika nchi ya Senegali kule Afrika Magharibi, nilijihusisha na mradi mmoja wa Shirika la Msalaba Mwekundu ambao ulihusu, miongoni mwa mambo mengine, kununua eneo la shamba. Mwanamume Msenegali aliandamana nami nchini humo. Ni hadithi ndefu, lakini tulipatiwa jina la familia iliyomiliki shamba nje ya mji mkuu Dakar. Tulikutana na mwanamume kutoka familia ile nje kwenye shamba na tukamwonyesha michoro ya mjengo, huku tukifafanua kile tulichotaka. Alikupia kichwa chake kwa yote tulioyasema. Mwishowe, alitabasamu na kusema kwa kifaransa kuwa

ingekuwa hadhi kuu kwake kuuza shamba kwa shirika hili ambalo lilikuwa linafanya kazi nyingi nchini Senegali na katika nchi zingine duniani, na kuwa alitumai kuwa mjengo ungejengwa kama tulivyopanga. Tuliambukana kwa mikono na tukaenda zetu, kwa sababu nilipaswa kuondoka nchini humo baada ya siku chache. Lakini yule mwanamume Msenegali tuliyekuwa naye alinieleza kuwa hatukuwa tumepata shamba lile, jambo ambalo sikuelewa kamwe. Katika hali yangu ya wasiwasi, nilitaka kujitaadhabu kama mwanamke kutoka Ulaya na kurudi na kuuliza: "Jibu ni nini – ndio au hapana?", hata ingawa mwenzangu Msenegali alisisitiza kuwa jibu lilikuwa hapana. Hatukuwa na budi ila kuendelea kutafuta.

Nilichanganyikiwa sana. Niliyaelewa maneno yote ya mazungumzo hayo mafupi, lakini lugha ni zaidi ya maneno. Sikuweza kuzitafsiri ishara za mwili – hali ya sauti yake, kusitasita, kuzungumza kwa macho, mikono, viashirio, kurudiarudia, na upole wake ulivyoonyeshwa katika mawasiliano kati yake na sisi wawili kama wanunuzi katika kisa hicho. Kwa maneno mengine, singeweza "kumsoma" yule mwanamume mpole kutoka utamaduni mgeni, hata ingawa nilielewa maneno aliyoyatamka. Kutafsiri *hapana* ya nidhamu, na ishara zake ambazo mara nyingi hudokezwa bila ya kuonyeshwa waziwazi, huenda ndio kitendo kigumu zaidi cha kilugha ambacho mgeni anaweza kukumbwa nacho. Na alivyonitafsiri, ni yeye pekee yake anayefahamu. Kwa kweli yawezekana kuwa katika hali ya kukutana na watu wengine, ni vigumu sana kutowasiliana, kwa sababu iwe nitatenda jambo au nisitende, iwe nitasema jambo au nikae kimya, hilo linaweza kumweleza mtu jambo fulani kunihusu.

Wageni wanapokosa kusema *hapana* iliyo waziwazi katika majibu yao kwa maswali yetu, kwa kusudi la kuonyesha nidhamu, inaweza kuwa njia ya kuonyesha nidhamu ambayo Wanorwe hawathamini. Tunapomwuliza Mvietnamu au Mmisri njia ya kuenda mahali fulani, na mtu yule hajui njia, atajaribu kutusaidi kwa njia bora awezavyo. Kwa utamaduni wao, ni vibaya kutojaribu, haswaa kama inahusu wageni, kwa sababu ni wageni katika nchi yao na wanapaswa kuonyeshwa wema. Aina hii ya upole yaweza kukuwacha umesimama katika eneo la mji usiofaa. Miongoni mwa mambo ya kwanza ambayo wageni wanapaswa kujifunza nchini Norwe, kwa hivyo, ni kusema waziwazi *ja (gjerne)*(*Ndio (Ningependa hivyo)*) au *nei (dessaerre)* (*Hapana (Naona kuwa haitawezekana)*) wanapojibu maswali na wanapojibu mialiko. Kama sivyo, huenda wakapata maadui au kupata sifa ya kuwa wasioaminika.

Njia ya kinorwe ya kuwa na nidhamu yaweza kupokelewa na watu wengine kama ukosefu wa nidhamu

Kutarajia, kwa Wanorwe, majibu ya moja kwa moja, yaweza kusababisha matokeo kadha wa kadha. Inaweza, kwa mfano, kusababisha watu kutoka Sunnmøre (kaskazini magharibi kwenye eneo la bahari) kuwauwa Waasia – kwa chakula na ukarimu. Mamangu, ambaye hakuwahi kumfukuza yeyote aliyekuwa anauza tikiti za bahati na sibu bila ya kumlisha, alitembelewa siku moja na mwanamume kutoka Korea. Kama ilivyo desturi alikaribishwa kwa chakula moto, na chakula chenyewe kilikuwa kingi, kwa sababu alitaka mgeni ajihisi nyumbani. alipitisha chakula tena na tena, na mwanamume alijiongezea kila wakati. Kama umewahi kukutana na wanawake wenye umri wa makamu kutoka Sunnmøre ambao hulazimisha chakula chini ya koo za wageni wao na kuwakaribisha kwa chakula zaidi, utaweza kutafakari juu ya kisa hiki. Baada ya raundi ya kwanza ya chakula, na raundi zingine

mbili – tatu, Mnorwe anaweza kusema *nei, takk (hapana, ahsante)* ya heshima, na mwishowe itaheshimiwa. Katika eneo nyingi za Asia, kwa mkono mwingine, ni tabia njema kujiongezea chakula kama mwenye nyumba amekukaribisha kwa zaidi, lakini mwenye nyumba kwa kawaida atamtazama mgeni kwa makini na kusimamisha mialiko ya chakula kwa wakati mzuri. Mama alifurahi kuwa mgeni alikipenda chakula, lakini mwishowe alifikiri, ”Maskini, kwa kweli alikuwa na njaa sana.” Bila shaka mgeni alikuwa akifikiri: ”Jamani anapaswa asimame sasa, anapaswa kuelewa kuwa nimekula cha kutosha.” Mamangu pia alimtazama mgeni kwa makini, kwa sababu alimwuliza kama angependa kulala kidogo baada ya chakula, mwaliko ambao bila shaka alifurahia kukubali.

Kubisha mlango ofisini kabla ya kuingia ni alama ya tabia njema nchini Norwe. Katika miaka 17 ambayo nimekuwa nikifunza wageni kutoka nchi za ng’ambo, nimeshuhudia visa kadhaa ambapo wengine wao waliingia ofisini bila ya kubisha. Kukosa adhabu, kukosa heshima, ndio jambo la kwanza ambalo sisi hufikiria – kama hatuwezi kupata ufafanuzi mwingine. Katika nchi zingine za Afrika, ni wezi tu ambao hubisha mlangoni, ili wapate kujua kama kuna mtu nyumbani. Kwa hivyo Biblia ilivyotafsiriwa katika baadhi ya lugha za kiasia, Yesu hangefanywa aseme: ”Tazama, nimesimama mlangoni *nikibisha,*” lakini ”Tazama, nimesimama mlangoni *nikiita.*”

Kusafisha mahali baada ya kufanya kazi inachukuliwa kama tabia njema na kitu ambacho tunajaribu kuwafunza watoto wetu. Kwa kawaida, hakuna mtu nchini Norwe aliye na jukumu la kufagia na kusafisha barabara na mabustani usiku, kama ilivyo katika nchi zingine. Wala hatujazoea kuwa na wafanyikazi nyumbani. Na katika maduka yaliyomo shuleni na kazini, tunapaswa kusafisha meza baada ya kula. Lakini wakati mwingine, tabia yetu nzuri yaweza kutusababishia shida: katika kantini ya chuo kikuu kimoja nchini Bulgaria, mwanamke mmoja mwenye umri wa makamu alikuwa amejikaza kubeba sinia kubwa zilizojaa vikombe na bilauri. Alikuwa anaonekana mchovu, kwa hivyo kwa njia yangu ya kawaida ya kinorwe, nilikusanya vikombe na sahani ambavyo nilikuwa nimetumia, lakini nikakemewa na wanafunzi: ”Kama kila mtu angefanya hivyo, angepoteza kazi yake.”

Viwango vya mishahara ya Wanorwe, na wazo la usawa, yaweza kufafanua kwa nini Wanorwe wanaotembelea nchi zingine wanaweza kuonekana kama wakosa heshima bila ya kujua. Hatufikirii kamwe kuwa mishahara ya wabeba mizigo na wasafishaji katika mahoteli yanaweza kuwa ya chini sana, na hukadiriwa kwa dhana kuwa wao hupokea bakshishi kutoka kwa wageni. Wanorwe wanaweza kuchukuliwa kama baili na wakosa nidhamu wanapokosa kutoa bakshishi kwa huduma za aina tofauti tofauti, kwa sababu hatujazoea kufanya hivyo nyumbani Norwe.

Kuna kanuni za kitamaduni zinazotumika katika utoaji na upokeaji wa zawadi na msaada. Wanorwe wengi huchukia kudaiwa kwa shukrani waliyoonyeshwa hapo awali, kwa hivyo tunavyopokea zawadi au msaada, tunahakikisha kuwa tumelipisha mara tu tunapopata fursa. Wengi wetu hatupendi kuomba pesa, lakini tunapofanya hivyo, tunahakikisha kuwa tumerudisha pesa hizo, hata kama ni kiwango kidogo cha krona 20 na hata kama tumewaomba watu ambao ni matajiri.

Wanorwe wanapopatiana zawadi, haijalishi kama zawadi ni kubwa au ghali, cha muhimu ni kuwa zawadi inafaana na matumaini na matarajio ya anayepokea. Mwanafunzi Mchina aliwahi kusema: "Wanorwe wanapopanga kupatiana zawadi, wao hutumia muda mwingi kutafuta kitu kinachofaa zaidi kwa mtu wanaomfikiria, wakizingatia rangi, kile kilichotumiwa kutengeneza zawadi hiyo na mtindo. Nitakaporudi China, nitachukua nami wanasesere 20 waliovalia nguo za kitamaduni za kinorwe. Nitampa kila mtu barabarani zawadi sawa, kwa sababu ni fikira tu iliyo muhimu." Katika nchi ya Norwe, itakuwa ni kama kukosa nidhamu kutofungua zawadi kama wageni wako pale pale, kwa sababu yaweza kutafsiriwa kama utovu wa shukrani; kuwa hauna shukrani kwa kile ulichokipokea. Lakini Mwasia mwenye nidhamu hawezi kufungua zawadi kama aliyempa zawadi hiyo yupo pale, kwa sababu mgeni ni mwenye umuhimu zaidi kuliko zawadi. Wanorwe wanaweza kumfanya mpatiaji aone haya ikiwa watafungua zawadi kila mtu akiwa anatazama, kama inavyodaiwa na wanafunzi Wachina. Kama zawadi ilikuwa ndogo au isiyo ya thamani, mtoaji Mchina angeona haya. Walitupatia sababu ya madai yao kwa kufafanua kuwa ni jambo la aibu kuwa maskini nchini China, na nyumbani kwao, zawadi isiyo ya thamani yaweza kuashiria umaskini. Wakaaji wengine wa kigeni huwachukulia Wanorwe kama wakosa nidhamu, pale ambapo hawapokei zawadi kwa mikono miwili, na mwanafunzi kutoka Tunisia aliwahi kukiri kuwa Wanorwe wana tabia ya kufanya mambo kupindukia wanapopatiwa kitu fulani: "Wao husema ahsante tena na tena, na huendelea kuusifu uzuri wa zawadi – ni kana kwamba wanastaajabu kuwa mimi ningeweza kuwapatia zawadi kama hiyo!"

Ni utovu wa nidhamu kukataa zawadi, lakini mtu hulazimika kufanya hivyo mara nyingine nchine Norwe. Kazini katika sekta ya umma haukubaliwi kupatiana zawadi juu ya thamani fulani, kwa sababu zawadi zinaweza kuathiri maamuzi yanayohusu mpatianaji na familia yake. Wateja kwa kawaida hawawapatii wafanyikazi zawadi, kwa sababu kila mtu hulipwa mshahara, na inaaminika kuwa mtu atafanya kazi nzuri na kutoa huduma nzuri. Zaidi ya hayo, zawadi zinaweza kutafsiriwa kama rushwa (ufisadi) – kuwa mpatianaji anataka kufanyiwa jambo na mpokeaji.

Wanorwe hushangazwa, kwa mfano, Wairani wanapopigani wenyewe kwa wenyewe kuhusu nani atakayelipia chakula cha kila mtu katika hoteli. Kwa kawaida, sisi hujilipia chakula chetu, wanaume kwa wanawake, isipokuwa wageni ambao ni memba wa familia wa karibu. Wanorwe wanapoletewa bili ya jumla, wao huchukua kalamu na karatasi na kuhesabu kiasi ambacho kila mtu atalipa. Lakini jambo hili halionelewi kama ubaili, lakini kama ishara ya uhuru. Tunataka kulipa katika njia yetu, na hatutaki kumdai mtu chochote. Lakini bila shaka, Wanorwe hupenda kununuliwa kikombe cha kahawa au chakula na marafiki – lakini kwa kipimo, na kwa hivyo ni lazima isemwe waziwazi kuwa ni zawadi. Kama Mnorwe ni mtu mzima aliye na kazi, hatapenda mtu atumie pesa nyingi kwake, isipokuwa mtu huyo ni memba wa familia. Tunahisi kama sisi ni mzigu wa kifedha, na tusio na heshima wala uhuru, tunapomwacha mtu atulipie chakula kwenye hoteli, inayofuatwa na tikiti za mchezo wa kuigiza, maonyesho fulani, tikiti za gari moshi, na kadhalika. Tunaweza kusesitiza kulipisha kitendo hiki kwa wakati unaokuja, kwa sababu tunachukia hisia ya "kununuliwa" au kudaiwa na mtu.

Hapo awali nilitaja kuwa ile hali ya Wanorwe kutojigamba na kutojionyesha inakusudiwa kuwa onyesho la nidhamu. Lakini katika nchi zingine, ile hali ya kujaribu kuonekana mpole au kutojali haileti matokeo jinsi tulivyokusudia. Waziri mmoja wa serikali ya Norwe aliyekuwa akisafiri nchini Japani alikuwa na mtafsiri wake ambaye alikuwa mwanafunzi wa kitambo wa Chuo Kikuu Cha Volda. Katika hotuba yake kwa wabunge wa kijapani, waziri Mnorwe alijitambulisha miongoni mwa maneno mengine na maneno haya: ”Shule ya pekee ambayo nimewahi kuhudhuria ni shule ya mafunzo ya Jumapili kule kanisani.” Mwanafunzi wa kijapani alifahamu maana iliyokusudiwa na yule waziri, na alielewa kuwa waziri – katika njia ya kawaida ya kinorwe – alikusudia kuweka cheo chake chini na kuonyesha kuwa yeye alikuwa mtu wa kawaida. Mwanafunzi alikwepa kutafsiri sentensi hiyo hadi kijapani, akifahamu vyema kuwa tamko kama hilo halingewafanya wenyeji kumwamini na kumheshimu yule mgeni, kinyume na matarajio.

”Ukitaka maisha yako yawe magumu katika nchi ya Norwe, basi chelewa!” ndio habari ambayo mimi hupatia wanafunzi wangu kutoka nchi za ng’ambo. Wanorwe huhisi kuwa ni kuchanganyikiwa na utovu wa nidhamu kuchelewa kufika kwa mikutano ya aina tofauti tofauti na miada, kwa darasa na unapoalikwa kwa chakula cha mchana (ingawa ni sawa kuchelewa kidogo kwa karamu za wanafunzi). Viongozi wa mabiashara, wabunge na haswa familia ya mfalme, huja kwa wakati ufaao kwa mikutano na sherehe. Sisi sote twajua msemu: ”Unapotembelea Roma, fanya vile Waroma hufanya”, lakini kanuni za nidhamu mara nyingi huwa kanuni ambazo hazijaandikwa. Kwa hivyo Wanorwe walioalikwa kwa chakula cha mchana nchini Ufaransa huja kwa wakati ufaao, kama ilivyo desturi nchini Norwe, lakini ni onyesho la nidhamu kwa Wafaransa kwa kisa kama hicho kuja ukiwa umechelewa na karibu dakika 20. Kanuni zetu za kitamaduni za kuonyesha nidhamu zaweza kuwa ngumu kupuuza hata tunapoishi katika jamii ambapo tunafahamu kuna tamaduni tofauti. Dadangu, ambaye ameishi miaka 26 katika nchi iliyo Yuroopa kusini, amekasirishwa kwa miaka mingi na ile hali ya watu kukataa kuheshimu makubaliano na kufika kwa wakati mzuri mtu anapoalikwa. Kwa sababu anapowaalika wageni kwa chakula cha mchana saa mbili za jioni, hawaji hadi masaa mawili baadaye. Yeye na bwana yake kwa kawaida hualikwa kwa chakula cha jioni saa mbili, na dadangu husisitiza kuja kwa wakati unaofaa, hata kama wenyeji huenda wako sokoni au bafuni wanapowasili. Yeye hukasirika kila wakati!

Wanafunzi wa kigeni na wakaaji wa Norwe kutoka nchi zingine wanaisifia sana njia ambayo wanorwe wanajitaadabu

Katika insha na kazi zingine za kuchapishwa zilizoandikwa na wanafunzi wa kigeni na wakaaji wa kigeni, ni jambo la kufurahisha kuona ni sifa zipi, mitazamo ipi na thamani zipi ambazo wanaonelea ni kawaida na Wanorwe. Katika sehemu hii, mifano itakuwa kama chanzo na ufafanuzi wa utovu wa nidhamu, au kuonyeshwa kwa nidhamu kwa Wanorwe, kwa njia iliyo pana zaidi.

Wengi wamegundua kwamba Wanorwe husherehekea siku ya kuzaliwa (sio siku ya majina), na kuwa Krismasi na tarehe 17 Mai (Siku Ya Katiba, ambayo ni sikukuu nchini Norwe) ni siku muhimu, ”kuwa wao hutumia nguvu nyingi za umeme, hulipa kodi na huamini sana kuwa mazungumzo yanaweza kutatua shida za aina zozote.” Wanorwe kwa ujumla

hawajishughulishi na mashindano, lakini wanaogopa kupoteza haki ya kuyaamua maswala yao wenyewe, na wanashuku sana ujumuishaji wa mamlaka. Watu katika nchi hii hulalamika sana, hata ingawa wanaamini kuwa Norwe ndio nchi bora zaidi duniani ya kuishi. Ni kawaida kwa Wanorwe kumiliki nyumba baharini au milimani, kusoma magazeti popote walipo, kutoa viatu wanavyomtembelea mtu, kula viazi, kunywa maziwa na kahawa nyingi mno, kula nafaka za kusagwa kama kiamsha kinywa na uji jumamosi, na kuchunga meno yao vizuri. Wanorwe huketi nje kwenye jua mara wapatapo nafasi na huenda likizoni katika nchi zenye joto. Wanaogopa kunenepa, "kwa hivyo hukimbia pamoja na mbwa wao." kila mtu ana haki ya kuokota zabibu na uyoga, kuogelea na kutembea, hata katika eneo zinazomilikiwa na familia binafsi au wakulima. Kuna sheria kali za kuendesha kama mtu ni mlevi, lakini hakuna sheria zinazomzuia mtu kunywa kiwango kikubwa cha pombe karamuni. Wanorwe kwa kawaida hawazungumzii maswala ya dini, na wachungaji kwa kawaida hawasomi Bibilia kwenye basi ("kwa nini Wanorwe hupewa Jumapili kama siku ya mapumziko, iwapo hawaendi kanisani?"). Watu wa Norwe wanajivunia spoti za msimu wa baridi, mazingira na hewa safi. "Wao ni wapenda amani kwa sababu wao ndio hukabidhi Taji la Amani la Nobel," na wao hutoa pesa nyingi kwa miradi ya kuchanga pesa kwa ajili ya kuwasaidia watu wasiojiweza.

Wanaume na wanawake wa kinorwe kwa kawaida hawagombani hadharani (isipokuwa kama wamelewa) na ni vigumu kwa wao kuzungumza na watu wasiowafahamu. Mwanafunzi Mromani aliwahi kuandika kwenye insha: "Mambo sasa yananiendea vizuri humu nchini Norwe, kwa sababu mimi sasa nimekuwa mtu asiyezungumza na watu wengine. (...) Waasia na Wanorwe wote ni wenye kunyamaza, jambo linalomaanisha kwamba hawatawahi kukutana kamwe!" Wengi wamefahamu kuwa Wanorwe hujitaadhabu kwa njia tofauti kabisa wanapotembea kwenye misitu au maeneo ya mashambani yaliyo nje ya eneo kulipo watu. Wakiwa huko, huwaamkua kila mtu wanaokutana naye, na hata husimama na kupiga soga kidogo na watu wasiowafahamu kamwe.

Uhakika kuwa Wanorwe wana uhusiano mwema na mazingira ni alama ambayo wageni wengi huachwa nayo baada ya muda mfupi tu katika nchi ya Norwe. Mwanafunzi wa kiingereza anafafanua hivi: "Wanorwe Nansen na Amundsen walikuwa wa kwanza kufika kwenye ncha ya kaskazini na ncha ya kusini, sio watu kutoka nchi 'shujaa' Uingereza. Hawa wavumbuzi ni kielelezo na mfano mwema, na wanaume na wanawake Wanorwe wasipokuwa na matembezi marefu katika siku ya Jumapili, huwa na dhamira mbaya. Wao hujifurahia sana wanapokuwa na matembezi hatari milimani, na kama inavyoonekana bora, Wanorwe wanapaswa kulowa maji, na kuhisi baridi na njaa wanaporudi nyumbani." Mwanafunzi kutoka Venezuela anapata vigumu kuelewa kwa nini Wanorwe "hutembea kilomita nyingi milimani ili watafute miamba fulani na nyasi. Wao hutaka sana kuwa peke yao juu ya mlima na hubeba chakula na kinywaji kutoka nyumbani.

Kwa sababu nchi ya Norwe inajivunia eneo kubwa la pwani linalopaka na Bahari ya Kusini, hali ya anga hubadilika haraka. Kipimo cha joto, mvua na upepo ni muhimu sana kwa wakulima na wavuvi, na Wanorwe wanapoandaa jambo lolote litakalofanyika nje, huwa muhimu kujua utabiri wa hali ya anga. Hali ya anga ni jambo salama la kuzungumzia,

lisilokuwa na uhusiano wa kisiasa au migongano, kitu ambacho watu wote hushuhudia. Mwanafunzi kutoka Thailand alitoa maoni yake kuhusu jinsi Wanorwe huanza mazungumzo kwa kutaja hali ya anga – jinsi hali ya anga ilivyo leo ikilinganishwa na jana, au mwaka uliopita kwa wakati kama huo, na jinsi inaweza kuwa jioni au kesho. Aliendelea kusema: ”Riwaya nyingi za kinorwe hutoa maelezo juu ya mazingira na hali ya anga, an utabiri wa hali ya anga katika redio na televisheni ni muhimu sana kwa Wanorwe. Wao huangalia utabiri wa hali ya anga mara kadhaa kwa siku, na wengine huandika yote kuhusu kipimo cha joto na mvua kwenye shajara. Kule Thailand hatuzungumzi kuhusu hali ya anga, kwa sababu huwa sawa wakati wote, lakini nchini Norwe, hata *mimi* nimeanza kuwaza juu ya upepo na kipimo cha joto. Siku moja nilimwuliza mamangu kuhusu hali ya anga kule Thailand. Alishtuka sana na akahofia kuwa kungekuwepo na dhoruba na akauliza: ”Umepashwa habari kuhusu jambo nisilolifahamu?”

Wakaaji wengi wa kigeni hulalamika kuwa hunyesha sana, na wengine hudhani kuwa ”Wanorwe wote huvaa jaketi zenye kofia, na hata watoto wadogo huwa na miavuli.” Mwanafunzi mmoja Mturkia ambaye alionelea ni bora kukaa ndani pale ambapo kipimo cha joto cha hewa kilipokuwa gradi 10 aliandika: ”Watoto wa kinorwe huचेza nje hata kama kuna upepo na mvua. Wanaume na wanawake wa kinorwe pia hukimbia nje hata kama kuna theluji chini. Wao huwa na matembezi katika hali zote za anga. Hata wanawake waja wazito, watu waliopita umri wa miaka 80 na watoto wa miaka 4 wanaweza kuenda kwa matembezi marefu kwa kusudi la kushiriki katika spoti za kuteleza kwenye theluji.

Wakaaji wengine wa kigeni wameleta kutoka nchi zao utamaduni wa kumaliza siku au wiki ya kazi kwa kunywa pombe pamoja na wafanyikaza wengine baada ya kazi. Wanorwe wanaweza kuonekana kama wanyamavu wanapotembea kujiunga nao. Lakini utamaduni huu sio wa kinorwe, kwa sababu baada ya kazi, wanaume na wanawake wote huwachukua wanao kutoka shule au vituo vya kuwachunga watoto baada ya shule, hununua bidhaa kadhaa na hutayarisha chakula cha jioni, kabla ya kuharakisha ili kujiunga na mazoezi ya kwaya, kituo cha mazoezi, mkutano wa kisiasa au jumuiya fulani baadaye jioni.

Wanafunzi wengine hulinganisha Norwe na nchi zao, na huonelea kuwa madereva wa mabasi nchini Norwe ni wachangamfu na wasaidifu zaidi, na kuwa madereva wa kinorwe kwa ujumla ni wenye nidhamu zaidi kwa wapita njia. Wao husimama hata pasipo na mahali pa kuvukia kwa wapita njia. Wengi huonelea kuwa ni jambo zuri sana kuwa madereva nchini Norwe hawapigi honi. Kitu kingine ambacho watu huonelea ni kizuri sana ni kuwa wamiliki wa mbwa huwafunga mbwa wao kwa kamba wanapotembea, na kuwa wengi huchukua vinyesi vya mbwa wao nyumbani nao kwenye mfuko wa plastiki kutoka kwenye barabara, au kwenye bustani.

Mifano iliyotolewa na wanafunzi wa kigeni kuhusu tamaduni za kinorwe za kushangaza ni kuwa Wanorwe huwasha mishumaa kwenye meza wakati wa kula hata kama ni msimu wa jua, hupamba mti wa krismasi kwa bendera ndogo za kinorwe, huzungumza kilahaja hata ingawa wamepata elimu ya juu na huimba nyimbo za kisasa kwa lahaja au kiingereza, hupaka nyumba zao rangi za aina zote zipatikanazo chini ya jua, hupanda nyasi kwenye paa za nyumba na hujenga jukwaa za mbao kwa sanduku zao za barua na pipa zao za takataka.

Kitu kinachoshangaza mno, kwa maoni ya wengi, ni likizo ambayo wanaume hupata, huku bado wakipokea mshahara mzima, pale ambapo mwana huzaliwa katika familia, na kuwa shirika la kushughulikia masilahi ya watoto inaweza kuwanyang'anya wazazi jukumu la kuwalea watoto ikiwa hawatapati malezi bora. Watoto wote kati ya umri wa 0 na 16 wana haki ya kupokea masilahi yote ya watoto hata kama wazazi wana hali mbaya ya uchumi. Ni jambo la kushangaza pia kuwa wazazi na waalimu wanaweza kuadhibiwa ikiwa watawachapa watoto watundu. Wanafunzi wengine huuliza kama ni kweli kuwa mwanamume anaweza kutiwa mbaroni kwa kumchapa bibiye au bintiye, na kama vijana wa kinorwe wanaweza kuwa na wapenzi wengi kabla ya kufunga ndoa. Wanafunzi wa kiume wameshuhudia kualikwa kwenye densi na wasichana wa kinorwe bila ya hiyo kuwa mwaliko kwa kitu zaidi ya hapo, na wengi wameelewa kuwa Wanorwe hawataki kufunga ndoa na kupata familia, kuwa watoto wadogo wanapaswa kulala mapema, ndio maana hawawezi kuonekana nje wakila chakula cha jioni pamoja na wazazi wao kwenye hoteli.

Inaweza pia kuonekana kama jambo la kushangaza kuwa wanaume Wanorwe husalamiana kwa mikono na wanawake na sio na wanaume wengine peke yake, kuwa wanaume Wanorwe huosha sakafu, hupika mkate na wanaweza kufanya kazi kwenye shule ya watoto wadogo. Hakikisho kuwa mashoga wa kiume na kike wanaweza kuwa wachungaji kanisani, na kuwa Norwe ina askofu wa kike, yaweza kuwakasirisha wageni wengine. Inashangaza pia kuwa jela nchini Norwe zinafanana na vyumba vya kupendeza vilizo na tarakilishi na televisheni, kuwa ni lazima waziri mkuu apige foleni kwenye kitua cha posta pamoja na watu wengine, na kuwa mfalme anaweza kutembea huru barabarani au kuendesha gari waziwazi. Wengine hushangazawa na nyumba za Wanorwe, "hufanana na makavazi na mapambo ya aina yote na picha ukutani mwote". Wengine hushangaa kuwa ni lazima ualikwe ili utembelee familia ya kinorwe Jumamosi jioni. Kuwa kupiga kambi, kupika na kushona ni mafunzo shuleni, na kuwa Wanorwe huonelea kuwa husiano za kibinafsi katika maisha ya kikazi kuwa alama ya ufisadi. Wengine huonelea kuwa kaburi na bustani za maua nje ya majumba ya kuwachunga watu wakongwe nchini Norwe "hufanana na bustani za wapenzi wala sio makaburi na nyumbani kwa wagonjwa."

Huleta hisia mbaya kuwa wazazi wakongwe na ahali huishi katika nyumba za kuwachunga watu wakongwe, na kuwa familia hazionyeshi umoja, na kuwa vijana wengi wa kinorwe hawajishughulishi na siasa. Wengi wana maoni makali kuhusu jinsi wafungwa wanavyolindwa, hudhani kuwa polisi ni wa kudanganyika kirahisi, na kuwa watu na wanahabari huangazia ngono kupindukia. Kuongezea, wengi huonelea kuwa Wanorwe huogopa sana kuadilisha, kwa kiasa kinachowatoweza kupeana mawaidha, kuwa wao huaibika wanapoeleza kuwa wanazungumza kiingereza kizuri mno, na kuwa wao huvalia nguo katika njia isiyofaa wanapokuwa kazini. Wengi huonelea kuwa jamii ya kinorwe imejaa sheria na kanuni, kuwa mambo mengi hayaruhusiki na kila kitu kinapaswa kufanywa haraka, ili mtu awe dhabiti na mwenye manufaa. Na cha kuongezea ni kuwa, msimu wa jua wa kinorwe unasifiwa kupindukia!

Mara nyingine twashangazwa na shukrani inayoonyeshwa kwa vitu ambavyo sisi Wanorwe huchukulia kama vya kawaida. Mifano ni: Wanorwe wanaweza kupata riziki yao kwa kuwa na kazi moja tu, wanawake wanaowalea watoto peke yao na watu waliotalikiana huheshimika

katika jamii na pia huchaguliwa kama mawaziri serikalini, Wanorwe wanaweza kuwakashifu wanasiasa, maaskofu na watu wengine mamlakani bila ya kuogopa kuteswa, watu walemavu wanaweza kupokea elimu, kila mtu anayetaka kusoma ana haki ya kupata msaada wa kifedha kutoka kwa serikali, na waalimu hawana tabia ya kutafuta makosa tu, wao huangazia pia sehemu nzuri za kazi ya mwanafunzi. Wengi wamesema jinsi wamependezwa na kushangazwa na jinsi wanasiasa wanaume katika bunge ya Norwe – Stortinget – wanapatia familia zao kipaumbele, huku wakizisahau ndoto zao za kisiasa. Tunapozungumzia maisha ya familia ya kinorwe na jukumu za kijinsia, kwa kawaida huwa hali ya mwanamke inayoangaziwa sana; kuwa ni msichana au mwanamke ambaye huamua kama anataka kutoa mimba au la, kuwa bibi anaweza kutokubaliana na bwanaye mbele ya watu wengine na kuwa ”yeye anaweza kuketi kwenye sofa na kumwacha bwanaye amwandaliye yeye na marafiki wake chakula na vinywaji”. Ni kawaida kwa mwanamke kumtaliki bwanaye kama ilivyo kawaida kwa mwanamume kumtaliki bibiye, na bado huwa na haki sawa na bwanaye kuhusu watoto wao na urithi wa mali. Inajulikana wazi kuwa kaka wa kinorwe hawezi kutoa maamuzi kuhusu dadake na kuwa hana haki ya kumchapa, kuwa wasichana na wavulana wa kinorwe wako huru (katika umri wa 15 wanaweza kuwa memba wa jumuiya na kuamua kuhusu elimu yao na dini), na wasichana na wavulana wanaweza kuwa marafiki wa karibu bila ya mtu kuwasengenya. Huwa jambo la kushangaza kwa wanafunzi wa kigeni kuwa wanawake wanaowalea watoto peke yao na wanawake waja wazito wanasoma katika chuo kikuu, kama ilivyo jambo la kawaida katika nchi hii, na ”ni katika nchi ya Norwe peke yake ambapo mama aliyepata mtoto nje ya ndoa, angefunga ndoa na mwanamfalme na kuwa malkia mtarajiwa wa nchi”.

”Labda wanaume wa kinorwe wana uchekekaji tofauti kuliko wanaume kutoka nchi zingine,” akaandika mwanafunzi mmoja kutoka Lebanon, na akendelea: ”Rafiki yangu mmoja alikuwa kweneye bustani moja mjini Bergen na katika ubao aliokuwa ameketia, kulikuwa na mwanamume mmoja mlevi aliyekuwa anakunywa pombe. Watu wawili, bibi na bwana, wakaja alipokuwa ameketi, na mwanamume mlevi akawapungia na chupa chake cha pombe na akamweleza yule mwanamume: ’Nampenda huyo manzi wako!’ Huyo bwana alitabasamu na akajibu: ’Mimi pia’.”

Mwanafunzi mwingine alipigwa na butwaa kwa yale aliyoyasoma kwenye gazeti (2004): ”Mgeni katika hoteli ya kinorwe alimchapa mhudumu wa kike kofi kwenye mgongo alipokuwa anatembea kando yake. Huyu mwanamume alilazimishwa kumpatia krona 6000 kama malipo!”

Uhusiano kati ya wazazi na watoto pia huleta hisia: Watoto wa kinorwe wanaweza kuzungumza na wazazi wao kuhusu chochote kile, na wazazi huzungumza na wanao kuhusu miili yao, magonjwa, maswala ya ngono na kifo. ”Wazazi wa kinorwe hawaachi kuwapenda wanao kama wao ni mashoga au wanapopata watoto nje ya ndoa, au hata wanapovunja sheria au kutumia madawa ya kulevya:”

Wakaaji nchini Norwe huchukulia kama jambo la kawaida kuwa ”serikali huonyesha upole kwa watu wa nchi hii”, kama mwanafunzi mmoja mwasia alivyosema. Miongoni mwa mambo mengine, alionelea kuwa sio jambo la kawaida kuwa Siku Ya Katiba mnamo 17 Mai inaweza kusherehekewa bila gwaride la wanajeshi, au kuwa watu hujaribu kuwasaidia watumiaji wa madawa ya kulevya, huchukua hatua kuhusu vita vya kinyumbani na huwahukumu wale wanaowanajisi wanawake na watoto, na haya yote hufanyika nchini Norwe. ”Kitu kimoja ambacho ni kizuri sana katika utamaduni wa kinorwe ni kuwa anayenajisi ndiye hubeba aibu na hatia, na sio msichana au familia yake.” Alionelea pia kuwa ni jambo zuri kuwa serikali na makampuni ya kibinafsi huwapa wafanyikazi likizo ya wiki

tano, huku mtu akipokea malipo yote (na wiki sita kwa wale zaidi ya miaka 60). Mwanafunzi kutoka Lebanon alidai kuwa serikali ilitoa huduma nzuri mno pale ambapo helikopta ilikuja kumwokoza rafiki yake baada ya ajali milimani, na pale ambapo hospitali ilifanya upasuaji kwa kifundo cha mguu wake bila ya kuulizia jina lake, nchi aliyotoka au kama alikuwa na mpango wowote wa bima. Wengi wametoa maoni kuhusu maelewano ya kiutu yanayoonyeshwa katika nchi hii pale ambapo wanatoa matibabu kwa magonjwa ya kiakili, na kuwa watu wanaojaribu kuchukua maisha yao hawatiwi mbaroni, lakini hupatiwa uangalizi na msaada wanayohitaji.

Inapohusu maswala ya utovu wa nidhamu miongoni mwa Wanorwe, wanafunzi wa kigeni hufanya kimasomaso mwanzoni. Sio kila mtu anayependa kutoa maoni yake kuhusu utovu wa nidhamu, kwa sababu hiyo ni kukosa nidhamu! Lakini polepole, mambo fulani hutajwa: kutumia vichokonoo hotelini ni jambo la kushangaza na huchukuliwa kama utovu wa nidhamu na wageni wengi. Wanorwe wengi hawasifiani kuhusu jinisi walivyovalia, wanaweza kusimama na mikono mifukoni wanapozungumza na mtu, wahudumu Wanorwe hutupa sahani mezani, ishara katika nchi hii ni jeuri (Hakuna kuingia!), Wanorwe huvalia nguo za spoti wanapokuwa wageni (watalii) katika nchi zingine, na ”ni jambo la kushangaza kuwa unapomba krona 10 au mshumaa kutoka kwa Mnorwe, wao hutaka warudishiwe hata ingawa wao ni matajiri sana na humiliki mishumaa mingi.” Wageni wengi huzungumzia ”tabia za kinorwe mezani” wanapozungumzia jinsi Wanorwe hujitaadhabu mezani. Katika tamaduni zingine mtu humwomba aliyeketi kando yake kumpitishia chumvi, ”lakini Wanorwe hunyoosha mkono juu ya chakula cha aliyeketi kando yake na kuchukua chumvi mwenyewe, bila hata ya kusema ’Niwie radhi’.”

Ile hali ya kuzihukumu tamaduni na mazoea ya kinorwe inategemea macho yanayotazama

Ni kawaida kwa watu wawili wanaotoka katika mji au familia moja kuwa na maoni tofauti kuhusu njia za kujitaadhabu na vipengele vya utamaduni, kwa sababu takaramu na vipaumbele hujenga msingi wa hukumu zetu kwa njia sawa kama vipeo na desturi fulani za utamaduni.

Wanafunzi kutoka nchi moja wanaweza, kwa mfano, kutokubaliana vikali kuhusu swala la kutoa adhabu katika nchi ya Norwe. Wengine hufikiri kuwa ”ni kawaida kabisa kwa nchi inayotoza taji la amani la Nobel kutotumia hukumu ya kifo”. Wengine huamini kuwa hukumu ya kifo yaweza hitajika wakati mwingine na kuwa ”miaka 21 kama hukumu ya jela iliyo juu zaidi ni kipimo kidogo sana, haswa tukizingatia kuwa wengi wa wafungwa nchini Norwe hukamilisha 2/3 tu ya kifungo chao”. Katika nchi ya Norwe watu chini ya umri wa 15 hawawezi kufungwa jela, lakini wanafunzi wengi wanaonelea kuwa kifungo cha jela kinapaswa kutumiwa kama kizuizi kwa watu wa umri zote. Wengine wanaonelea kuwa ”katika nchi huru kama Norwe”, kuua kwa huruma au *euthanasia* yapaswa kuwa halali.

Kile kinachoonelewa kuwa ishara ya imani na mamlaka na kile kinachoonelewa kuwa sifa kubwa hutofautiana kwa kawaida kutoka utamaduni mmoja hadi mwingine. Imeshatajwa awali kuwa kukiri makosa yako inakubalika kabisa nchini Norwe; inaweza pia kuwa jambo zuri la kufanya ili kuongeza imani, na jambo hili linagusia wanasiasa na viongozi wa biashara kwa njia sawa na watu wa kawaida. Lakini ”kuweka kadi zako zote mezani” yaweza kutazamiwa kwa njia tofauti kabisa katika tamaduni zingine. Mwanafunzi kutoka Yapani aliandika, ”ni jambo la aibu kwa Wayapani kusikia kuwa walio mamlakani nchini Norwe hukiri makosa yao waziwazi”, na mwanafunzi Msomali alijumlisha kuhusu utamaduni wake

alipoandika: "Hatuwezi kamwe kuyakiri makosa yetu, kwa sababu jambo hili lasababisha aibu kubwa. Ikiwa utakana kutenda makosa, basi waweza kutembea na kichwa chako juu".

Wakaaji wengi wa kigeni wametaja kuwa Wanorwe ni watu wanyamavu sana, hawazungumzi kwa sauti ya juu kwenye benki, madukani au kwenye basi wanapomwona mtu wanaomfahamu, hawaneni zaidi ya inayotakikana kwa abiria wenzao katika basi au gari la moshi, na hawatembeleani kamwe bila mwaliko. Tutatafsiri unyamavu huu kwa njia gani? Kama dharau? Kama kuonyesha hisani? Wakaaji wa kigeni huonelea kuwa njia nzuri ya kuwaamkua watu ni kusimama na kupiga soga kidogo, kuhusu familia au mambo haya au yale. Mwanafunzi mmoja kutoka Urusi ana maoni ambayo ni kinyume: "Inanifaa sana kuwa Wanorwe hutabasamu tu na kusema *hei (hujambo)* tuanpokutana. Hapa ninaweza kujihifadhia maisha yangu ya kibinafsi. Sipendi jinsi watu kule nyumbani huwa na maswali mengi na humhoji mtu. Kile wasichojua, hukisia, na wanaweza kuanzisha minong'ono. Mwanafunzi kutoka Uhabeshi alisema kuwa kule nyumbani, watu wanapaswa kuacha kutumia kanuni ndefu ambazo Wahabeshi hutumia wanapokutana na mtu. Anapoenda nyumbani kwa likizo, hawezi kuenda popote, kwa sababu marafiki na watu wanaomfahamu wanataka kuzungumza – na kunywa kahawa. Mazungumzo yanaweza kuchukua asubuhi nzima, na anahofia kuwa nchi hiyo haitaweza kuendelea hadi wakati ambapo watu wataanza kuwa dhabiti zaidi.

Wakati fulani uliopita, familia moja ya kigeni kutoka Moroko ilihamia eneo la makazi la ujumla kule Kristiansand na walitarajia kuwa majirani wangewatembelea na chakula au zawadi ndogo kama njia ya kuwakaribisha. Haikufanyika, na mke wa familia hiyo alionelea kuwa ilikuwa jambo la kuhuzunisha na utovu wa nidhamu; hakuhiisi kama amekaribishwa. Wakaaji wengine wa kigeni ambao wameshuhudia visa kama hivi wanaweza, lakini, kutazama jambo hili kwa njia tofauti: "Kwa kweli ni vizuri kuwa majirani hawakutembelea na kutuletea chakula na kuzungumza sana, kwa maana sisi tuna kazi nyingi ya kuhamisha vitu vyetu na kuna vijisanduku na mifuko kila mahali".

Waakaji wengine wa kigeni huonelea ni jambo zuri kuwa Wanorwe ni wanyamavu, lakini wengine wanadhani kuwa Wanorwe hawaonyeshi hisia zao. Mwanafunzi mmoja Mwamerikani alikuwa akisafiri kwenye basi kwenye barabara nyembamba yenye kuzingamana, kule magharibi mwa Norwe, huku kukiwa na mteremko kwenye upande wa kulia uliopakana na maji ya bahari. Basi lilisimama pembeni, na Mwamerikani alipigwa na butwaa alipoona gari likining'inia kwenye gurudumu moja ukingoni mwa barabara, huku likikaribia kuteleza majini na kuzama. Alitoka nje mbio ili aone kama kuna jambo ambalo angeweza kufanya ili kusaidia, huku abiria wa kinorwe wakiketi bila ya kuonekana kama wamesumbuliwa na chochote, wakizinyosha shingo zao ili wajue sababu ya basi kusimama, na wakaendelea kuketi huku wakingoja safari iendelee.

Wageni wengine wanaweza kuwa na hisia mbaya wakati ambapo watoto na vijana wa kinorwe wanakosa kusimama na kuwapa watu wakongwe viti vyao kwenye basi. Ni tabia njema kufanya hivyo, lakini huenda kuwa vijana hawa wameshuhudia kuwa watu wakongwe wa kinorwe mara nyingi hukataa mwaliko kama huo. Sababu moja la jambo hili laweza kuwa hawataki kuonekana kama watu wazee na dhaifu, na kwa kweli Wanorwe wakongwe kwa kawaida huwa katika hali nzuri ya kimwili.

Watoto na vijana wa kinorwe hujaribu kwa nadra kuonyesha heshima kwa watu wazima walio pamoja nao. Tunaweza kwa kweli kujadiliana kama huu ni ukosefu wa nidhamu, lakini wengi wa Wanorwe wanaweza kukubaliana kuwa kuna tofauti kati ya heshima na woga. Watoto wengi wanalelewa kutokubaliana na watu wazima iwapo wanashuhudia jambo ambalo wanahisi ni dhalimu au linaloonyesha utovu wa nidhamu. Wengine wanaweza

kukueleza kuwa huku ni kupindukia. Katika tamaduni nyingi, ni jambo dhahiri shahiri kuwa unapaswa kuwasiliana na watu wazima kwa njia ya nidhamu. Wanorwe wengine hukubaliana, lakini sio wote kwa hakika. Wengine hudai kuwa watu wazima wanapaswa kuheshimiwa iwapo wanastahili heshima hiyo, kwa sababu watu wazima wengine ni wenye kukasirika haraka na wenye mtazamo mbaya, wenye kuhakiki na wenye mapendeleo, na wanaolalamika wakati wote kuhusu vijana, - kwa hivyo, kwa nini tuwasiliane nao kwa njia ya heshima? Kwa kuongezea, heshima inahusisha watu katika pande zote, watu wazima wanapaswa kuheshimu na kuonyesha upole kwa watoto na vijana pia.

Wanafunzi wengine wa kigeni huchukulia kama jambo la kawaida kuwa wao hupatiwa mahali pa kuishi katika hosteli nchini Norwe, wakati ambapo wanafunzi wengine kutoka ng'ambo huhisi kuwa ni umaskini na upweke kuishi peke yako kwenye chumba. Wakaaji wengine wa kigeni huhisi kuwa ni kutoajibika kuwa watoto wachanga wa kinorwe hulala chumbani peke yao walipo na umri wa wiki chache tu, na kuwa vijana wa kinorwe huendesha habari za fedha zao katika umri mdogo na hutoa maamuzi kuhusu maisha yao. Wengine huona kuwa ni jambo la kushangaza kuwa Wanorwe hawalipii masomo ya wanao, kuwa wanawawacha wahamie makao yao madogo katika umri wa 18-20, kuwa hawawezi kutoa maamuzi kuhusu jinsi wanavyotumia wakati wao na watu wanaokaa nao kama marafiki. Ufafanuzi mmoja waweza kutolewa na utafiti uliofanywa na jarida la kinorwe "Samfunnsspeilet" mwaka wa 1998 ambao ulionyesha kile ambacho wazazi 1127 wa kinorwe walihisi ni muhimu katika malezi ya watoto. 92% walijibu kuwa jambo muhimu zaidi ilikuwa kuwafunza wanao uwajibifu, 88% walidai kuwa hali ya kujitawala ndilo jambo muhimu (ilihali 11% peke yake walisitiza kuwa watoto wanapaswa kufanya kazi kwa bidii). Ikiwa utafiti kama huu ungefanywa leo, bila shaka ungetoa matokeo yanayokaribiana na haya.

Familia za kigeni ambazo hujifungua katika nchi hii huweza kushuhudia kuwa majirani Wanorwe na marafiki huwapatia nguo za watoto zilizotumika, jambo ambalo wengine wao huonelea ni la kuonyesha nidhamu na kujali, ilihali wengine hukasirishwa kwa sababu wanaogopa kuonekana kama masikini au kuwa Wanorwe wanawaonea huruma. Lakini watoto wadogo hukuwa haraka kabla nguo zao ziwe kuukuu, kwa hivyo Wanorwe huonelea ni jambo zuri kuwa mtu mwengine anaweza kuzitumia. Ni jambo la kawaida kabisa kupatiana nguo kama hizi kwa familia zingine zilizo na watoto wachanga, kwa njia sawa kama ilivyo kawaida kwa Wanorwe kununua vitu vilivyotumika kwenye soko au kwenye maduka ya Fretex yanayosimamiwa na Jeshi La Wokovu.

Maoni kuhusu vijana wa kinorwe ni ya kutofautiana sana. Mwanafunzi mmoja kutoka nchi ya Latvia ametazama kuwa "Msichana halisi wa kinorwe hatumii poda nyingi, anataka kuchomwa na jua kidogo ili awe maji ya kunde, huvalia viatu vya kawaida na hubeba mfuko mgongoni". Watu wengine huhisi kuwa jambo hili halisisitizi usichana wao, na wengine husema ni "uwanaspoti". Maoni kuwa "wasichana wadogo wa kinorwe kwa kawaida huonyesha ngozi nyingi, hunywa pombe na hutembea peke yao usiku wa manane" huchukuliwa kama ishara ya uhuru na pia uasherati. Wasichana kadhaa kutoka familia za kiasia husema kuwa wavulana wa kinorwe ni wapole wanapokosa kuwakodolea macho au kuwapigia mbinja wanapotembea barabarani. Wasichana wengine huhisi kuwa wavulana wa kinorwe ni wakosa nidhamu, kwa sababu hawaonyeshi kupendezwa na washichana. Msichana kutoka familia ya mseto ya kilatvia na kimarekani alifanya ulinganisho ufuatao: "katika nchi ninayotoka, wavulana wanaweza kusema kitu kizuri kama: una kinywa cha kupendeza sana, nywele yako ni nzuri sana, lakini mpenzi wangu wa kinorwe husema tu kitu kizuri juu yangu pale anapendezwa na kile nilichofanya. Anaweza, kwa mfano, kusema kwa njia kavu: "ulifanya jambo hilo vizuri!" pale ambapo nimejiunga na yeye kwa spoti ya kuteleza kwenye theluji kwenye mlima hatari wa kuogofya!"

Kama Wanorwe wengi, wanafunzi wa kigeni hawapendelei kusimama nje na kuvuta sigara kwa aina zote za hali ya anga, lakini haswaa Waasia hufurahia sana kuona kuwa kuvuta sigara kumepigwa marufuku kwa mijengo yote ya umma. Mwindonesia mmoja aliandika kwenye insha kuhusu mada: "Ningependa kumbusu waziri wa serikali aliyeanzisha sheria kuhusu kupigwa marufuku kwa uvutaji wa sigara!" Wengine hushangazwa sana kuwa wasaidizi madukani katika nchi hii huulizia kitambulisho ili wathibitishwe kuwa vijani kweli ni miaka 18 kabla ya kuwauzia sigara au pombe (na kuwa umri halali wa kununua mvinyo na divai ni 18 na 20).

Kama inavyotarajiwa, wakaaji wa kigeni huwa na maoni tofauti kuhusu jinsi Wanorwe hujitaadhabu, kulingana na matarajio yao kwa misingi ya tamaduni zao binafsi. Wengine hutaja kuwa Wanorwe kazini hutabasamu kwa nadra – wengine huandika kuwa Wanorwe hutabasamu sana kazini. Mwanafunzi mmoja kutoka Iraki aliandika kwenye insha kuwa mara ya kwanza kuona afisa wa polisi akitabasamu ilikuwa nchini Norwe. Wanafunzi wengine wa kigeni huonelea kuwa wahadhiri wa kinorwe hufanya vichekesho kupindukia; wao ni watu wenye mamlaka wanaopaswa kuwa wazito zaidi. Wengine huonelea ni jambo zuri sana kuwa wahadhiri au wakurugenzi wa makampuni ni wacheshi na huweza kucheka kazini, na huweza pia kuyakiri makosa yao. Wakaaji wengine wa kigeni huonelea kuwa ni jambo baya sana kuwa wanawake waja wazito bado huenda kazini na hufanya kiwango sawa cha kazi kama hapo awali, na kuwa hawabaki nyumbani kwenye kitanda baada ya kujifungua na kuwa hawana msaidizi nyumbani familia inapompokea mtoto aliyezaliwa. "Wanawake Wanorwe wana nguvu mno, wanaweza kufanya mazoezi na spoti na pia kuvuta makasia walipo waja wazito," aliandika mwanafunzi kutoka India.

Husiano ambazo tunaonelea kama urafiki hutegemea labda tamaduni zetu binafsi. Wanorwe huelezwa kuwa sio rahisi kwa wakaaji wa kigeni kupata marafiki nchini Norwe. Lakini Mwamerikani aliandika mahali fulani kuwa unapofanya urafiki na mtu nchini Norwe, huwa rafiki yako daima, na kuwa rafiki Mnorwe anaweza kutegemewa daima na huweka ahadi.

Wanorwe wengi hawajisumbui na kushikilia mlango kwa wale walio nyuma yao, jambo ambalo lilifafanuliwa kwa roho nzuri na mwanafunzi wa kijeremani: "Kuna watu wachache mno nchini Norwe, na haihitajiki kumshikilia mtu mlango unapotoka nje, kwa sababu mara nyingi hupita dakika tano kabla ya mtu mwengine kupita hapo."

Wakaaji wengi wa kigeni wametazama kuwa Wanorwe halisi hukasirishwa wanapokatizwa katika mazungumzo yao. Pia Wanorwe hawapendelei kusimama karibu sana na mtu wanayemzungumzia, ingawa wanapenda kuangaliana macho kwa macho katika mazungumzo hayo. Kule kuangaliana macho kwa macho kunatafsiriwa kama ishara ya ukweli na kusema yale mtu anahisi. Wengine hawana shaka kuwa Wanorwe ni wabaguzi wa rangi na wazito – wengine huonelea kuwa Wanorwe ni *wapole kupindukia* na wenye kufanya mambo taratibu *kupindukia* inapohusu kutoa maoni kuhusu tamaduni zingine na watu wa nchi tofauti, kuwa wao ni "wapole" sana kwa kiwango kinachofanya liwe jambo gumu kuelewa hisia zao za kweli. Katika mkono mwingine, husemekana kuwa Wanorwe husema mambo moja kwa moja bila ya kusita: "Katika mazungumzo, wanawake na wanaume wa kinorwe wanaweza kutokubaliana vikali, lakini bado hubaki marafiki". Madaktari Wanorwe kwa kawaida hawapigi vijembe, hata inapohusu kuwasiliana kuhusu maradhi hatari. Hawamfichi mgonjwa chochote, na wakaaji wa kigeni kwa kawaida huhisi kuwa jambo hili ni la kinyama.

Ni vigumu kukosa nidhama kwa ”njia sahihi”

Kile ambacho ni onyesho la nidhamu au onyesho la utovu wa nidhamu hutegemea, hata katika utamaduni mmoja, au ndani ya mji mmoja au kijiji. Kuapa kwa kawaida hakukubaliki na huonelewa kama utovu wa nidhamu – na kwa kweli huwa vigumu kutumia maneno ya kuapa kwa njia sawa katika utamaduni mgeni na katika lugha nyingine. (Na kuongezea, maneno hayo yanaweza kutofautiana kutoka eneo moja hadi lingine). Kusema *dette var jævlig godt (chakula hiki ni kitamu kishenzi)*, ingekuwa utovu wa nidhamu na tamko lisilopendeza mezani, katika karamau ya chakula cha jioni kwa familia, lakini inaweza kuwa njia ya urafiki ya mawasiliano kati ya vijana. Kama mawasiliano yote mengine, hutegemea aina ya uhusiano kati yako na unayemzungumzia, kile mnachozungumzia na muktadha wa mazungumzo yenu.

Wakati mwingine twapata haja ya kutamka kutoridhika kwetu, kukasirika, hasira na kufadhaishwa. Kile unachosema unapokasirika na kile kinacholeta matokeo bora kinategemea utamaduni na yule unayemzungumzia. Kule kutafsiri maneno ya kutukana moja kwa moja kutoka lugha ya mama hutoa nadra matokeo yanayokusudiwa katika lugha nyingine. Chukua, kwa mfano, neno la kiingereza ”bastard”, ambalo ni chaguo bovu ikiwa ungependa kumtukana Mnorwe. ”Bastard” hutumika katika lugha ya kinorwe kumtaja mbwa aliye na wazazi wa aina mbili tofauti. (Neno bora zaidi hapa la kinorwe lingekuwa ”dritt-sekk” – mfuko ambao farasi walibeba chini ya mikia yao kwa kukusanya vinyesi vyao walipotembea barabarani katika siku za kale).

Kisa cha njia isiyo ya kinorwe ya kuonyesha utovu wa nidhamu kilihadithiwa wanafunzi wa kigeni kule Volda: mwanafunzi kutoka nchi ya mbali alitaka kupata leseni ya kuendesha gari nchini Norwe, lakini akaanguka mtihani. Katika hasira na kufadhaishwa kwake kwa kufeli mtihani, alitaka mtahini aliyemwangusha apate kujua jinsi alivyohisi juu yake, kwa hivyo yule mwanamume kutoka ng’ambo akanweleza kitu kibaya zaidi unayoweza kumweleza mtu mwingine katika utamaduni wake: ”Nimefanya mapenzi na dadako!”, pale ambapo mtahini Mnorwe alimwanguka kwa mshangao na kumwuliza kwa utulivu: ”Ahaaa, kweli – wamfahamu?”

”Wageni wenye tabia mbovu”

Kunazo eneo mbili ambapo Wanorwe huwa waangalifu – lugha yao na mandhari. ”Ningependa kujifunza kinorwe cha kweli, sio lahaja,” unaweza kuwasikia wakaaji wa kigeni wakisema, hadi pale ambapo wao hugundua kuwa Wanorwe *wote* huzungumza lahaja, kuwa hakuna lahaja iliyo sahihi kuliko nyingine, na kuwa Wanorwe kwa jumla hujivunia lahaja zao. Hiyo ni kwa sababu lahaja yako ni sehemu muhimu ya utu wako, na huonyesha unakotoka. Katika maeneo mengi, huonelewa kama jambo la aibu mtu anapobadilisha lahaja anapohama kutoka eneo moja la nchi hadi lingine au kutoka jiji moja hadi lingine. Na iwapo mtu atapata elimu ya juu, basi huenda yeye atazungumza zaidi kilahaja – hata wanapohojiwa kwenye runinga, wanapohadhiri kwenye chuo kikuu au wanapozungumza kama wanasiasa. Wasanii wengine wanaotumbuiza huimba na kutunga katika lahaja zao. Hatufurahii mtu anapokosoa lahaja zetu, lakini ni sawa kabisa watu wengine wanapotueleza kuwa hawatuelewi, ili tukarudie tunayoyasema kwa njia nyingine.

Tukizingatia hisia kama hizi kuhusu lahaja, mwandishi wa kitabu hiki aliyekuwa akishuhudia karamu ya chakula cha jioni kule Paris, alikosa nidhamu bila ya kujua, hadi kiwango cha kutoweza kujikosoa (haya yalifanyika muda mrefu uliopita!). kila mtu alikuwa akiendelea na mazungumzo yake kwa utulivu, jambo ambalo lilimaanisha kuwa kila mtu alizungumza *mmoja* baada ya mwingine huku wengine 15 wakisikiliza taratibu. Nilimgeukia mwenzangu

msomi kando yangu na kutoa maoni yangu kwa roho nzuri: "Ahaaa, kumbe unatoka Marseille, singeweza kufahamu hivyo kwa kuisikia lahaja yako." Kulikuwa na kimya kama kaburi pale mezani, hadi pale ambapo mwanamke mpole mfaransa aliposema jambo kuhusu maua yaliyokuwa mezani.

"Una maoni yapi kuhusu Norwe?" ndio swali la kawaida ambalo wageni hupokea, na Wanorwe wanaouliza hutarajia kusikia jambo la sifa kuhusu mandhari ya Norwe. Tunapokosa kupokea jibu "sahihi", sisi hushangaa na labda hufadhaishwa. Ni vigumu kufikiri kuwa kuna watu wasiopendezwa, kama sis tunavyopendezwa, na milima, mito na maunguko. Lakini kwa kawaida itategemea kile utakacholinganisha nacho, na mtazamo utakaochukua. Mwanafunzi kutoka nchi tambarare ya Latvia alisema alipofungua dirisha katika Chuo Kikuu Cha Volda lililoangaliana na milima ya Sunnmøre mbele yake: "Hakuna mandhari hapa. Ninaona milima tu, pote niangaliapo!" Mwanafunzi mmoja Mchina alionelea kuwa ilikuwa jambo la kuogofya kutembea kwenye barabara ndefu bila ya kumwona mtu au nyumba, na katika insha, alitoa utafsiri wake wa tabia ya Wanorwe ya kutembea milimani: "Wanorwe wanapokasirika, hupanda milima." Mgeni kutoka upande mwingine wa dunia alipelekwa kwenye eneo tambarare juu ya mlima ambapo kulikuwa na mandhari nzuri ya milima iliyokuwa na theluji kileleni iliyoonekana hadi mwisho wa kipeo cha macho. Alitazama mara moja na kuuliza: "Kwa nini tuko hapa?"

Kuna msemu maharufu nchini Norwe unaodai kuwa Wanorwe wote huzaliwa na vifaa vya kuteleza kwenye theluji miguuni, lakini huku ni kupindukia. Sio kila mtu anayefahama au aliye na usikilivu wa kushiriki katika spoti za kuteleza kwenye theluji, lakini idadi kubwa ya Wanorwe huvutiwa na maisha ya nje. Hata memba wa familia ya mfalme hawajaachwa nje; kwa vizazi vitatu, wao wamefurahia mazuri ya mazingira, ardhini na majini, na malkia haswaa huchukua safari za siku nyingi milimani kila apatapo nafasi. Mfalme na malkia waliposherehekea miaka 25 ya ndoa, waliwaalika wageni wao waheshimiwa kutoka mbali na karibu kwenye kijibarabara fulani kiliopo katika shamba pweke milimani, inayoangaliana na mto magharibi mwa Norwe.

Miji katika nchi ya Norwe ni midogo, lakini Wanorwe wengi huchagua kuishi nje ya maeneo kama haya. Iwapo watapata kazi, hata Wanorwe wenye ufundi wa hali ya juu huamua kuishi kwenye vijiji vidogo na maeneo madogo. Nafasi nyingi, nyumba bora zaidi kuliko mjini, mahali pazuri pa kulelea watoto na kuishi karibu na mandhari huonelewa kama baraka, haswaa ikiwa una familia. Kupata elimu ya juu sio shida pia, kwa sababu kuna zaidi ya vyuo vikuu 20 vilivyojengwa nje ya miji mikubwa. Tofauti kati ya miji na vijiji tunapozingatia hali ya maisha, njia ya kuishi na tabia ni kidogo sana, ikilinganisha na nchi zingine nyingi. Yawezekana kuwa kwa njia moja au nyingine, wakaaji wa kigeni wanaweza kufurahia zaidi kuishi Norwe kijijini kuliko Norwe mjini, kwa sababu tamaduni fulani ambazo wangependa kupata, bado hutumika kwa viwango tofauti vijijini: watu kwa kawaida huwafahamu majirani wao, mtu huwatembelea marafiki na majirani mara kwa mara bila ya mwaliko, na haswaa watu wakongwe watazungumza na wageni na kuwauliza majina yao, wanakotoka, wazazi na wazazi wa wazazi wao ni nani – na haswaa vijana hukasirika wanapopokea maswali mengi kama haya.

Si wakaaji wote wa kigeni waliosafiri sana nchini Norwe, lakini wakati mwingine unaweza kupata hisia kutokana na jinsi wanavyoandika na yale wanayoyasema, kuwa wana hisia mbaya kuhusu maeneo ya vijijini, huku wakidai kuwa wakulima na watu waishio vijijini ni wapumbavu, washamba na wasiojua mengi. Ikiwa unataka kufanya urafiki na Mnorwe, *Usiwahi* kuanza mazungumzo kwa kutoa maoni yako kuhusu lahaja ya mtu usiyoipenda au

kwa kuuliza: "Yaweze kana kweli kuishi mahali kama hapa? Hakuna mtu hapa, na hakuna chochote cha kufanya."

Imetajwa hapo awali kuwa wakaaji wengi wa kigeni na watalii huonelea kuwa Wanorwe ni wanyamavu na wasio na haja na watu, wanapokosa kuzungumza na watu wasiowajua kwenye basi au gari la moshi. Kwa upande wao, Wanorwe wengi huhisi kuwa wakaaji wa kigeni na watalii ni wakosa nidhamu kwa kutowaacha watu wakae kwa amani. Baada ya siku ndefu kazini mtu huwa mchovu, na kwenye basi mtu anaweza kuketi na kupumzika. "Je, ni jambo la nidhamu na la kirafiki kweli kuwa na mazungumzo ya juujuu na mtu usiyemjua na ambaye hautawahi kukutana naye tena?" ni swali ambalo Wanorwe kadhaa wanaweza kuuliza. Wanorwe wenyewe wanapotembelea nchi zingine kama watalii, lakini, hutaka kuzungumza na "wenyeji", na kwa kawaida hupiga soga kwenye basi au gari la moshi.

Wanorwe wanaweza kukasirishwa na wakaaji wa kigeni wanaozungumza kwa sauti ya juu kwenye basi au kwenye duka, wanakaribia kupigiana mayowe, huku wakaaji wa kigeni wakionelea kuwa sio jambo zuri kuwa Wanorwe ni "watu wanyamavu". Mkaaji wa kigeni alisema katika mahojiano kwenye runinga kuwa "Wanorwe hutokubaliana kirahisi kwa matamshi na watu wengine kazini na katika maisha yao binafsi, lakini hawawezi kuonyesha kuwa wamekasirika. Yakaribia kuwa jambo la kuogofya kuwa wao huwa watulivu wakati wote. Ninatamani kuwa mara moja ningewaona Wanorwe wawili wazima wakipigana na kutukanana barabarani".

Kitu kimoja ambacho huwakasirisha sana watalii wa kinorwe katika nchi zingine ni jinsi ambavyo wauzaji barabarani, sokoni na madukani huwa na hamu sana ya kuwauzia bidhaa zao. Muuzaji anaweza kukufuata na kukasirika sana ikiwa amekuonyesha bidhaa zake bila ya wewe kununua chochote. Ni tofauti nchini Norwe, ili wakaaji wa kigeni na watalii katika nchi hii wasidhani kuwa wasaidizi madukani ni wavivu na wasiotaka kutoa huduma zao, wanapomwacha mteja azunguke na kutazama bidhaa bila ya kutoa usaidiza wao mara moja. Sababu yaweza kuwa eti Wanorwe hupendelea kudadisi bidhaa bila ya kusumbuliwa, huku pia tukitarajia msaidizi dukani atuonyeshe aina zingine za bidhaa bila ya kumaanisha kuwa ni lazima tununue chochote.

Unapohamia nchi mpya, watu wanaweza kuhisi kwa urahisi kuwa unakosa nidhamu kwa sababu hauzifahamu kanuni za kujitaadhabu. Wakaaji wengine wa kigeni hujaribu kupatana bei juu ya kile wanachotarajia kulipa sokoni au dukani katika nchi hii, kama walivyozea kufanya katika nchi zao. Huku, jambo hili laonelewa kuwa utovu wa nidhamu, kwa sababu bei hazibadilishwi na hakuna utamaduni wa kupatana bei katika nchi ya Norwe isipokuwa kwenye soko la kuuza vitu vilivyotumika, hata ingawa ilikuwa kawaida hapo zamani, kwa mfano, uliponunua na kuuza farasi. Unapojaribu kupatana bei kwenye duka, wasaidizi wa kinorwe kule dukani watahisi kuwa unawashuku kwa kujaribu kumtoza mnunuzi pesa nyingi kupindukia.

Kitu kimoja ambacho nimeshuhudia katika miaka yangu 17 ya kufanya kazi na wanafunzi wa kigeni kutoka nchi 77 tofauti, ni kuwa wao huwasiliana kwa nadra ikiwa habari walio nayo ni mbaya. Jambo hili linaweza kuleta kufadhaika, kwa sababu Wanorwe wapole watakujulisha ikiwa hawataweza kufika kwa wakati ufaao kwa mwaliko au mkutano, na kama hawawezi kutenda jambo kwa wakati uliokuwa umeahidiwa.

Katika nchi na tamaduni zingine, wao hutumia mikono kwa kula chakula ambacho sisi nchini Norwe tungekula kwa kisu na uma. Kushika chakula kwa mikono huonelewa kuwa utovu wa nidhamu, jambo lisilo safi na linaloondoa hamu ya kula. Watoto hufunzwa kushika tu

chokoleti au biskuti wanayotaka wenyewe. Ni chakula kikavu tu kinacholiwa kwa mikono, kwa hivyo Wanorwe husita kutumia mikono yao kwa kula chakula cha jioni kutoka kwa kijisahani kimoja kinachotumiwa na kila mtu. Kujipakulia chakula zaida ya kile utakachoweza kumaliza huonelewa kama utovu wa nidhamu hapa nchini Norwe. Wageni Wanorwe wanoacha chakula katika sahani hufafanua jambo hili kwa kusema kuwa walitosheka na chakula kwa ghafla. Bila ufafanuzi kama huu, wenye nyumba wangedhani kuwa wageni hawakupendezwa na chakula walichoandaliwa. Kuongezea, Wanorwe wengi huchukia sana kutupa chakula.

Kujitolea kwa watu wengi kwa kusudi la kufanya jambo fulani kwa manufaa ya washiriki wote, jambo ambalo Wanorwe huita *dugnad*, ina tamaduni ndefu nchini Norwe. Wakaaji wa kigeni wanaweza kuonelewa kama wakosa nidhamu, wasio na mskumo na wasioonyesha umoja, wanapokosa kuja pale ambapo maandalizi kama haya yametangazawa na jumuiia la wanaoishi katika makazi ya jumla, shule ya watoto wachanga, shule au jumuiya ya spoti ambapo wanao hushinda muda mrefu. ”Ninalipia elimu ya mwanangu shuleni, kwa hivyo kwa nini nije kufanya kazi huko?” ni swali la kawaida ambalo wao huuliza. *Dugnad* lamaanisha kutoa wakati wako na kufanya jitihada kwa manufaa ya wote, kwa mfano kupaka rangi, kusafisha, kulima au ketengeneza kitu fulani. Fikira ya kwanza na muhimu zaidi ni kufanya makao yawe safi na ya kupendeza, lakini pia kugawa kile ulicho nacho na majirani na kujenga moyo wa kufanya kazi pamoja. Kupiga soga huku watu wakinywa kahawa na maandazi ni sehemu muhimu pia ya maandalizi ya aina hii.

Hali ya kuwa na imani na watu

Kwa ujumla, inawezekana kusema kuwa tamadauni na maeneo yote yana kanuni za njia nzuri za kujitaadhabu ambazo wanaonelea zinatakikana. Kwa kawaida tunafahamu kuwa kutoelewana hutokea, hata ndani ya utamaduni mmoja, kwa sababu watu huwasiliana kwa njia tofauti, na ilihali ni pale tunapokuwa pamoja na wageni, ”hao wengine”, ndipo tunapata changamoto kubwa zaidi inapohusu kuelewa na kueleweka kwa njia sahihi.

Sisi Wanorwe halisi huamini kuwa tunaweza kuwaza jinsi ilivyo kuwa mkaaji wa kigeni nchini Norwe, lakini kwa kweli hatujui lolote kama hilo – kwa njia sawa kama wakaaji wa kigeni nchini Norwe hawana fahamu kuhusu jinsi ilivyo kuwa mkaaji wa kigeni katika nchi zao. Sio kwa kweli jambo lisilokuwa la busara kudai kuwa sisi sote hukutana na wageni na maeneo yasiyojulikana na kiwango fulani cha kusita na kuchagua. Lakini ikiwa tutadhubutu kukutana na tamaduni zingine na moyo wazi, tutapata kujua mengi ambayo ni ya kuchangamsha na yenye thamani. Tunaweza kujifunza mengi kuhusu kanuni za kujitaadhabu za tamaduni zingine ili tujitayarisha vyema kuepukana na kutoelewana na kutafsiri njia za watu za kujitaadhabu katika njia isiyo sahihi na mbaya. Kwa sababu maarifa ndiyo ufunguo wa maelewano, mawasiliano na urafiki.

Kwa kukutana na watu wengine, tunaweza pia kujifunza mengi kuhusu hisia zetu na kuhusu tamaduni zetu. Njia zetu za kujitaadhabu zinahusu kanuni fulani ambazo huonekana kwa yale yote tuanyoyasema na kuyafanya. Hatujawahi kufikiria kufafanua kwa watu wengine kile ambacho sisi hufanya kwa kawaida, kwa maneno mengine, yale tuliyojifunza katika mazingira yetu, kwa sababu mara nyingi yaweza kutafsiriwa kwa njia tofauti kuliko kile tunachokielewa. Ili tuepukane na kutoelewana, inatupasa tufahamu njia ambazo sisi hutumia kuwasiliana, mambo tunayoyathamini na jinsi njia zetu za kujitaadhabu zinaweza kutazamiwa na watu wengine. Kule kuona njia zetu za kujitaadhabu zikikaguliwa kwa maoni ya watu wengine hutusaidia kuelewa tabia zetu vyema zaidi.

Kusudio la kitabu hiki sio kutufanya tuache kutumia kanuni zetu za kitamaduni, kwa sababu ni jambo la kufana kuwa tamaduni zetu *ni* tofauti sana na kuwa sisi *ni* wapole katika njia nyingi tofauti. Wala kusudio sio eti tujitaadhabu sote kwa njia sawa, lakini ni kuwa tujifunze zaidi kuhusu jinsi watu wengine hufikiria na yale wanayoyathamini. Familia ya mseto pia itasababisha mabadiliko katika utamaduni mkuu. Wanorwe huthamini kuwa jamii yao ni ya mseto na wanapaswa kujifunza vyema kanuni tofauti za kujitaadhabu pia. Na sote twaweza kujikumbusha ule msemu mzee: Haikugarimu chochote kuwa na nidhamu!

Kwa sababu tunapoanza kuzungumza kuhusu kuwa na nidhamu na kukosa nidhamu, tunagundua maswala na maswali mengi ya kuchangamsha, lakini bila majibu kamili, kwa sababu kuwa na nidhamu sio swala la kuwa au kutokuwa sahihi. Na kwa kweli hatuwezi kujumlisha jamii moja – hata jamii ya kinorwe. Lakini tunaweza kufanya ulinganisho na kutaja mielekeo fulani.

Kama kawaida, inapohusu jinsi wanavyojitaadhabu, wanavyohisi na mahitaji yao, watu duniani kote wana mengi zaidi yanayowatenganisha. Kwa hivyo kuna jambo moja ambalo tunaweza kuwa na uhakika nalo: tukiwa na imani na watu, kwa kawaida tutaonekana kama wenye urafiki na upole – ikiwa pia tutakumbuka kutabasamu mara nyingi iwezekanavyo.

Sehemu kubwa za maandishi katika kitabu hiki cha sasa zimechapishwa hapo awali kama sura ya kwanza ya kitabu cha awali kinachoitwa *Typisk norsk å være uhøflig?* (2005) iliyochapishwa na Kulturbro Forlag.

Waandishi wasaidizi 15 wengine wa kitabu hicho ni wakaaji wa kigeni kutoka nchi 15 tofauti: Ajentina, China, Korasia, Ufini, Ufaransa, India, Irani, Jamaika, Japani, Lebanoni, Moroko, Urusi, Uturkia, Marekani na Vietinamu.

Kwa ucheshi, kinaya na jicho kali, wao hufafanua kanuni za kijamii za kinorwe kama zinavyotazamwa kupitia macho ya mtu aliye na maarifi ya tamaduni mbili tofauti: tunapoamkuana, tabia zetu mezani, miiko na vichekesho, jinsi tunavyovalia, jinsi tunavyojaliana na mengine mengi. Waandishi hutoa mifano ya kanuni za kujitaadhabu katika nchi zao na kuzilinganisha na utamaduni wa kinorwe, huku wakitafuta sambamba kati ya tamaduni hizi, wakikagua jinsi Wanorwe hujitaadhabu na wakitoa sifa kwa utamaduni wao na ule wa kinorwe. Maandishi yote asilia yameandikwa kwa lugha ya kinorwe.

TYPISK NORSK Å VÆRE UHØFLIG?

Forord	37
To historier ga ideen til denne boka	39
Høflighet – fra hoffliv til hverdagsliv	39
Høflighet handler om forventninger, ikke om riktig eller galt	40
Hvorfor vil vi være høflige?	41
Kan nordmenn være både uformelle og høflige?	41
“Varme” og “kalde” kulturer	43
De små ordene – tomme fraser, jåleri eller høflighet?	44
<i>“Ekte” mening?</i>	44
Egen kulturell bagasje oppdages lettest i møte med andre	46
<i>Hva er et høflig nei-svar?</i>	47
<i>Høflighet på norsk måte kan være uhøflighet for andre</i>	48
Utenlandske studenter og innvandrere gir gode referanser til norske væremåter	50
Norske kulturtrekk og væremåter kan vurderes ulikt	54
Vanskelig å være uhøflig på “riktig” måte	57
<i>“Uhøflige utlendinger”</i>	57
Å tolke i beste mening	60

Forord

Denne boka inneholder samme tekst på swahili og norsk. Framstillingen har til hensikt å si noe om koder for norsk høflighet i vid forstand – i nærmiljøet, i sosiale sammenhenger, på arbeidsplassen og på reiser.

Målgruppen er utlendinger som oppholder seg i Norge som studenter, arbeidstakere eller besøkende. Teksten er også nyttig for dem som studerer det norske språket som fremmedspråk. Etniske norske lesere vil få innblikk i hvordan norsk kultur og væremåte blir oppfattet siden teksten gjengir mange inntrykk som utenlandske studenter og innvandrere har av nordmenn i Norge og utlandet.

Jeg vil takke min tidligere student Joseph Akonga for oversettelsen av teksten til swahili.

Volda, januar 2010

Reidun Aambø

To historier ga ideen til denne boka

En etiopisk student på Høgskulen i Volda skrev for noen år siden ei oppgave om norsk bistand i hjemlandet og siterte følgende fra en gammel protokoll på en helse- og misjonsstasjon: “Det kom en rosa mann fra Norge til oss i går. Han gikk rundt og fornærmet oss alle.”

En student fra Mongolia fortalte følgende historie fra hjembyen Ulan Bator: “For å opprette kontakt med folk, inviterte norske bistandsarbeidere til fest. Det kom mange mennesker, både barn og voksne. Vi spiste og hadde det hyggelig. På slutten av festen delte nordmennene ut ei gave til hver familie: et Røde Kors-skrin med plaster, bandasjer, gasbind og andre forbindelsessaker. Mongolene takket og gikk hjem. De var sjokkerte – og sinte. Vi ungdommene fikk ikke lov til å delta på arrangementer i denne organisasjonen, og folk snakket om episoden flere år etterpå.”

Hva gikk galt for nordmennene i Etiopia og Mongolia? Hva den rosa nordmannen sa og gjorde ved den etiopiske helse- og misjonsstasjonen, er ikke godt å si. Han var vel høflig på norsk måte og håndhilste på både kvinner og menn, kanskje uten tanke på rang, alder og orden. Han prøvde sikkert å si noe hyggelig, han klappet kanskje et barn på hodet. Og bistandsarbeiderne i Mongolia ønsket uten tvil å gi ei nyttig og fornuftig gave til hver familie, i aller beste, norske mening. Men gaver kan ha stor symbolfunksjon. De velmenende nordmennene var sikkert fremmede for tankegangen: plaster og bandasjer som gave betydde at de ønsket mongolene sykdom og ulykker i framtida.

Vi kan kanskje si at så lenge nordmenn holdt seg i Norge, ble de ikke så grundig misforstått som de nevnte nordmennene i Etiopia og Mongolia. For fram til 1970-årene kan vi snakke om en tilnærmet homogen norsk kultur der folk hadde omtrent samme skolegang, religion, idealer og normer. Vi hørte på de samme radioprogrammene, feiret de samme høytidene og ferierte og arbeidet stort sett i eget land. I dag reiser nordmenn mye og langt, på ferie, jobb og studietur. Å definere hva det vil si å være *norsk* i dag, er heller ikke som på 1970-tallet. Da bestod befolkningen stort sett av nordmenn og gjestearbeidere fra Pakistan. I 2007 finner vi mer enn 200 nasjonaliteter og enda flere kulturer og språk innenfor Norges grenser.

Tidligere kunne vi kanskje si at nordmenn var så høflige som de hadde behov for å være seg imellom i en nokså ensartet kultur. Hva som i dag regnes for å være høflig i Norge, er selvsagt ikke entydig. I et flerkulturelt samfunn risikerer man å misforstå og bli misforstått fordi menneskene blant annet har ulike koder for høflighet og sosial omgang.

Høflighet – fra hoffliv til hverdagsliv

Falk og Torp viser i *Etymologisk ordbok* (1992) at ordet *høflig* har slektskap med gamle tyske ord som *hovelik* og *höflich*. Norsk har også bevart ordet *høvisk* (og *det som høver seg*) som er et lån fra det mellomnedertyske *hovesch*. På gammelnorsk hadde vi dessuten ordet *kurteiss* fra fransk *courtois*, *la courtoisie* (altså bestemte måter å oppføre seg på ved hoffet, *à la cour*). Høflighet er med andre ord noe hoffmessig, fint, belevent, dannet, galant og veloppdragent.

Det er neppe noen som regner nordmenn for å være spesielt høflige i betydningen å ha galant oppførsel og mange ulike uttrykk for enhver anledning. Vi sier gjerne at svenskene er høflig-

ere enn oss. Høfligere, mer fornemme og litt stivere, vil noen tilføye. Hvis vi sammenlikner kulturelt så like land som Norge og Sverige, er det nærliggende å tro at svenskene har etablert høflighetsformer som er farget av en sterk adel og franske prinser, prinser som førte med seg sin smak og sine mønstre fra det franske hoffet. For det er opplagt at faktorer som kontakt med andre kulturer, indre og ytre historie sammen med kjønnsroller, levevilkår, næringsveier, klima og religion spiller en rolle for danningen av kulturelle mønstre, inkludert høflighetsformer. Men disse formene er selvsagt ikke statiske.

Å oppføre seg høflig er som oftest et ideal. Høflighet kommer til uttrykk i det vi uttrykker og det vi gjør, og i hvordan vi uttrykker eller gjør noe. Men høflighet kan også være at vi lar være å si eller gjøre noe. Og hva som regnes som høflig, dannet, veloppdragent og akseptert, kan være nokså forskjellig fra kultur til kultur.

Vi trenger ulike høflighetskoder for ulike situasjoner. Vi har noen koder for å hilse på hverandre, andre for besøk, mat og måltid, for å få og gi gaver og så videre. Vi velger ulike høflighetskoder og strategier for å kommunisere på diskotek, i klasserommet og i begravelse. Også i familien og på arbeidsplassen tar vi i bruk ulike væremåter og uttrykk for å vise høflighet og vennlighet. Om vi samtaler med venner eller ukjente har betydning for kodene vi bruker, og kjønn, alder og status kan spille større eller mindre rolle.

Vi velger altså ord, uttrykk og form i samsvar med situasjonen, personene vi kommuniserer og samhandler med, emnet vi snakker om og hvem vi selv er. Dette gjør vi automatisk på morsmålet og i eget miljø, men i en fremmed kultur får vi oftest problem med både de rette uttrykkene og rett gest eller handling på rett plass. Kroppspråk og mimikk har også med høflighet og uhøflighet å gjøre og kan ha ulik mening. Hvor lenge man ser på en annen person, hvor på personen man ser, hva man gjør med hender, munn og nese og så videre, kan sende bestemte signaler til andre. Høflighetskodene er ikke naturgitte, men lært i kulturen. Som regel er de ikke nedskrevet og heller ikke tydelig uttrykte. En person som kommer utenfra, kan derfor ha vanskeligheter med å oppfatte høfligheten i en fremmed kultur. Ofte er det nettopp annerledes verdisystemer og høflighetskoder som gir oss fremmedfølelse og gjør oss klønete og usikre. Den som bommer på kodene, kan mer eller mindre forstå og kjenne at kommunikasjonen bryter sammen.

Høflighet handler om forventninger, ikke om riktig eller galt

Kulturen lærer oss hva som regnes for å være høflig. Det er naturlig at alle mennesker ser etter de samme signalene for høflighet og vennlighet som i egen kultur, for det er de kodene vi kan. Hvis vi ikke finner de samme signalene når vi besøker andre land, kan vi komme til å konkludere med at folk der ikke er høflige. Å oppfatte noe som høflighet, handler altså om å få innfridd forventninger som kulturen har oppdratt oss til å se på som god og vennlig oppførsel. Når vi oppfatter noe som uhøflig og upassende, så kan det selvsagt være slik ment, men det kan også være at vi oppfatter det som brudd med egne kulturelle forventninger. Følelsen av fremmedhet og utydelighet er dessuten gjerne gjensidig: Dersom jeg føler at en person eller et miljø er merkelig og fremmed, så må jeg regne med at jeg blir oppfattet på samme måte.

Hvem setter normer for hva som er høflig? Når en person eller kultur er ansett som høflig eller uhøflig, kan vi stille spørsmålet; i forhold til hva og hvem? Et eksempel kan være amerikaneren som mente at cubanerne er uhøflige. Ja, det kan man si hvis vi legger til dette: ut ifra amerikanerens forventninger til høflighet med å si *excuse me* eller *sorry* hver gang noen vil passere eller dunker borti deg i en kø, er noen cubanere uhøflige. Men som gjester på Cuba opplever vi høflighet og vennlighet på andre måter, på cubansk måte. Vi får inntrykk av at folk er imøtekommende, hjelpsomme, åpne for kontakt og at de smiler ofte og mye. Dessuten kan selvsagt cubanerne ikke generaliseres, like lite som andre folk.

Hvorfor vil vi være høflige?

Vi kan ha flere motiver, både bevisste og ubevisste, for å opptre høflig. Det kan for eksempel være ønskelig og tjenlig å gi et godt bilde av oss selv, vi vil framstå som omtenkssomme, vise at vi har god oppdragelse, og at vi ikke ønsker å gjøre skam på oss selv og eventuelt foreldrene våre. Høflighet kan også ha som mål at relasjonen med andre skal fungere bra, at den man samhandler med skal føle seg vel, respektert og sett, og kanskje at den andre skal bli velvillig eller imøtekommende til noe vi vil oppnå. For hvis vi mestrer det som er passende og vennlig, virker det som døråpner for tillit, og med tillit får vi en bedre kommunikasjon og forståelse. Så lenge vi lever, og uansett hvor vi lever, ønsker vi som enkeltindivider å kommunisere, fungere, forstå og bli forstått på riktig måte, og i internasjonal politikk vet vi at det er farlig å ikke forstå andre kulturers verdier og kommunikasjon.

Høflighet behøver ikke å handle om intimitet eller vennlighet, høflighet kan også være et middel til å skape avstand mellom mennesker. Overdreven høflighet kan resultere i underdanighet, ironi og latterlighet.

Kan nordmenn være både uformelle og høflige?

Forfatteren av denne artikkelen er på ingen måte spesialist på kulturer, men en nysgjerrig person med noe erfaring fra studier, arbeid, oppdrag og reiser i andre land. Mine viktigste flerkulturelle referanser er utenlandske studentgrupper ved Høgskulen i Volda gjennom 17 år, ca. 430 studenter fra 77 ulike land. Litterære tekster skrevet av innvandrere og deres barn har også vært inspirerende og gitt impulser til dette arbeidet. Kontakt med personer fra andre miljøer og kulturer gjør at jeg sammenlikner og legger merke til mer enn tidligere. Men som etnisk norsk nordkvinne fra Norge er det ikke lett å se og bedømme norske kulturtrekk, i alle fall ikke objektivt. Når jeg i det følgende omtaler noen norske særegenheter, kan det derfor oppfattes både som forklaring og forsvar.

Forskere mener at folk i de nordiske landene har en sterk likhetsideologi. Den lange tradisjonen med sosialdemokratisk styresett har satt sine spor i Norge (selv om individualitet, definert som noe enestående, finnes parallelt med likhetsidealet). Derfor tolkes det gjerne som usympatisk eller latterlig når noen prøver å stikke seg fram og demonstrere rikdom eller status. Det er sannsynligvis derfor det er uhøflig å spørre nordmenn om hvor mye de tjener.

Tradisjonelt sett blir rike og berømte nordmenn populære når de viser at de er folkelige, og de kan gjerne snobbe nedover (gå i slitte klær, ha en gammel bil) – altså leve nøkternt på noen måter for å vise at de er vanlige mennesker. Selv velstående nordmenn har sjelden tjener i

huset, og en av de rikeste personene i Norge kan finne på å dra ut på fiske og selv selge fisken på kaia. Ungdommer i rike familier får vanligvis ikke alt de ønsker seg, de kan jobbe i helgene eller om sommeren for å kjøpe noe ekstra til seg selv.

Én type norsk mangemillionær kan ha ei kjempestor hytte med 15 bad på fjellet, men en annen type norsk mangemillionær kan ha hytte på fjellet med utedo, gå i gammel anorakk og bruke treski. Nordmenn gjør ofte malarbeid, syarbeid, plukker bær og lager sitt eget syltetøy, lager mat og ordner egen hage selv om de har høy lønn. Vi vurderer det derfor ikke som positivt når utlendinger med stolthet forteller at de aldri har gjort arbeid som gjør dem skitten på hendene eller at tjenere lager all maten.

Å være folkelig hører med i vårt selvbilde og ideal. Vi er stolte over Kong Olav som under oljekrisa på 70-tallet tok trikken (i alle fall en gang). Statsministeren bor i rekkehus og kan gå uten livvakter, barna til dronninga og kongen gikk på offentlige skoler sammen med andre barn, kirker og offentlige bygninger er lite prangende. Utenlandske turister har for eksempel flere ganger tatt slottet i Oslo for å være en jernbanestasjon. En utenlandsk analytiker hevdet i et TV-program for en tid siden at norsk nøkternhet er den viktigste grunnen til at dette lille landet får internasjonal respekt og har tillit som fredsmekler i andre deler av verden. Men i de siste årene kan vi se tendenser til at ”norsk nøkternhet” og solidaritet med svake grupper avtar. Og det norske selvbildet som fredselskende nasjon blir i dag også tolket som selvgodhet; at nordmenn tror de vet best, at det norske bør være forbilde for nasjoner i andre deler av verden.

Tanken om likhet og likeverd gjør at det ikke er god tone å framheve seg selv eller skryte av egne barn overfor andre (men vi kan selvfølgelig rose barna våre). Også skolen bærer preg av dette. Til nå har opplæringen vært lite konkurransepreget. Elevene får ikke karakterer i barneskolen (de første sju årene), læreren sier ikke høyt hvem som har vært flinkest på tester eller prøver, og oppslag om eksamensresultater i høyere utdanning er anonymisert.

Tradisjonelt sett er norsk identitet ikke så mye knyttet til sosial klasse som til geografi, til stedet hvor vi er oppvokst. En person som har bodd 40 år i Bergen, vil si at hun/han er fra Voss dersom vedkommende vokste opp der. Når vi nordmenn møter nye mennesker, er derfor vårt første spørsmål ofte: ”Hvor er du fra?” Først seinere kan vi stille eventuelle spørsmål om yrke og arbeidssted, siden vi er mindre opptatt av å plassere hverandre sosialt eller i en rangorden. Det materielle har dessuten i mange miljøer lavere status enn det intellektuelle.

Utlendinger legger fort merke til at nordmenn vanligvis har en uformell stil som både gjelder språk og væremåte, så uformell at andre kan tolke den som uhøflighet. Siden vi selv oftest ikke bruker titler eller grader, kan vi glemme hvor viktig det er når vi snakker med folk fra andre kulturer. Jeg presenterte en gang (på engelsk) en ambassadør fra et annet land for ei gruppe nordmenn. Selv om det var i en sosial sammenheng, ble han støtt over at jeg bare sa *Mister* og ikke tittelen hans foran navnet. For *han* var tittelen og tilhørigheten til arbeidsplassen en stor del av identiteten.

Å kle seg pent er å vise respekt og høflighet overfor dem man skal være sammen med. Utenlandske studenter kler seg gjerne i sin fineste stas til sin første fest i Norge, med dress og slips, eller pen kjole og høyhælte sko. Men seinere kommer de, som de norske studentene, i

hverdagslige, upyntede klær, selv om de uttrykker forbauselse over at “rike” nordmenn går så enkelt kledd. Det er mulig at klesstilen holder på å forandre seg i Norge nå, men hittil har det vært pinlig for ei voksen, norsk kvinne å være den mest pyntede i en sammenkomst. ”Til og med prinsessene i de norske eventyrene er nøkterne. De har ikke flotte kjoler og diamanter, og kongen er en koselig bonde som står på trappa og savner døtrene sine”, kommenterer en student fra Romania.

Den uformelle, norske stilen gjelder også på arbeidsplassen. Nordmenn i Norge er ikke spesielt formelt eller pent kledd på jobb, selv på arbeidsplasser der de møter kunder. Klærne signaliserer sjelden hvem som er leder og hvem som er vanlig ansatt. En rektor, banksjef eller overlege behøver ikke å komme til møter eller TV-intervju i drakt og dress og slips. Utlendinger i Norge kan også bli veldig forbauset, og av og til sjokkert, over kommunikasjonen som nordmenn har med sine sjefer, overordnede, foresatte og lærere: En sentralbordarbeider kan skjenne på direktøren, en sykepleier kan sette på plass en sykehuslege, ei datter kan protestere og irettesette faren sin, og en student eller elev kan være sterkt uenig med foreleseren og læreren. For den som ikke takler kritikk eller andres synspunkter, er ingen god sjef eller lærer, mener nordmenn.

Vi finner sjelden tegn på status i hilsemåter og tiltalemåter, verken når vi snakker med en sjef, prest, funksjonær eller lærer (unntak er de kongelige og stortingspresidenten når hun/han sitter i Stortingssalen). Det mest vanlige nå er å si *du* til alle, og en tiltaler de fleste med fornavn eller med begge navn. Det er ikke vanlig å bruke titler. Spesielle høflighetsformuleringer og hilsener overfor ulike autoriteter ville bli sett på som underdanighet, noe som ikke passer godt sammen med idealet om likeverd. At sjefer kontrollerer og overvåker sine ansatte eller gir ordrer på arbeidsplassen (utenfor det militære systemet), blir ikke tolerert, for en autoritet skal ikke være autoritær. Det er ikke nok at en sjef er faglig dyktig, en god sjef må også være i stand til å lytte, være forståelsesfull, motta råd, bygge team, løse konflikter og kommunisere og samarbeide godt med de ansatte. En tysk fabrikkarbeider sier om arbeidsstilen i Norge og Norden: ”En nordisk sjef delegerer arbeidet – og ansvaret – ned til arbeiderne, uten stadig å kontrollere dem. Norske arbeidere får ansvar for sin egen jobb, noe som fører til trivsel på arbeidsplassen”.

Uten å ha gjort feltundersøkelser av noe slag, mener jeg det er sannsynlig at kulturer med “flate” sosiale strukturer, som i Norge, trenger færre og mindre differensierte høflighetskoder enn i “vertikale” kulturer hvor man har et tydelig hierarki. Nordmenn liker å tro at vi, i alle fall på overflaten, ikke har tydelige klasseskiller og rangorden, men at alle er like og bør behandles og tiltales likt. For folk som kommer utenfra, kan det derfor være vanskelig å orientere seg.

“Varme” og “kalde” kulturer

I en fremmed kultur kan manglende kjennskap til høflighetskoder lett bli kilde til misforståelser, vantrivsel og til og med tanker om diskriminering. Nordmenn hilser stort sett på alle med et *hei, god dag* eller *(go)morn*. Noen studenter, særlig fra latinamerikanske og afrikanske land, har misforstått slike kjenninger, norske hilsemåter. Hvis de har hatt en hyggelig kveld sammen med norske studenter, opplever de til sin skuffelse dagen etter at de norske

bare hilser med et kort *hei*, og passerer. For noen er dette uforståelig, og de får tanker om at de norske studentene behandler dem slik fordi de er utlendinger eller fordi nordmennene ikke liker dem. De utenlandske studentene må derfor få forklaringer på at *hei* verken er uhøflig eller kaldt *for nordmenn*, men simpelthen den vanligste norske hilsemåten – sånn alminnelig høflig. Disse studentene kommer fra kulturer der man slår av en liten prat når man møter kjente. Det er blant annet dette som blir betegnet som “varm” kultur i motsetning til den norske “kalde”.

På arbeidsoppdrag i et afrikansk land opplevde jeg for noen år siden hilseritualer i en slik “varm kultur”. Jeg besøkte 15–20 husstander og hadde med en mann fra stedet. Når vi kom til en bolig, ble vi møtt i døra av et familiemedlem, og hver gang foregikk det en samtale på et par minutter. Den var omtrent slik: *Hvordan har du det? - Takk, jeg har det bra, hvordan har du det? - Takk, bra, hvordan har din kone det? - Takk bra, og din kone? - din mor, din sønn osv.* Hele tida var svaret *takk, bra* enda en gammel mor lå døende i en av leilighetene. For meg, med min norske hilsemåte, var dette nokså innholdsløst og unødvendig. Svarene var automatiske og ikke ærlige, det hele var så å si bortkastet tid. Men jeg må legge til noe viktig; det var bortkastet tid *for meg*. Ut fra *mine* forventninger til hilsemåte, bruk av tid og ord, var dette uten særlig verdi. For meg representerer denne hilsemåten ikke en “varm” kultur. Men for de to personene i døråpninga var dette en vennlig, meningsfull, kontaktskapende og høflig hilsen. Det var en måte å komme i gang med samtalen på – omtrent slik vi nordmenn snakker om været? Spørsmålet er: Kan vi i det hele tatt snakke objektivt om “varm” og “kald” kultur?

De små ordene – tomme fraser, jåleri eller høflighet?

Når vi besøker eller bor i andre land, kan vi mangle små ord og uttrykk for å framstå som høflige. En franskmann vil mene at personer som ikke sier *god appetitt* før man begynner å spise, ikke er særlig veloppdratt, heller ikke en person som passerer andre uten å si *pardon*, selv om det er på stuegulvet i et hjem, for å sette det på spissen. Og det finnes sikkert flere årsaker til at franske forretningsfolk kan hevde at bedriftsledere fra nord er effektive, men uten eleganse. Amerikanere har pekt på at nordmenn kan forlate en gruppe mennesker som står og snakker sammen, uten å si *excuse me*, og engelskmenn kan mene at nordmenn er selvopptatte. For vi får spørsmålet: *Hvordan går det?* og vi legger ofte ut om oss selv uten å spørre tilbake; og *hvordan har du det?* Lista kan gjøres lang.

“Ekte” mening?

Flere innvandrere peker på at nordmenn ikke har for vane å strø om seg med høflighetsuttrykk. Hvis de sier og gjør noe vennlig, så skal det være ekte og ærlig ment. Hvis ikke blir det utelatt. Norske forretningsbrev er eksempel på det. Når nordmenn har slik korrespondanse, er det stort sett til folk man ikke kjenner personlig, i alle fall er situasjonen ikke personlig. Mens man på engelsk alltid begynner med *Dear Sir/Madam*, utelater norske forretningsbrev derfor ord som *kjære*, for vi har ingen kjærlig relasjon til mottakeren i denne sammenhengen. Også når vi tiltaler folk, bruker vi i dag sjelden *fru* og *herr*. Hvis vi gjør det, fungerer det gjerne som morsomhet: “Skal fruene ha mer kaffe?” *Madam* på norsk gir assosiasjoner om ei tykkfallen, eldre og litt dominerende kvinne. *Herren* i bestemt form er rett og slett synonymt med Kristus eller Gud. En klassisk morsomhet i fransktimene på skolen er å

oversette: *Je vais aller à Paris pour chercher le Monsieur qui habite là* på denne måten: *Jeg skal gå til Paris og søke Herren som bor der.*

Sammenliknet med andre kulturer, stemmer det sikkert, slik mange innvandrere påpeker, at nordmenn har relativt få spesielle ord for vennlighet og høflighet. Men nordmenn har en del uttrykk som ikke finnes i alle kulturer, for eksempel: *takk for mat* (når man reiser seg fra bordet), vertinne/vert sier da: *vel bekomme* (jeg håper at maten gjør deg godt), *takk for meg*, *takk for i kveld* (til vertskapet når en gjest går hjem), *takk for laget* (til andre gjester vi har vært sammen med), *takk for sist* (neste gang en gjest og en vert/vertinne møtes). Noen steder sier eldre mennesker (*Gud vel-*)*signe maten* eller *signe arbeidet* når de kommer til noen som spiser eller arbeider. Og hver dag sier elever og lærere *takk for i dag* til hverandre. (Norsk, som andre språk, kan dessuten uttrykke høflighet på mer indirekte måter: “*Kunne jeg få snakke litt med deg?*”)

Nordmenn har lang tradisjon for å si disse særnorske “takksigelsene”, men som mange peker på, er vi skeptiske til nye, spesielt når de bryter med det som føles ekte. Særlig hvis uttrykkene kommer fra amerikansk kultur, kaller vi dem for tomme, overflatiske fraser på grensen til falskhet eller naivitet. *Nice to meet you*, sier amerikanerne når de hilser på noen for første gang. “Vel”, tenker nordmenn, “hvordan kan de si det, de kjenner oss jo ikke i det hele tatt.” Skal nordmenn si noe, må vi mene noe med det, så det kan ta sin tid før vi blir fortrolige med nye høflighetsuttrykk. Men vi er på gli, og det er først bykulturene som tar etter. I dag er det helt vanlig at butikkpersonalet der svarer på kundens *takk for hjelpen* med *bare hyggelig* og hilser til slutt med *ha en fin dag*. Denne høfligheten sprer seg nå raskt, også til bygde-Norge. *God helg* er for lengst akseptert. Men nå har butikkfolk også på bygda begynt å si *ha en fin dag*. Noen misliker dette og kaller det unødvendig jåleri og kvasi-intimitet, de kan til og med tenke: “Det har du ingenting med å gjøre!” eller: “Dette er bare en tom frase av noen som vil ha pengene våre.” Vi får også følelsen av kvasi-interesse eller rett og slett falskhet når telefonselgere bruker fornavnet vårt og *hvordan har du det?* uten noen gang å ha møtt oss. Vi tolker straks telefonselegerens motiv for å etablere en “hyggelig” tone slik at vi skal bli villig til å kjøpe. Som oftest fungerer det omvendt. De fleste nordmenn ergrer seg over slik kvasi-vennskapelighet, noen slenger på røret.

Selv om vi nordmenn de siste tiårene har begynt å “ta på hverandre”, er det fremdeles vanlig at vi ikke klemmer og kysser personer som bare er bekjente, de må helst være personer vi er glad i eller liker godt. Og når vi så spanderer en klem, da får det jammen klare seg å klemme den ene siden av ansiktet! Å håndhilse er vanlig når vi blir presentert for noen, når vi blir mot-tatt som gjester, og når vi takker for oss i et selskap. I det siste er det visstnok blitt trendy for norske ungdommer å håndhilse når venner møtes. Forklaringen kan ligge i kontakt med innvandrere og at norske ungdommer ser mange utenlandske filmer og videoer.

Det er allerede nevnt at nordmenn ikke sier *unnskyld* så ofte. Vi kan også si *om forlatelse* og *tilgi meg* som egentlig er religiøse uttrykksmåter (forlat oss vår skyld, tilgi våre synder). Protestantiske kristne kommer som kjent ikke til himmelen på grunn av gode gjerninger, men av nåde og tilgivelse. Vi kan tenke oss at å vise nåde i stedet for å ta blodhevn, ikke var lett å praktisere for vikingene da kristendommen ble innført for 1000 år siden. Menneskesynet i denne religionen inkluderer at mennesket stadig gjør feil og har mangler og derfor trenger

tilgivelse. En muslimsk forfatter uttrykte en gang at de kristne er heldige som har dette trekket i sin religion. Å vise nåde og tilgi mennesker som innrømmer feil, er derfor mer akseptert i kristne kulturer, hevdet han.

I dag har det gått inflasjon i å be om offentlig nåde eller unnskyldning i Norge: Kirka, statsministeren og andre ministre og politikere, ledere og offentlig ansatte ber om unnskyldning og forståelse – for egen del eller for misgjerninger gjort i det norske samfunnet i fortida. Å innrømme feil betyr for nordmenn vanligvis ikke å tape ansikt i asiatiske forstand. Sjefer og ministre ber om, og får, nåde og tilgivelse gang på gang, og ansvarlige redaktører og journalister har også stor tabbekvote. Det kan nesten virke som det norske folket føler mer tillit og sympati når autoriteter blir mer feilbarlige, for egentlig forventer vi ikke så mye høyere moral og rettskaffenhet av ledere og politikere enn det vi forventer av alle andre i samfunnet. “De er jo bare mennesker,” sier vi.

Egen kulturell bagasje oppdages lettest i møte med andre

Nordmenn flest forventer at det offentlige står klar til å yte hjelp på ulike måter hvis vi har spesielle behov. Noen vil si at nordmenn er nokså privilegerte – og kravstore, for vi er ofte godt orientert om hvilke rettigheter vi har, og vi mener stadig at kommune og stat “må ta ansvar”.

I forbindelse med et undervisningsoppdrag ved et universitet i en østeuropeisk by gikk jeg en kveld ut sammen med en studentgruppe for å spise middag. Det var mørkt i gatene, for strømmen var dyr, så gatelys og lys i butikkvindue fantes ikke. Plutselig falt en student i et hull i gata. Hullet på en halv meters dybde var ikke skjermet på noen måte i mørket. Jeg ble opprørt, selv om jenta etter en stund kunne gå derfra med egen hjelp. Oppe i mitt norske hode formet straks spørsmålet seg; hvem har ansvaret? Mens jeg hadde veivesen, kommune, stat, forsikring og erstatning i tankene, svarte de bulgarske studentene: “Det er selvfølgelig vi som går på gata som har ansvaret.”

Det er trolig mangel på språkkunnskap som er årsaken til de fleste misforståelser, men også når innvandrere forstår de norske ordene svært godt – så å si bedre enn nordmenn – kan det gå galt. Det norske språket har mange tyske lånord eller ord som direkte er oversatt fra tysk til norsk. Tyskere lærer fort norsk av denne grunn, også fordi norsk og tysk tilhører samme språkfamilie. Men så kan det hende at de tyske lånordene endrer betydning på norsk. Et slikt ord er *middag* som bokstavelig talt betyr *midt på dagen*. Ordet brukes også om måltidet som i det tradisjonelle bondesamfunnet ble inntatt midt på dagen. I dag tar norske jenter og kvinner utdanning og er i jobb utenfor hjemmet, så nå er det ingen som venter mennene hjem til et varmt måltid midt på dagen. De fleste arbeidsplasser i dag har dessuten bare en halv time lunsjpause, og lunsjen spises på arbeidsplassen. Det vanligste er derfor at norske familier har det varme måltidet middag etter arbeidstid, mellom klokka 16 og 18, og ikke midt på dagen. Men vi har likevel beholdt ordet *middag*.

En tysk familie som snakket flytende norsk, inviterte et norsk par til *middagsmat* (*Mittagessen* – et måltid mellom kl 12 og 14 i Tyskland). De hadde den varme maten klar mellom klokka 12 og 13, men nordmennene kom ikke. Først klokka 16 dukket de opp med denne fornøyde kommentaren: ”Vi ble ferdig på arbeid så tidlig at vi også hadde tid til å vaske bilen på vei

hit”. Det tyske paret syntes, uten å si noe, at dette var toppen av uhøflighet, men det norske paret beklaget ikke at de først kom til middag klokka 16, naturlig nok.

Mange nordmenn har som ideal ”å kalle en spade for en spade”, å gå rett på sak, å si rett ut det man mener med tydelige ord. For nordmenn flest er det ikke uhøflig å spørre etter toalett eller do. Vi synes at for eksempel amerikanere pakker inn betydningen når de mener toalett, men sier *bathroom* (baderom) eller *restroom* (hvilerom). En nordmann som ikke var fortrolig med denne omskrivingen, kom til New York og ble hentet med bil på flyplassen av amerikanske venner. Han fikk spørsmålet: ”Do you want to go to the restroom?” Han svarte: ”No thank you, I can do it in the car”.

Hva er et høflig nei-svar?

Det er selvsagt en grov generalisering å hevde at nordmenn bare kan si *nei* på *èn* måte, og det er å bruke ordet *nei*. Når vi er høflige, sier vi gjerne *nei, dessverre*, men vi har vanskelig for å forstå et høflig *nei* uten at ordet *nei* er brukt. Nordmenn som arbeider i andre land, kommer hjem og sier at folk der ikke er til å stole på, de lover noe, men holder ikke avtaler. Kropps- språk, idiomatiske uttryksmåter som signaliserer høflighet og kanskje respekt og velvilje overfor gjester fra andre land, kan gjøre svarene diffuse og mystiske – for nordmenn – men svarene er selvsagt korrekte, høflige og tydelige for “de innfødte”.

Jeg selv har en slik feiltolkning i friskt minne. I Senegal i Vest-Afrika hadde jeg på 1990-tallet et oppdrag for et Røde Kors-prosjekt og skulle mellom annet kjøpe ei tomt. En senegaleser var med meg rundt i landet. Historia er nokså lang, men endelig fikk vi et tips om en familie som eide jord i utkanten av hovedstaden Dakar. Vi møtte mannen ute på markene og viste fram tegninger av bygningen og forklarte. Han nikket stadig til det vi sa. Til slutt smilte han og sa på fransk at det var en ære å selge jord til denne organisasjonen som gjorde så mye bra i Senegal og i verden ellers, og han håpet at bygningen kom til å bli som vi hadde planlagt. Vi håndhilste og gikk, og jeg var lettet over å ha sikret oss tomta, for jeg skulle reise noen få dager seinere. Men senegaleseren som jeg hadde med, sa at vi *ikke* hadde fått tak i noen tomt. Jeg kunne ikke forstå det. Stresset som jeg var, ville jeg gå tilbake og spørre som ei nordkvinne: “Er svaret ja eller nei?” men senegaleseren sa bestemt at svaret var negativt. Vi måtte lete videre.

Det hele var forvirrende. Jeg hadde forstått hvert ord av den korte samtalen, men språk er mer enn ord. Jeg hadde ikke vært i stand til å avkode det ikke-verbale – tonefallet, pausene, kroppsspråket som gjelder øyne, hender, bevegelser, mimikk og alt det implisitte som gjelder høflighet og samspill mellom mannen og oss to kjøperne i den spesifikke situasjonen. Jeg kunne med andre ord ikke “lese” denne høflige mannen fra en fremmed kultur selv om jeg forstod ordene hans. Å tolke et høflig *nei* med alle de ikke-formulerte signalene er trolig den mest kompliserte språkhandlinga en fremmed er utsatt for. Og hvordan han tolket meg, motparten, er uvisst. Det er kanskje rett og slett slik at det i samvær med andre er umulig å ikke-kommunisere. For uansett hva jeg gjør, eller ikke gjør, om jeg sier noe eller tier, så kan det uttrykke noe om meg.

Når utlendinger på høflig måte ikke inkluderer et tvert *nei* i sine svar på spørsmålene våre, kan det bli en form for høflighet som nordmenn slett ikke setter pris på. Dersom vi spør en

vietnameser eller en egypter om veien, og vedkommende ikke vet veien, prøver de likevel å hjelpe så sant det er mulig. I deres kultur er det uhøflig å ikke prøve, særlig når det gjelder utlendinger. For de er gjester i landet og skal behandles vennlig. Denne type høflighet kan ende i feil bydel. Noe av det første innvandrere i Norge bør lære, er derfor å uttrykke et eksplisitt *ja* (*gjerne*) eller *nei* (*dessverre*) når de svarer på spørsmål og invitasjoner. Hvis ikke, risikerer de å få uvenner eller å få ord på seg for å være upålitelige.

Høflighet på norsk måte kan være uhøflighet for andre

Å forvente et – for nordmenn – tydelig svar, kan føre til så mangt. Det kan for eksempel føre til at sunnmøringer nesten tar livet av asiater – med mat. Mora mi, som aldri sendte en loddselger fra seg uten mat og kaffe, fikk en gang en mann fra Korea på besøk. Han skulle selvsagt ha middagsmat, mye mat, for hun ville vise at han var velkommen. Hun sendte fatene rundt gang på gang, og mannen forsynte seg hver gang. De som har opplevd eldre sunnmørshusmødre som nesten dunker fatet i brystet på gjestene og ber dem ta mer, forstår situasjonen. Etter de normale rundene, pluss to–tre nøderunder, kan en nordmann si et høflig og tydelig *nei, takk*, og det blir omsider respektert. I Asia derimot, er det mange steder høflig å forsyne seg så lenge en blir bydd mat, men en vertinne ser gjesten sin an og stopper i tide. Mor var glad for at maten smakte, men hun tenkte til slutt at “stakkars mann, han var dyktig sulten”. Gjesten tenkte nok: “Nå må hun stoppe, nå må hun forstå at det er nok.” Mora mi så også gjesten sin an, hun spurte nemlig om han ville sove middag etter maten. Det ville han.

Å banke på døra før vi går inn på et kontor, er vanlig høflighet i Norge. I løpet av de 16 årene jeg har undervist utenlandske studenter, har jeg opplevd flere ganger at noen av dem plutselig åpner døra og kommer inn på kontoret uten å banke på. Uhøflighet, mangel på skikk og bruk er vår første tanke – dersom vi ikke kan tenke oss andre årsaker. I flere afrikanske land er det nemlig bare tyver som banker på døra. De banker for å høre om noen er hjemme. Da Bibelen skulle oversettes til noen av de afrikanske språkene, kunne Jesus derfor ikke si: “Se jeg står for døra og *banker*,” men slik: “Se jeg står for døra og *roper*.”

Å rydde opp etter seg er holdt for å være god oppførsel og noe vi oppdrar våre barn til å gjøre. Vanligvis er det ingen i Norge som har jobb med å koste og rydde i gater og parker om natta slik det blir gjort i mange andre land. Nordmenn er dessuten ikke vant med tjenere hjemme, og i kantiner på jobb og skole må vi sette glass og kopper på plass selv. Men av og til kan vår gode skikk føre galt av sted; i kantina på et bulgarsk universitet gikk ei eldre kvinne og bar store brett med glass og tallerkener. Hun bar tydelig preg av å være svært sliten. På min norske måte insisterte jeg derfor på å rydde bort kopper og kar jeg hadde brukt, men studentene protesterte: “Hvis du gjør det, da har hun ingen jobb.”

Norske lønnsnivå og sosial likhetstenking kan være årsak til at nordmenn på besøk i andre land er uhøflige uten å vite det. Vi tenker ikke over at lønna til koffertbærere og rengjøringspersonale på hoteller kan være svært lav og basert på drikkepenger fra gjestene. Nordmenn kan regnes som gjerrige og uhøflige når vi ikke kommer på å gi penger for alle slags tjenester, for det er vi uvant med i hjemlandet.

Å gi og motta gaver og hjelp er det også kulturelle høflighetskoder for. Nordmenn flest liker ikke å være i takknemlighetsgjeld. Når vi får ei gave eller mottar hjelp, passer vi på å gjen-

gjelde dette, helst så fort som mulig. Mange av oss liker ikke å låne penger, men hvis vi gjør det, passer vi på å betale tilbake selv om det er et så lite beløp som 20 kroner. Dette gjelder også når vi har lånt av velstående mennesker.

Når nordmenn gir ei gave til noen, er det ikke så viktig om den er stor eller dyr, det viktigste er at den passer til mottakerens smak og verdier. En kinesisk student sa en gang: ”Når nordmenn skal gi ei gave, bruker de lang tid på å finne ut hva som passer til personen som skal få den, det gjelder både farge, material og stil. Når jeg reiser tilbake til Kina, skal jeg ta med 20 norske bunadsdukker. Jeg gir alle i gata den samme presangen, for det er tanken som teller.” I Norge er det litt uhøflig å ikke åpne gava når gjestene ennå er på besøk, for det kan bli tolket som utakknemlighet, at man ikke setter pris på det man har fått. Men en høflig asiat pakker ikke opp når giveren er til stede, for gjesten er viktigere enn presangen. Nordmenn kan gjøre det pinlig for giveren dersom man pakker opp så alle kan se gava, mener kinesiske studenter. Dersom man har gitt ei lita eller billig gave, vil en kinesisk giver føle skam. De forklarer det med at det er skamfullt å være fattig i Kina, og ei billig gave kan tyde på det i hjemlandet. Noen innvandrere mener at nordmenn er uhøflige når de ikke tar imot pakken med begge hender, og en student fra Tunis sier at nordmenn overdriver når de får noe: ”De takker og takker og sier flere ganger at gava er fin – som om de er forbauset over at jeg kunne gi ei slik gave!”

Det er uhøflig å takke nei til gaver, men i Norge kan det være nødvendig. På offentlige arbeidsplasser er det ikke tillatt å ta imot gaver som overstiger en viss verdi. Det er slik fordi gaver kan påvirke avgjørelser som gjelder giveren eller giverens familie. Det er ikke vanlig at kunder gir noe til ansatte, for alle får lønn, og det er en selvfølgelighet å gjøre en god jobb og gi god service. Dessuten kan gaver bli tolket som ”smørning” (korrupsjon) – at giveren ønsker å oppnå fordeler hos mottakeren.

Nordmenn ser med undring for eksempel på iranere som kan slåss om å betale restaurantregninga for alle som har gått ut for å spise sammen. Vi betaler oftest hver for oss, unntatt når de andre er nære familiemedlemmer. Dette gjelder både kvinner og menn. Når nordmenn får ei felles regning til restaurantbordet, kan de ta fram penn og papir og dele regninga nøyaktig på krona. Likevel blir ikke dette først og fremst oppfattet som gjerrighet, men som uavhengighet. Vi vil klare oss selv og ikke være i takknemlighetsgjeld. Nordmenn liker selvfølgelig at venner og bekjente spanderer kaffe eller et måltid på restaurant – men med måte, og da skal det helst være sagt tydelig på forhånd at det er en invitasjon. Hvis vi er voksne og i arbeid, vil nordmenn vanligvis ikke like at noen spanderer for mye på oss bortsett fra nære familiemedlemmer. Vi føler oss som en økonomisk belastning, uhøflig eller ufri hvis noen spanderer på oss både middag på restaurant, billetter til teater, konsert, tog osv. Vi ville insistere på å gjengjelde omtrent det samme, for vi liker ikke følelsen av å være ”kjøpt” eller å skyldte noen noe.

Jeg har tidligere nevnt at det er ment som en slags høflighet når nordmenn ikke skryter av seg selv, ikke stikker seg fram. Men å gjøre oss folkelige og små i andre land fungerer ikke alltid etter intensjonene. En norsk minister på reise i Japan ble tolket av en tidligere japansk student ved Høgskulen i Volda. I en tale til japanske politikere presenterte den norske ministeren seg med: “Jeg har stort sett bare søndagsskolen som utdanning.” Den japanske studenten visste

hva søndagsskole betydde, og hun forstod at ministeren – helt på norsk vis – med dette ikke ville framheve seg selv, men være folkelig. Studenten lot være å oversette dette til japansk, for et slikt utsagn ville ikke ha skapt tillit og respekt hos japanerne, tvert imot.

“Hvis du vil ha problemer i Norge, så kom for seint!” sier jeg til mine utenlandske studenter. Nordmenn synes det er slurv og uhøflighet å komme for seint til ulike typer møter og avtaler, undervisning og særlig til middagsinvitasjoner, (men det er helt greit å komme til studentfester etter avtalt tid). Også sjefer, politikere og særlig de kongelige kommer presis til avtaler og tilstelninger. Vi kjenner uttrykket “When in Rome, do as the Romans do”, men høflighetskodene er ofte uskrevne lover. Nordmenn som er invitert til middag i et fransk hjem, kommer derfor presis som skikken er i Norge, men høflighet for franskmenn er i denne situasjonen å komme 20 minutter etter avtalt tid. Egne kulturelle idealer og høflighetskoder kan sitte fast selv når vi bor i en kultur som vi vet praktiserer noe annet. Søstera mi, som i 26 år har bodd i et søreuropeisk land, har i like mange år vært opprørt over folks manglende vilje til å holde avtaler og komme presis til invitasjoner. For når hun ber gjester til middag klokka 20, kommer de først klokka 22. Hun og mannen blir vanligvis invitert bort til middag klokka 20, og søstera mi insisterer på å komme presis selv om vertskapet kan være i matbutikken eller i dusjen når de kommer. Hun blir like irritert hver gang!

Utenlandske studenter og innvandrere gir gode referanser til norske væremåter

I essays og annen litteratur skrevet av utenlandske studenter og innvandrere, er det interessant å se hvilke trekk, holdninger og verdier de mener kjennetegner folk i Norge. Eksemplene kan i denne framstillingen stå som bakgrunn for og forklaring på nordmenns uhøflighet eller høflighet i vid forstand.

Mange har lagt merke til at nordmenn feirer fødselsdager (ikke navnedager), at julaften og nasjonaldagen er spesielt viktige dager, ”at de bruker svært mye elektrisitet, betaler mye skatt og har en urokkelig tro på at dialog løser alle typer konflikter.” Nordmenn er generelt lite opptatt av konkurranse, men redd for å miste selvråderetten og redd for sentralisering. Folk i dette landet klager mye selv om de mener at Norge er det beste landet å bo i. Det er typisk norsk å ha hytte ved sjøen eller på fjellet, å lese aviser alle steder, ta av seg skoene når man kommer på besøk, spise poteter, drikke melk og mye kaffe, spise kornblanding til frokost og grøt på lørdager, og å passe på tennene. Nordmenn soler seg når de kan og reiser på ferie til varme land. De er redde for fedme, ”så både mennesker og hunder jogger”. Alle som vil har lov å plukke bær og sopp, bade og gå tur, også på steder som tilhører private familier og gårdsbruk. Her er strenge alkoholregler for bilkjøring, men ikke for fester. Etniske nordmenn snakker sjelden om religion, og heller ikke prestene leser i Bibelen på bussen (“hvorfør har nordmenn fri på søndager når de likevel ikke går i kirka?”) Folk i Norge er stolte over vintersportsgrenene, naturen og ren luft, ”de er fredelige fordi de deler ut Nobels fredspris”, og de gir mange penger til ulike innsamlingsaksjoner.

Norske kvinner og menn roper og krangler aldri på gata (uten å være beruset), og de snakker sjelden med ukjente. En rumensk student skriver i et essay: ”Nå går det mye bedre for meg her i Norge, for nå er jeg også blitt asosial. (...) Asiater og nordmenn er like reserverte, da blir det jo ingen kontakt i det hele tatt!”. Mange har lagt merke til at nordmenns væremåte for-

andres så snart de kommer ut i skog og mark rett utenfor bebyggelsen. Da hilser de på alle de møter og kan til og med stoppe og slå av en prat med helt fremmede.

At nordmenn er knyttet til naturen, er et inntrykk mange får allerede etter kort tid i Norge. En engelsk student tolker oss slik: ”Nordmennene Nansen og Amundsen nådde først Nordpolen og Sørpolen, ikke personer fra ’supermakten’ England. Disse polfarerne er idealer og modeller, og dersom norske kvinner og menn ikke går tur på søndager, får de dårlig samvittighet. De føler seg aller best når de har gått på fjellturer som er livsfarlige, og helst skal nordmenn være både våte, kalde og sultne når de omsider kommer hjem.” En student fra Venezuela undrer seg over at nordmenn ”går flere kilometer opp i fjella for bare å finne stein og gress. De vil gjerne være alene på en fjelltopp og har med matpakke og drikke hjemmefra”.

Siden Norge har en lang kyst mot Nordsjøen, forandrer været seg fort. For bønder og fiskere har temperatur, nedbør og vind stor betydning, og når nordmenn skal planlegge aktiviteter utendørs, må vi vite hvordan været blir. Været er et trygt, upolitisk og ukontroversielt samtaletema, noe alle har felles. En student fra Thailand har lagt merke til at nordmenn ofte begynner en samtale med kommentarer om været – hvordan været er nå sammenliknet med hvordan det var i går eller i fjor på denne tida, og hvordan det kan bli i kveld og i morgen. Hun fortsetter: ”Mange norske romaner beskriver naturen og været, og værmeldingen på radio og TV er spesielt viktig for nordmenn. De orienterer seg flere ganger per dag om hvordan været skal bli, og noen skriver dagbok om temperatur og nedbør. I Thailand snakker vi aldri om været, for det er fint hele tiden, men i Norge har jeg også begynt å tenke på vind og temperatur. En dag spurte jeg moren min på telefonen om hvordan været i Thailand var. Hun ble trolig redd for at en storm var på vei og spurte: ’Vet du noe som jeg ikke vet?’”

Mange innvandrere klager over regnvær, og noen har inntrykk av at ”alle nordmenn har på seg ytterjakke med hette, og til og med små barn eier en paraply.” En tyrkisk student som helst vil holde seg innendørs når temperaturen er under ti varmegrader, skriver: ”Norske barn leker ute i regn og storm, norske kvinner og menn jogger også når det ligger snø på veien og går tur i all slags vær. Til og med gravide kvinner, kvinner og menn på over 80 år og barn på 4 år kan gå lange skiturer!”.

En del innvandrere har med tradisjonen fra hjemlandet om å avslutte arbeidsdagen eller arbeidsuka med en øl sammen med kollegaer rett etter arbeidstid. Etniske nordmenn kan bli tolket som sosialt reserverte når de ikke er med på dette.

Men tradisjonen er ikke typisk norsk, for etter arbeidstid skal både kvinner og menn gjerne hente barn i barnehagen eller i skolefritidsordningen, handle og lage middag for seinere å gå på korøving, helsestudio, møter i et politisk parti eller i en organisasjon.

Noen studenter sammenlikner med hjemlandet og synes at norske bussjåfører er blidere og mer hjelpsomme, og at norske bilførere er høfligere med folk som går over gata. De kan stoppe også der det ikke er fotgjengerovergang. Mange synes det er deilig at bilførere i Norge ikke tuter i bilhornet. Noe annet som blir sett på som udelt positivt, er at hundeeiere i Norge har dyra sine i bånd når de lufter dem, og at mange tar med seg hundeskitten i plastpose hjem fra gata, fortauet og parken.

Eksempler på spesielt rare, norske kulturtrekk som de utenlandske studentene nevner, er at nordmenn tenner stearinlys på middagsbordet selv på lyse sommeren, henger norske flagg på juletreet, snakker dialekt også når de har høy utdanning og synger popsanger på dialekt eller engelsk, de maler trehusene sine i alle farger, kan plante gress på taket og lage små hus til postkassene og søppelstativene sine.

Noe av det merkeligste, mener mange, er pappapermisjon fra arbeidet med full lønn når det kommer et barn til i familien, og at barnevernet kan ta barna fra foreldre som ikke gir dem nok omsorg. Alle barn får den samme barnetrygden fra 0–16 år uansett foreldrenes økonomi. Det er også rart for noen at både foreldre og lærere kan få straff hvis de slår barn som er ulydige. Noen spør om det er riktig at en mann kan settes i fengsel for å ha slått sin egen kone eller datter, og om norske ungdommer kan ha mange kjærester før ekteskapet. Mannlige studenter har erfart at norske jenter kan be gutter opp til dans uten at det behøver å være en invitasjon til noe mer, og noen har forstått at mange nordmenn ikke ønsker å gifte seg og få barn, at barn må tidlig til sengs og at norske barn derfor aldri er å se på restaurant om kvelden.

Uvant kan det dessuten være at norske menn også håndhilser på kvinner og ikke bare på menn, at norske menn vasker golv, baker brød og kan ha jobb i barnehage. At homofile og lesbiske kan være prester, og at Norge har kvinnelige biskoper, kan være provoserende for noen. Det overrasker også at fengselscellene i Norge ser ut som hyggelige hybler med egen PC og TV, at statsministeren må stå i kø på postkontoret som alle andre og at kongen kan gå til fots på gata og kjøre i åpen bil. Noen blir forundret over norske hjem, “de ser ut som museum med mange pynteting og bilder på alle vegger”. Andre blir forbauset over at man på lørdagskvelden bør være invitert for å gå på besøk i en norsk familie, at aktiviteter på leirskole, matlaging og strikking er skolefag, og at nordmenn oppfatter personlige relasjoner i forretningslivet som korrupsjon. Noen mener at kirkegårder og hagene rundt sykehjem i Norge “ser ut som parker for elskende mer enn for døde og syke”.

Spesielt negativt er det at gamle foreldre og slektninger bor på aldershjem, at det er lite samhold innen familien og at norske ungdommer er så uinteressert i politikk. Mange har sterke meninger om at de kriminelle blir beskyttet, at politiet er naivt og at det er for mye snakk om sex i media og blant folk. Videre mener noen at nordmenn er så redde for å moralisere, at de ikke kan gi råd, at de blir blyge når man sier de snakker godt engelsk, og at de ofte kler seg upassende på arbeidsplassen. Det norske samfunnet er av mange sett på som svært regulert, mye er forbudt og alt skal gå fort, effektivt og være nyttig. Den norske sommeren er dessuten veldig oppskrytt!

Av og til får vi overraskende positive reaksjoner på goder og forhold som nordmenn tar for gitt i dag. Eksempler er: Nordmenn kan leve av å ha bare en jobb, alenemødre og skilte personer blir respektert og kan bli ministre, nordmenn kan kritisere politikere, biskoper og andre autoriteter uten å bli forfulgt, funksjonshemmede får ta utdanning, alle som vil studere får studielån, lærere leter ikke bare etter feil, de legger også vekt på det som er bra i skolearbeidet. Noen har uttrykt at de er imponert og forbauset over at mannlige politikere på Stortinget vil prioritere å være mer sammen med familien framfor å satse på politisk karriere. Når det gjelder norsk familieliv og kjønnsroller, er det særlig kvinnens stilling som blir trukket fram; at det er jenta eller kvinna selv som bestemmer om hun vil ta abort, at ei kvinne

kan være uenig med ektemannen når andre er til stede, og ”hun kan sitte i sofaen og la mannen servere mat og kaffe til henne og venninnene”. Å skille seg er like akseptert for ei kvinne som for en mann, og hun har de samme rettigheter som mannen til barn og eiendeler. Det er helt selvsagt at en norsk bror ikke bestemmer over søstera si og ikke har noen rett til å slå henne, at norske jenter og gutter er selvstendige (15 år gamle kan de bli medlemmer i organisasjoner og bestemme over egen utdanning og religion), og jenter og gutter kan være gode venner uten at noen lager rykter. For noen utenlandske studenter er det heller ikke selvsagt at det, som i Norge, er vanlig at aleinemødre eller gravide studerer ved et universitet, og ”bare i Norge er det mulig at ei aleinemor gifter seg med prinsen og kan bli dronning.”

”Kanskje har norske menn en annen type humor enn menn i andre land”, skriver en student fra Libanon. Han fortsetter slik: ”En venn var i en park i Bergen, og på benken ved siden av ham satt en full mann og drakk øl. Et ektepar kom mot dem, og den fulle mannen pekte på kvinnen med ølflaska si og sa til mannen: ’Jeg liker dama di!’ Mannen smilte og sa: ’Det gjør jeg også’”.

En annen student var svært sjokkert over noe han leste i avisen (2004): ”En gjest på en norsk restaurant klappet en kvinnelig kelner på rumpa idet hun passerte. Denne mannen måtte betale henne 6000 kroner i bot!”

Også relasjoner mellom foreldre og barn blir lagt merke til: Norske barn kan snakke med foreldrene om alt de ønsker, og foreldre snakker med barna sine om kropp, sykdom, seksualitet og død. ”Norske foreldre fortsetter å være glad i barna sine og hjelper dem selv om barna deres er homofile eller får barn utenfor ekteskap, enda til om barna er kriminelle eller narkomane”.

For norske borgere er det nokså selvsagt at “staten er høflig mot folket i dette landet”, som en asiatisk student uttrykte det. Hun mente blant annet at det ikke er en selvfølge at nasjonaldagen 17. mai blir feiret uten å vise fram våpen, og at man som i Norge, prøver å hjelpe narkomane, gjøre noe med vold i hjemmet og straffe seksuelle overgrep mot barn og kvinner. ”Noe av det beste i norsk kultur er at det er voldtektsmannen som bærer skammen og skylden, ikke jenta og hennes familie.” Hun mente også at det er sjenerøst av staten og private arbeidsplasser å gi de ansatte fem uker betalt ferie per år (og seks uker for dem som er over 60 år). En libaneser mener det var god service fra det offentlige da et helikopter kom og hentet landsmannen hans ned fra fjellet, og at sykehuset opererte vedkommendes ankel uten å spørre om navn, nasjonalitet eller forsikring. Noen har pekt på den profesjonelle og menneskelige forståelsen her i landet når det gjelder behandling av psykiske lidelser og at personer som forsøker å begå selvmord, ikke blir straffet med fengsel, men får omsorg og hjelp.

Når det kommer til direkte spørsmål om uhøflighet blant nordmenn, er særlig utenlandske studenter nokså unnvikende i første omgang. Ikke alle liker å meddele oss sine oppfatninger av uhøflighet, for det ville bety å være uhøflig! Men etter hvert kommer noen trekk fram: Å bruke tannpirker på restaurant er rart og nokså uhøflig for mange. Nordmenn flest gir ikke komplimenter om utseende til hverandre, de kan stå med hendene i lommene når de snakker med folk, norske kelnerer slenger tallerkenene på bordet, skiltene i dette landet er uhøflige (“Adgang forbudt!”), nordmenn går rundt i joggeklær når de er gjester (turister) i andre land, og “det er merkelig at når man låner 10 kroner eller en lysestake fra nordmenn, vil de ha det

tilbake selv om de er veldig rike og har mange lysestaker”. Noen snakker om ”den norske armen” som gjelder oppførsel til bords. I mange kulturer ber man sidemannen om å sende saltet, ”men nordmenn strekker armen over maten til personen ved siden av for å ta saltet selv, uten å si unnskyld”.

Norske kulturtrekk og væremåter kan vurderes ulikt

To personer fra samme by eller familie kan selvsagt bedømme væremåter og kulturtrekk ulikt, for individuelle verdisyn og prioriteringer kommer til uttrykk i våre vurderinger like mye som mer spesifikt kulturelle normer og idealer.

Studenter fra samme land kan for eksempel være svært uenige når det gjelder straff i Norge. Noen mener at ”det er helt selvsagt at en stat som deler ut Nobels fredspris ikke har dødsstraff”, andre mener at dødsstraff kan være nødvendig og at ”21 år som maksimumsstraff er for lavt, spesielt når de fleste i Norge bare sitter i fengsel 2/3 av tiden”. I Norge kan personer ikke bli straffet med fengsel når de er under 15 år, men mange av studentene mener at fengselsstraff virker preventivt i alle aldersgrupper. En del mener også at det burde være lovlig ”i et liberalt land som Norge” å hjelpe folk til å dø.

Hva som gir tillit og autoritet og hva som regnes som ære, er kulturbestemt. Det er tidligere nevnt at det er akseptert, og at det til og med kan være sympatisk og tillitsvekkende å innrømme feil i Norge. Dette gjelder politikere og sjefer så vel som andre folk. Men ”å legge seg flat” kan vurderes annerledes i andre kulturer. En japansk student skriver for eksempel at ”det er pinlig for japanere å høre at norske autoriteter vedgår feil”, og en somalisk student generaliserer sin kultur når hun skriver: ”For oss er det uaktuelt å innrømme noe, for det fører bare til fornedrelse. Så lenge man benekter en feil, holder man sin ære høyt.”

Mange utlendinger har pekt på at nordmenn er et stille folkeslag, de roper ikke tvers gjennom banklokalet, butikken eller bussen når de ser en venn langt unna, de snakker ikke unødig med medpassasjerer, og de kommer ikke på besøk uten å avtale. Hvordan kan taushet og tilbakeholdenhet tolkes? Som likegyldighet? Som omtenkksomhet? En vennlig hilsemåte er for mange innvandrere at man stopper og prater en stund, om familien eller om løst og fast. En student fra Russland mener det motsatte: ”Det er behagelig når nordmenn hilser med bare et smil og et *hei*. Her får jeg ha mitt privatliv i fred. Jeg liker ikke at folk i hjemlandet er nysgjerrige og intervjuer folk. Det de ikke vet, gjetter de, og de kan finne på å lage rykter.” En student fra Etiopia mener at folk i hjemlandet må slutte med de tradisjonelle, lange hilseritualene sine. Når han reiser hjem på ferie, kommer han nesten ikke av flekken, for slekt og bekjente vil snakke og snakke – og drikke kaffe. En samtale kan ta hele formiddagen, og han frykter at det ikke blir noen utvikling i landet om folk ikke blir mer effektive.

En innvandrerfamilie fra Marokko flyttet for en tid siden inn i et borettslag i Kristiansand og forventet at de nærmeste naboene skulle komme med litt mat eller ei lita gave som velkomst. Det skjedde ikke. Særlig kona i familien syntes dette var både trist og uhøflig, hun følte seg ikke velkommen. Andre innvandrere med samme forventninger kan likevel se annerledes på dette: ”Det er i grunnen bra at naboer ikke kommer med mat og skal snakke og snakke når vi har det travelt med innflytting og når det står kasser og poser over alt”.

Noen innvandrere synes det er behagelig at nordmenn vanligvis er rolige, men andre kan synes de har for lite temperament. En amerikansk student tok buss på en smal og svingete vei på Vestlandet. På høyre side var det stupbratt rett i fjorden. Bussen stoppet etter en sving, og amerikaneren ble sjokkert da han så en personbil henge med et hjul utfor veien, nær ved å tippe ned i vannet. Han sprang opp og ville ut av bussen for om mulig å gjøre noe. De norske passasjerene derimot ble rolig sittende på setene sine og bøyde seg så vidt fram for å se hvorfor bussen hadde stoppet. Så satt de og ventet på at bussen skulle kjøre videre.

Andre reagerer negativt på at norske barn og ungdommer ikke alltid reiser seg og tilbyr plassen sin til eldre på bussen. God oppdragelse tilsier at de skal gjøre det, men de unge har kanskje erfart at eldre nordmenn takker nei til dette. Grunnen kan være at de ikke vil bli sett på som skrøpelige og gamle, og eldre nordmenn kan faktisk være i svært god fysisk form.

Norske barn og ungdommer anstrenger seg sjelden for å være høflige når voksne er til stede. Vi kan diskutere om dette er uhøflighet, men respekt og redsel er ikke det samme, vil noen nordmenn si. Barn flest blir oppdratt til å motsi voksne hvis de opplever urettferdighet eller mangel på respekt. Noen vil trolig si at dette har gått for langt. I flere kulturer er det helt selvsagt at en skal vise respekt for eldre mennesker. En del nordmenn mener også det, men ikke alle. Noen vil si at eldre mennesker blir respektert bare hvis de fortjener det, for en del eldre er sure og negative, kritiske og fordomsfulle og klager alltid over de unge, – så hvorfor skal vi vise dem respekt da? Dessuten bør respekt gå begge veier, de eldre bør også respektere og være høflige overfor barn og unge.

Noen utenlandske studenter ser det som et selvsagt gode at de får en hybel for seg selv på studentheimene i Norge, mens andre utenlandske studenter kan synes det er både trist og ensomt å bo aleine på et rom. En del innvandrere synes det er uforsvarlig at norske babyer får sitt eget rom når de bare er noen uker gamle, og at norske ungdommer tidlig styrer sin egen økonomi og bestemmer over sitt eget liv. Noen mener det er merkelig at norske foreldre ikke betaler for utdanningen til ungdommene i familien, at de lar dem flytte på hybel når de bare er 18–20 år gamle, at de ikke har mer kontroll med hva de gjør i fritida og hvem de omgås. En forklaring kan være en undersøkelse gjort av *Samfunnsspeilet* i 1998 som viste hva 1127 norske foreldre la vekt på i barneoppdragelsen. 92 % svarte at det viktigste var å lære barna å føle ansvar, 88 % svarte av selvstendighet var det viktigste (mens bare 11 % la mest vekt på at barna arbeider hardt). Resultatet av undersøkelsen ville trolig bli det samme i dag.

Innvandrerfamilier som får barn her i landet, kan oppleve at norske naboer og venner gir dem brukt babytøy. Noen synes dette er høflig og omtenksomt, andre blir fornærmet fordi de er redd for å bli vurdert som fattige eller at nordmenn synes synd på dem. Men klær til små barn blir ikke slitt, så nordmenn synes bare det er bra om noen kan ha nytte av dem. Det er helt vanlig å gi slike klær til andre familier som får barn, slik det også er nokså vanlig for nordmenn å kjøpe noe på loppemarked og Fretex.

Synet på norske ungdommer kan variere mye. En latvisk student har lagt merke til at ”ei typisk norsk jente bruker lite sminke, vil sole seg for å bli brun, går med solide sko og bærer ryggsekk”. Noen mener dette er lite feminint, andre kaller det sporty. At ”unge, norske jenter er svært lettkledd, drikker øl og går aleine hjem midt på natta” blir tolket både som frihet og som umoral. Flere unge jenter fra østlige land sier at norske gutter er høflige når de ikke

stirrer på dem eller plystrer etter dem. Andre jenter mener at norske gutter er uhøflige, for de viser jentene lite oppmerksomhet og interesse. Ei jente fra et latinamerikansk land sammenlikner slik: ”I hjemlandet mitt kan gutter si søte ord som: du har en deilig munn, du har så vakkert hår, men min norske kjæreste sier bare noe om meg når han liker det jeg gjør. Han kan for eksempel si tørt: ’Det der klarte du bra!’ når jeg har kjørt på ski ned et uhyggelig, livsfarlig, bratt og høyt fjell!”

I likhet med mange nordmenn misliker utenlandske studenter å stå ute og røyke i all slags vær, men særlig asiater har uttrykt begeistring over røykeforbudet i offentlige bygninger. En indonesier skrev i et essay om dette temaet: “Jeg vil kysse den ministeren som har innført røykeloven!” Noen blir svært forbauset over at butikkpersonalet her i landet vil se bevis på at unge personer virkelig er 18 år før de får kjøpe sigaretter eller øl (og aldersgrensen for å kjøpe vin og brennevin på Vinmonopolet er 18 og 20 år).

Innvandrere har selvsagt delte meninger om norsk væremåte, på bakgrunn av hva de forventer fra sin kultur. Noen peker på at nordmenn på jobb smiler for sjelden – andre skriver at nordmenn på jobb smiler ofte. En irakisk student skrev en gang i et essay at første gang han så politiet smile, var i Norge. Noen utenlandske studenter mener at norske forelesere tøyser for mye, de er autoriteter som bør være seriøse. Andre synes det er befriende at forelesere eller bedriftsledere kan ha humor og le på arbeidsplassen, og kan innrømme å ha gjort feil. For noen innvandrere blir det helt galt at ei gravid kvinne går på jobb og driver med de samme aktivitetene som før, at hun ikke ligger til sengs etter en fødsel og ikke har hjelp i huset når familien har fått et barn. ”Norske kvinner er ekstremt sterke, de kan drive idrett og til og med ro en båt når de er gravide”, skriver en student fra India.

Hvilke relasjoner vi kaller vennskap, er kanskje kulturelt betinget. Nordmenn får ofte høre at det er vanskelig for innvandrere å få venner i Norge. Men en amerikaner skrev et sted at har du først fått en norsk venn, kan vennskapet vare resten av livet, og at en norsk venn stiller opp og holder det som er lovet.

Nordmenn flest er ikke så påpasselige med å holde døra for dem som kommer etterpå. En tysk student kom med denne vennlige forklaringen: Det er så få mennesker i Norge at det er unødvendig å holde døra når man går ut, for det tar fem minutter før neste person kommer.

Noen innvandrere har lagt merke til at etniske nordmenn blir irritert over å bli avbrutt når de snakker. Vanligvis misliker også nordmenn å stå veldig nær den personen de snakker med, men de vil ha øyekontakt under samtalen. Øyekontakt blir tolket som ærlighet og åpenhet. Noen er tydelige på at nordmenn er rasistiske og nedlatende – andre mener at nordmenn er *for* høflige og *for* forsiktige når det gjelder å uttale seg om andre kulturer og folkeslag, så “høflige” at det er vanskelig å skjønne hvilke holdninger de har. I andre sammenhenger kan det bli poengtert at nordmenn er tydelige og direkte: ”I diskusjoner kan både norske kvinner og menn være veldig uenige, men de blir ikke uvenner”. Norske leger går oftest rett på sak også når det gjelder alvorlige diagnoser. De skjuler ikke noe for pasienten, og innvandrere kan synes at dette er brutalt.

Vanskelig å være uhøflig på “riktig” måte

Hva som er høflig og uhøflig er relativt, også innenfor samme etniske kultur, innenfor samme by eller bygd. Å banne er generelt sett uakseptabelt og uhøflig – og det er faktisk vanskelig å bruke bannord riktig i en fremmed kultur og på et annet språk. (Dessuten kan uttrykkene være ulike fra region til region.) Å si *dette var jævlig godt*, vil være uhøflig og ikke fungere bra hvis man er i middagsselskap i en familie, men det kan nærmest fungere som koseprat ungdommer imellom. Det spørres her, som i annen kommunikasjon, hvem man selv er i forhold til den man snakker med, hva man snakker om og i hvilken sammenheng ytringen inngår i.

Noen ganger har vi behov for å uttrykke misnøye, irritasjon, sinne og frustrasjon. Hva man sier når man blir sint, og hva som rammer mest, er både kulturavhengig og individuelt. Å oversette bannord fra morsmålet ord for ord, blir sjelden riktig på et annet språk. Et engelsk bannord som “bastard” for eksempel, fungerer dårlig når man vil fornærme en nordmann. En bastard blir på norsk brukt om en hund med foreldre av to ulike raser. (Et tilsvarende norsk uttrykk er ”drittsekk” – den sekken som hestene hadde under rumpa når de gikk i gatene i gamle dager.)

En svært unorsk måte å være uhøflig på går som en vandrehistorie blant de utenlandske studentene i Volda: En student fra et land langt borte ville ta sertifikat i Norge. Han klarte ikke oppkjøringa. Sint og skuffet ville han skjønne på og såre den bilsakkyndige som hadde bestemt at han ikke kjørte godt nok. Den utenlandske mannen sa derfor det styggeste han kunne si til en mann i sin kultur: “Jeg har hatt sex med søstera di!” Den norske bilsakkyndige så overrasket på ham og sa rolig: “Å, kjenner du henne?”

“Uhøflige utlendinger”

På to områder er nordmenn særlig følsomme – når det gjelder språk og natur. “Jeg vil lære ordentlig norsk, ikke dialekt,” kan utlendinger si før de forstår at *alle* nordmenn snakker dialekt, at *ingen* dialekt er riktigere enn andre, og at nordmenn generelt sett er stolte av dialekten sin. For dialekt har med identitet å gjøre, og den viser hvor man kommer fra i landet. Mange steder er det forbundet med skam å forandre dialekten når man flytter til en annen landsdel eller en annen by. Og jo høyere utdannelse en person har, jo mer kan man holde på sin dialekt – selv når man snakker på TV, foreleser på et universitet eller taler som politiker. Noen artister synger og rapper på dialekt. Vi liker ikke at noen snakker nedsettende om dialekten vår, men at andre ikke forstår, slik at vi må gjenta og si noe på en annen måte, er derimot i orden.

Med en slik holdning til dialekter var denne skriveren (for lenge siden!) svært uhøflig i en høytidelig middag i Paris, uten å forstå før det var for sent. Man konverserte, i begynnelsen snakket man *en* av gangen, og de 15 andre lyttet høflig. Til min høyt utdannede sidemann sa jeg i aller beste mening: “Å, er De fra Marseille, det kan jeg ikke høre på dialekten.” Det ble helt stille, til ei svært høflig, fransk kvinne sa noe om de vakre blomstene på bordet.

“Hva synes du om Norge?” er det klassiske spørsmålet alle utlendinger får, og nordmenn som spør, forventer å høre noe fint om den norske naturen. Når de “riktige” svarene ikke kommer, blir vi forbauset og kanskje skuffet. Vi har vanskelig for å tenke oss at det kan finnes mennesker som ikke setter like mye pris på fjell, fjorder og fosser som vi gjør. Men det spørres

selvsagt hva man sammenlikner med og hvilket perspektiv man inntar. En student fra det flate landet Latvia utbrøt idet hun åpnet vinduet på Høgskulen i Volda med Sunnmørsalpene foran seg: “Her kan man ikke se noe som helst, her er fjell på alle kanter!” En kinesisk student syntes det var nifst å gå veistrekninger uten folk og hus, og skrev i et essay sin tolkning av nordmenns turgåing: “Når nordmenn er triste, går de på et fjell.” En gjest fra en annen verdensdel ble tatt med på et fjellplatå med flott panoramautsikt over snødekte fjell så langt øyet kunne se. Hun utbrøt: “Why are we here?”

At nordmenn er født med ski på beina, er en sterk overdrivelse. Ikke alle vil eller kan gå på ski, men de fleste nordmenn har et visst forhold til naturen. Kongefamilien har i tre generasjoner vært flittig bruker av naturen både til havs og til fjells, og særlig dronninga går på flerdagsturer i ville fjell. Da kongeparet feiret sølvbryllup for noen år siden, tok de med sine kongelige gjester fra mange land oppå en bratt, veiløs fjellgård i en trang fjord på Vestlandet.

Norge har små byer, likevel velger mange å bo utenfor byene. Bare man får jobb, kan nordmenn, selv med høy utdannelse, ønske å bosette seg på tettsteder og i bygder. God plass, bedre hus enn i byen, trygghet for barn og tilgang til naturen blir sett på som goder, særlig for familiefolk. Høyere utdanning er også fullt mulig, over 20 høyskoler er plassert omkring i Norge utenom de største byene. Forskjellene i levestandard, livsstil og væremåte i byen og på landet er nokså små i Norge sammenliknet med en del andre land. Det kan tenkes at innvandrere på noen måter kunne trives bedre i bygde-Norge enn i norske byer, for noen av tradisjonene mange etterlyser, kan ennå finnes i større eller mindre grad i bygdene: Folk kjenner vanligvis naboene sine, man går av og til på spontane besøk til naboer og venner, og særlig eldre bygdefolk tar kontakt med ukjente personer og vil gjerne vite navn, hvor man kommer fra, hvem foreldrene og besteforeldrene er – ofte til irritasjon for ungdommer på bygdene.

Ikke alle innvandrere har reist så mye rundt i Norge, men noen ganger får man inntrykk av at de i skrift og tale kan ha nedlatende holdninger til miljøer utenfor byene, at bønder og folk på bygdene er uvitende, umoderne og kunnskapsløse. Hvis man ønsker vennskap med nordmenn, bør man *ikke* åpne med å si at vedkommende har rar dialekt eller: “Går det an å bo her? Det finnes jo ingen mennesker her, og det hender ingenting.”

Det er tidligere nevnt at mange innvandrere og turister synes nordmenn er lukkede og uinteresserte når de ikke tar initiativ til å snakke med ukjente passasjerer på buss eller tog. Nordmenn på sin side kan synes at innvandrere og turister er nokså uhøflige som ikke lar folk være i fred. Etter en dag på jobb er man oftest trøtt, og på bussen kan man slappe av. ”Og er det egentlig så høflig og vennlig å ha en overfladisk prat med et menneske man ikke kjenner og som man aldri ser igjen?” vil en del nordmenn si. Men når nordmenn selv er turister i andre land, ønsker vi kontakt med ”de innfødte”, gjerne i form av ”small talk” på buss eller tog.

Nordmenn kan irritere seg over at innvandrere snakker høyt på bussen eller i butikken, de nærmest roper til hverandre. Innvandrere på sin side mener det oftest negativt når de snakker om nordmenn som ”det stille folket”. En innvandrer sa i et TV-intervju at ”nordmenn har lett for å være verbalt uenig med andre både på jobb og privat, men de kan ikke vise sinne. Det er

nesten uhyggelig at de alltid er så rolige. Jeg skulle ønske at jeg én gang kunne se voksne nordmenn slåss og skrike stygge ord til hverandre på gata”.

Noe av det verste norske turister vet når de besøker andre land, er at selgere på gata, på torget eller i butikken er svært pågående for å få solgt varer og suvenirer. Selgerne kan følge etter folk og blir fornærmet dersom de har vist fram varer uten å få solgt noe. Dette er annerledes i Norge, og innvandrere og utenlandske turister her i landet kan synes at butikkselgerne er trege og gir liten service når de lar kunden gå rundt og se på varene uten straks å tilby hjelp. Grunnen til dette kan være at nordmenn flest liker å se på utvalget i ro og fred. Og vi forventer at ekspeditører villig viser fram flere modeller uten at vi av den grunn behøver å kjøpe noe.

Når man bosetter seg i et annet land, kan man bli tolket som uhøflig fordi man ikke kjenner kodene. Noen innvandrere pruter på prisene på torget eller i butikker her i landet, slik tradisjonen var i hjemlandet. Dette blir sett på som uhøflighet fordi prisene er faste. Det er ingen tradisjon for pruting i Norge nå bortsett fra på loppemarked, men i gamle dager var det vanlig, særlig når man kjøpte hester. Hvis man pruter i en butikk i dag, vil norske ekspeditører føle at de blir mistenkt for å lure kunden med høye priser.

Et inntrykk jeg har etter 17 års tett samarbeid med utenlandske studenter fra 77 land, er at de sjelden gir beskjed dersom de må meddele noe negativt. Dette kan være kilde til irritasjon. Høflige nordmenn tar kontakt dersom de ikke kan komme tidsnok til en invitasjon eller et møte, og dersom de ikke kan levere noe innen en frist.

I noen land og kulturer spiser man mat med fingrene, mat som vi i Norge ville bruke kniv og gaffel på. Å ta på maten er ansett som uhøflig, uhygienisk og uappetittlig. Barn blir opplært til å ta bare på den sjokoladen eller kjeksene man velger seg. Bare tørr mat kan spises med fingrene, så nordmenn vegrer seg mot å ta middagsmat med fingrene fra et felles fat. Å forsyne seg med mer enn det man spiser opp, er også sett på som uhøflig i Norge. Norske gjester som legger igjen mat på tallerkenen, forklarer seg i slike tilfeller med at de plutselig har blitt veldig mette. Uten denne forklaringen kan vert og vertinne tro at gjestene ikke liker det de har servert. Dessuten misliker mange nordmenn å kaste mat.

Dugnad har lange tradisjoner i Norge, og innvandrere kan bli oppfattet som uhøflige, lite hjelpsomme og lite solidariske når de ikke møter opp til dugnad i borettslaget eller i den barnehagen, skolen eller idrettslaget barna deres pleier å være. ”Jeg betaler for barna mine i barnehagen, så hvorfor skal jeg komme og arbeide der?” kan innvandrere si. Dugnad betyr å gjøre en jobb uten betaling, for eksempel å male, rydde, stelle plantene eller reparere noe. Hensikten er først og fremst å gjøre det ekstra trivelig og pent, men også å ha et fellesskap med de andre familiene. En kaffepause med vafler og en hyggelig prat hører med når man har dugnad.

Å tolke i beste mening

Generelt sett er det mulig å si at alle kulturer og miljøer har de høflighetsformene som de har behov for. Vi vet naturligvis at misforståelser oppstår, også innenfor samme kultur, fordi mennesker kommuniserer på ulike måter, men det er likevel sammen med fremmede, “de andre”, at vi møter de største utfordringene med å forstå og bli forstått riktig.

Vi nordmenn tror vi kan forestille oss hvordan det er å være innvandrere i Norge, men det vet vi selvsagt ikke – like lite som innvandrerne i Norge vet hvordan det er å være innvandrere i *deres* hjemland. Det er rimelig å tro at vi alle sammen møter ukjente mennesker og miljøer med en viss grad av fordom og skepsis. Men hvis vi tør møte andre kulturer med åpenhet, kan vi finne mye verdifullt og spennende. Vi kan få kunnskaper om andre kulturers omgangsformer og høflighetskoder slik at vi bedre kan unngå misforståelser og å tolke medmennesker på feil og negativ måte. For kunnskap gir forståelse og åpner for kontakt og vennskap.

I møte med andre lærer vi også om egne reaksjoner og egen kultur. Vår væremåte impliserer mange kulturelle koder, mye er underforstått både i det vi sier og det vi gjør. Det som er naturlig for oss, altså tillært i vårt miljø, kommer vi ikke på å forklare for andre, for vi vet ofte ikke at det kan oppfattes annerledes enn det vi selv gjør. For ikke å bli misforstått, må vi ha bevissthet om vår egen kommunikasjonsmåte, vårt eget verdisyn og hvordan vår oppførsel kan tolkes av andre. Å se våre væremåter vurdert fra andres synsvinkler og ståsteder gjør oss mer bevisste.

Poenget med denne boka er ikke at vi skal slutte å praktisere våre kulturelle koder, for det er spennende at vi har ulike kulturtrekk og er høflige på litt ulike måter. Poenget er heller ikke at vi skal bli like, men at vi skaffer oss mer kunnskap og innsikt i andres tenkemåter og verdisyn. Et flerkulturelt samfunn endrer også majoritetsbefolkningen. Nordmenn gleder seg over mangfold i kulturen og bør også lære å mestre et mangfold av høflighetskoder. Og vi kan alle repetere det gamle ordtaket: Høflighet er gratis!

Når vi snakker om høflighet og uhøflighet, finner vi mange spennende problemstillinger og spørsmål, men ingen absolutte svar, for høflighet handler ikke om riktig eller galt. Og vi kan naturligvis ikke generalisere en eneste etnisk gruppe – heller ikke nordmenn. Men vi kan sammenlikne og snakke om visse tendenser.

Det er selvsagt mer som er likt enn ulikt i menneskenes væremåter, følelser og behov verden over. Vi kan derfor være trygge på dette: Hvis vi tolker andre i beste mening, og dersom vi har gode hensikter med det vi gjør og sier, så blir vi stort sett oppfattet som vennlige og høflige – i alle fall dersom smilet ikke er langt unna.

Store deler av denne artikkelen er tidligere trykt som innledningskapittel til boka *Typisk norsk å være uhøflig?* (2005) på Kulturbro Forlag.

De 15 andre forfatterne i denne boka er innvandrere fra 15 land: Argentina, Finland, Frankrike, India, Iran, Jamaica, Japan, Kina, Kroatia, Libanon, Marokko, Russland, Tyrkia, USA, Vietnam.

Med humor, selvironi og et kritisk blikk forteller de om den norske høfligheten sett gjennom tokulturelle briller: om hilsemåter og bordskikker, tabuer og humor, påkledning og omsorg med mer. Forfatterne gir innblikk i høflighetskoder i hjemlandet og sammenlikner med norske, trekker paralleller mellom ulike kulturer, analyserer den norske væremåten og deler ut ros og ris til egen og norsk kultur. Alle tekstene er skrevet på norsk.

